MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

JEAN DELISLE

çeviri yöntemleri için söylem çözümlemesi

ÇEVİREN

Doç. Dr. J. ÜMRAN DERKUNT

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI (666)
ATATÜRK EĞİTİM FAKÜLTESİ (57) ISBN975-400-226-6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Prof. Dr. Ümran Derkurt

JEAN DELISLE

P
306
.D45
2001

Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

ÇEVİRİ YÖNTEMLERİ

İÇİN

SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve
Dokümantasyon Daire Başkanlığı
0028088

Çeviren : Doç.Dr. J.Ümran Derkunt

İstanbul, 2001

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
Yayın No: 666

ATATÜRK EĞİTİM FAKÜLTESİ
Seri No: 37

ISBN 975-400-226-6

JEAN DELISLE
ÇEVİRİ YÖNTEMLERİ İÇİN
SÖYLEM ÇOZÜMLEMESİ

ÇEVİREN
Doç.Dr. J.ÜMRAN DERKUNT

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı
DEMİRBAŞ NO: 28088

© J.ÜMRAN DERKUNT
I.BASIM, İSTANBUL, KASIM 2001
Yapım: Günce Reklamcılık Ltd. Şti.
Kapak Desen: Deniz Günce Demirhisar

İsteme Adresi
uderkunt@hotmail.com
uderkunt@yahoo.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Günümüze damgasını vuran bilgi patlaması çeviri etkinliklerinde de büyük bir gelişmeye neden olmuştur. Eskiden yalnızca aynı dil içinde çalışılmış teknik, bilimsel, hukuk metinleri günümüzde büyük başarıyla dilden dile çevrilmektedir. Yazınsal eserlerin çevirisinin daha az yapıldığı ise yine gözlemlenen bir olgudur. Bu çok dilli bilgi patlamasının getirdiği sorunları aşabilmek için, en çok konuşulan dilleri çevirme uğraşı veren **"çeviri makinalarının"** bile ne kadar işe yaradığını yadsımak uygun olmaz. Bu makinaların, yazınsal çevirilerdeki "değer"i belirleyen söylem çözümlemelerinden yoksun olması ayrı bir tartışma konusudur.

İşte bu makinaların işlemesi için gerek duyulan dilsel kurallar dizgesi, günümüzdeki çeviri yöntemlerinin altyapısını oluşturmuştur. Çevirmenin dil-dışı bilgilerinin kesinlikle ele alınmadığı bu modeller bütünü artık her alanda kendini hissettirmektedir.

Çeviri eyleminin pratisyenleri ile kuramcılarının arasında günden güne büyüyen soğuk savaş veya birincilerin ikincilere duyduğu öfke, yerini önemli kuramsal çalışmalara bırakmaktadır. İşte bu kuramsal çalışmalara iyi bir örnek Jean Delisle'in çalışmasıdır. Ottawa Üniversitesi'nden bu genç çeviri profesörü, 1978 yılında, Paris III Üniversitesi'nde savunduğu doktora tezi ile, çeviri edimini kuramsal olarak açıklamaya çalışmıştır.

Kaynak metni anlamak ve amaç metni anlaşılır hale getirmek için dillerin işleyişini bilmek tabii gereklidir fakat çeviri edimini açıklamak için yeterli değildir. Çevirmenin diğer dilde oluşturmaya çalıştığı "anlamı" yaratabilmesi için gereken sayısız mantıksal elemanlar dilsel belirtilenlere yapışık durumdadır.

Çevirinin amacı olan **"anlam"**, şimdiye dek anlambilimcilerin ve dilbilimcilerin tanımladığı olgunun çok ötesindedir. İşte bu olgu, Paris III Üniversitesinde, Sorbonne Nouvelle-Mütercim-Tercümanlık Yüksek Okulunun çevresinde bütünleşen çevirmenlerce işlendikçe, her geçen gün daha kesin olarak iletişimin merkezi ve dilin amacı olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Jean Delisle, çalışmasının sınırlarını açıkça belirtmektedir: Kavramsal anlamların yeniden yaratılması ve estetik duyarlılığın öne çıktığı "yazınsal çeviri" edimi çalışma kapsamı dışındadır. Yabancı dil eğitimini "amaç" olarak ele alan "Eğitsel Çeviri" yani diğer bir deyişle, bir yabancı dilin öğrenilmesini amaçlayan ve onun görünümlerini, mekanizmalarını inceleyen çeviri etkinlikleri de yazarın bu çalışmasında yer almamıştır. "Çeviri Eğitimi" ile "Eğitsel Çeviri" kesinlikle aynı amaçları gütmezler.

Jean Delisle'in incelemek üzere seçtiği bilgi aktarımı edimi, bugün çevirisi yapılan metinlerin çoğunda ana amaç olarak görünür ve "Çeviri Eğitimi"nin bu kavramları aktarmada ne denli önemli rol oynadığı da ortaya çıkar.

Yazar, bu metinleri **"pragmatik"** metinler olarak tanımlar. Sözdizimsel yapının getirdiği anlam ne olursa olsun, bu metinlerin içerdikleri anlamın dilsel belirtilerin içinde yer almayacağını ancak konuşucu/yazar ve dinleyici/okuyucu tarafından oluşturulan dilsel olmayan parametrelerle zenginleştirilmiş bazı işaretlerin doğrultusunda oluşacağını göstermektedir. Daha sonra, iletişimin bulunmadığı bir ortamda dillerin karşılaştırılmasından elde edilen bazı çevirilerin yapıldığını göstermek, diller arasında, gizli de olsa, yaklaşık eşdeğerliliklerin varolduğunu göstermek demektir; oysa, aslında, eşdeğerlilikler çeviri ediminden *sonra* oluşan bir karşılaştırmadan başka birşey değildir. Buna dayanarak, çeviri yöntemleri söz konusu olduğunda, karşılaştırmalı dilbilimin, karşılaştırmalı stilistikten daha üstün olmadığı ortaya çıkar. Jean Delisle burada haklı olarak şöyle yazar: "Karşılaştırmalı dilbilim alanında çalışan dilbilimciler tarafından yazılmış bir çözümleme, çeviri yöntemleri alanına tamamen yabancıdır."

"Çevirmenin elinin altında gerçek olarak yalnızca bir tek eleman vardır: Kaynak metnin iletisi. Oysa, karşılaştırmalı dilbilimcide bu iki tanedir: kaynak metin ve bunun ikinci dilde ve genelde aynısı olan eşdeğeri" demek ileride sanırım gerçeği yansıtacaktır. Bugün için, çeviri edimini açıklamaya çalışan karşılaştırmalı dilbilim kuramlarını tümüyle yok saymak biraz cesaret istemektedir.

Birkaç kalıplaşmış yapı dışında, çeviri ediminde karşımıza çıkan eşdeğer yapıların aslında birer "yaratma-ürün" olduğunu ve çevirme ediminin bir kodlama edimi olmadığını anladığımız zaman, metnin kendisinin çevirmenin özgür tutumuna yardımcı olduğunu ve böylece amaç metinde anlamı en doğru biçimde yansıttığını gözlemliyoruz. Böylece çeviri ediminin neden sadece " **herzaman mümkün**" olduğunu değil, aynı zamanda neden hergün birçok koşulda gerçekleştiğini de anlayabiliyoruz: çünkü çeviri dediğimiz eylem aslında eşdeğer yapıları yeniden yaratmadan başka birşey değildir, öyle ki, "bu eşdeğer yapıların doğruluğu iki dilde "belirtilen"lerin aynı olmasında değil, kavramların iki dilde birbiriyle uyumunda yatar."

Jean Delisle, kendi çeviri anlayışından yola çıkarak yeni bir öğretim yöntemi ortaya çıkarmıştır. Bu yöntemde "pragmatik-edimbilimsel" metinlerin çevirisi öngörülmektedir. İyi bir eğitici olarak, önce öğretim amaçlarını açıklar, sonra da çırak-çevirmenlere fikir cimnastiği işlevini görecek alıştırmalar hazırlar. Tabii tüm bu alıştırmaların, Delisle'in gözlemlerinin pratiğe uygulamalarından elde ettiği ve anlamın amaç dilde yeniden söylenmesini sağlayan alıştırmalar olduğunu söylemeye sanırım gerek yok.

Çeviri ediminin öğretimi aslında zor bir daldır çünkü bir bilimsel gerçeğin aktarımını kolaylaştırmak ya da sağlamak gibi bir amaca dayanmaz, sadece düzgün-kullanım veya düzgün-yapabilme becerisini anlatan yöntemler söz konusudur, bunu da Jean Delisle çok güzel becermiştir.

Bu kitapta bulacağınız fikirler, pratik uygulamalara dayanan çalışmalarını, geliştirdiği kuramla pekiştiren bir bilim adamınındır. Dört duvar arasında çalışan kuramcıların ortaya attığı parlak fikirleri bu kitapta bulamayacaksınız, buna karşın, yılların getirdiği deneyimin ötesinde, çeviri edimi mekanizmalarının -ve böylece dilin mekanizmalarının- müthiş bir çözümlemesini okuyacaksınız.

Danica Seleskovitch
Paris, Sorbonne Nouvelle Üniversitesi Profesörü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çocuklarım Burak ve Burcu'ya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇEVİRMENİN NOTU

Günümüz çeviribilim kuramcılarından Ottawa Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Okulu müdürü ve öğretim üyesi **Jean Delisle**'in, 1978 yılında Sorbonne Nouvelle (ESIT- Paris III Üniversitesi)'de çeviri üzerine hazırladığı doktora tezini savunması, çeviri ediminin bilimsel olarak açıklanmaya başlandığı yıllara rastlar. Elinizdeki kitap, işte bu tezin kitaba dönüştürülerek ilk kez 1980 yılında yayınlanmasıyla oluşmuş bir bilimsel çalışmanın çevirisidir. Çeviri edimi ile ilgilenen tüm araştırmacıların bildiği ve Fransızcası tükenmiş olan **"L'Analyse du discours comme méthode de traduction"** tüm dünyada büyük ilgi görmüş ve Ingilizceden Fransızcaya çeviri ediminde izlenmesi gereken yöntemlere büyük bir açıklık getirmiştir. Bu özelliği ile de çeviribilimin kurucuları sayabileceğimiz **Jean-Paul Vinay** ve **Jean Darbelnet**'nin 1958 yılında **"Stylistique Comparée du français et de l'anglais. Méthode de Traduction"** adlı eserlerinden sonra, D.Seleskovitch ve M.Lederer in de katkılarıyla, bu alanda oluşturulmuş ilk kuramsal bilgileri içeren kitaplardan biridir.

Nitekim içindeki tüm bilgiler daha da genişletilerek, 1993 yılında, yazarın **"La Traduction Raisonnée-Manuel d'initiation à la traduction professionnelle de l'anglais vers le français-"** adlı yeni bir başyapıt oluşturmasını sağlamıştır.

Gerek meslekdaşlarımıza gerek öğrencilerimize mutlaka yardımcı olacağını varsaydığımız ve " Glossaire de Jean Delisle" başlığı altında sunduğumuz ek bölüm de, işte bu başyapıttan alınmıştır.

Yazarın tarafımızdan Türkçeye çevrilmiş bu eseri, İngilizceye (1989), İspanyolcaya (1997) ve Çinceye (1988) de çevrilmiştir.

Yazarlar ve çevirmenlerinin tanışmaları ve çeviri ediminin getireceği ekinsel değişiklikleri karşılıklı tartışmaları gerektiği fikrinden yola çıkarak; kendisiyle görüşmek istemiştik. Bu isteğimizi kırmayan Delisle, 10 gün Ottawa'da bizi ağırlama nezaketinde bulundu.. Kendisine buradan bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Gösterdiği konukseverliği hiç bir zaman unutmayacağız.

Ayrıca yazının okunmasında yardımını esirgemeyen değerli arkadaşım Ümran Bulut'a, Lerna Çinlemez'e, İlker Aydın'a ve Virginia Üniversitesi'nden Prof. Dr. Carl Trindle'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç.Dr. Ümran Derkunt
Istanbul, Kasım 2001

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Edimbilimsel metinlerin çevirisi
yazım teknikleri üzerine kurulmuş
yeniden anlatım sanatıdır.

GİRİŞ

Bu kitap çeviri ediminin kuramını ve öğretimini, diğer bir deyişle İngilizce yazılmış pragmatik[1] metinlerin Fransızcaya çevirisini gerçekleştirmek için özgün bir yöntemin tanıtılmasını amaçlamaktadır. İkinci bölümde yer alan alıştırmalar doğrudan, birinci bölümde ele alınan kuramsal bilgilere dayanmaktadır.

Bir taraftan çırak-çevirmenler ve onların öğretmenleri, diğer taraftan çeviri edimini meslek edinmiş çevirmenler için yazılmış olan "*L'Analyse du discours comme methode de traduction- Çeviri Yöntemleri için Söylem Çözümlemesi*", günümüzde hala çevirmenlerin eğitiminin mümkün olmadığını savunan kişileri haksız çıkarmaya çalışacaktır. Yine bu kişilere göre, nasıl şair doğuluyorsa, aynen çevirmen doğulur ve çevirmek için gerekli olan yetenek kişiye öğretilemez. Eğer eğitimbilim diye adlandırdığımız dal, yeteneği değil de "*bilgiyi*" yaymayı amaçlıyorsa, çevirmek için gerekli olan beceriyi bilgi ile harmanlamayı da mutlaka içerecektir. Zaten, Henri Amiel'e göre, yetenek, "başkalarının yapılmasını çok zor bulduğu birşeyin diğerleri tarafından kolaylıkla bitirilmesidir."...

---

[1] "Pragmatik" sözcüğü burada " yazınsal" sözcüğü ile zıt anlamdadır. Bazıları yazınsal estetik elemanlar barındırmalarına rağmen, genelde yazınsal metinlerin amacı, "pragmatik" metinlerin amacından çok farklıdır. " Pragmatik Metinler" deyince ne anladığımızı görmek için, bak. S. 27: Pragmatik metinlerin durumu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çeviri eğitimi alanında geçirilmiş on yıllık bir sürecin meyvesi olan bu çalışma, bu alanın bir bilim dalı olarak öğretilmesine bir sistem getirmeyi amaçlamaktadır. Çevirmenlik mesleğinde geçirilmiş yıllar ile üniversitede çeviribilim dalındaki hocalık yılları, bize, çevirmenlerin pratik çalışmalarla eğitimi sırasında, daha kapsamlı yöntemlere gereksinim duyulduğunu göstermiştir. Biz şöyle düşünüyoruz: Üniversite düzeyinde bir formasyon demek, sınıf içinde gerçekleştirilen kollektif bir alıştırma, ya da daha önce çevirisi yapılmış bir metnin sınıf içinde düzeltilmesini amaçlayan bir çalışma anlamına gelmemelidir.Bu konuda akla gelebilecek daha başka deneyimler de gerçekleştirilebilir.Fakat eğitimbilimde, deneye ve sınıf içinde ortak çalışmaya dayanan herşeyin dozunu çok iyi ayarlamak gerekir. Sınıf içinde tüm öğrencilerin katıldığı çeviri çalışmaları ya da düzeltme çalışmaları, öğrencilerin motivasyonunu olumsuz etkileyecektir çünkü öğrenci karşısında hedefleri kesinlikle belirtilmiş bir yöntem bulmak ve onu uygulamak isteyecektir. İşte bu şekilde yapılacak olan "plansız" metin çalışmaları sırasında, çeviri zorluklarının daha rastgele belirleneceği de bir gerçektir. Dolayısıyla, üniversite düzeyinde bir ders[2] neyi gerektiriyorsa, böyle bir öğretim stratejisi de bu yeni yöntemi içermektedir.

Bazı yazarlara göre, "çeviri öğretimi" bazen üniversite programının içeriği, bazen de çeviri öğretimine yönelik pratik seminerler ya da kurslar anlamına gelir. Bu kitapta yer alan konuyu iyice anlayabilmek için, yukarıda belirtilen iki anlamı açıklamak gerekiyor: Üniversite programının içeriği deyince, özel alanda ve genel alanda çeviri edimi alıştırmaları, dil alanındaki eksiklikleri kapatmak için dile ağırlık veren dersler (dilbilgisi, özel sözlükçe çalışması, karşılaştırmalı stilistik), ileri derecede yazılı anlatım dersleri, genel kültür dersleri, dilin konuşulduğu ülkenin sosyo-politik gerçekleri ve ekonomik durumu ile

---

[2] Bu metinde, " ders" sözcüğü " seminer" sözcüğü ile eşanlamlıdır." Seminer-ders " sözcüğü sınıftaki çeviri derslerini açıklamak için yöntem kavramına daha uygun düşmektedir. Bu derslerin bir bölümü kuram (kitabın ikinci yarısında belirtilen 23 öğretim amacından birini açıklayan bir kuram olabilir), bir bölümü ise pratik çalışmaya dayanan seminer şeklindedir. (Grup halinde konu üzerinde tartışmalar gibi)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilgili bilgi aktarımı, konu ile ilgili terim bilgisi, ve son olarak genel dilbilim ve genel sözlükbilim bilgileri anlaşılmalıdır.

İlerki sayfalarda sunulan yöntem, özellikle *başlangıç aşamasında pratik çeviri alıştırmaları seminerlerine* uygulanmaktadır. Burada çevirmenlerin üniversite düzeyinde alabilecekleri en ideal öğretim programını biz hazırlıyoruz gibi bir iddiamız kesinlikle yok. Kağıt üzerinde mükemmel gözükse de, böyle bir programı tüm dünyaya uygulamak çok zor olurdu. Çeviri eyleminin pazarları bir ülkeden diğer ülkeye büyük değişim gösterir ve ülkelerin yarattığı özellikler tabii ki öngörülen programda yer almaktadır. Bu program aynı zamanda öğrencilerin üniversite girişteki isteklerine de bir dereceye kadar yanıt vermeye çalışır. Buna karşın, önceleri, çeviri alıştırmalarındaki genel ilkeler biraz basit gibi görünecektir.

Aslında binlerce yıldır çeviri yapılmakta; fakat asıl çelişki, çevirmenleri *eğitmek* için çeviriyi öğretmenin sadece yaklaşık otuz yıldır süregeldiğidir. Ikinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin gelişmesi, iki dil konuşulan ülkelerde her iki dilin resmi dil sayılması (Kanada gibi) dünyada çevirisi yapılan metinlerin sayısının mühiş bir şekilde artmasını getirdi. Birçok ülkede yazınsal metin çevirisi yapan çevirmenlerin sayısının kat kat üzerinde genel çeviri yapan çevirmenlerin bulunduğu bir gerçektir. İşte bu iletişim gönüllülerini bir an önce yetiştirebilmek için, bu konuda uzmanları barındıran özel kurumlar açmak ve burada da özel programlar sunmak gerekti. Yinelemek istediğimiz birşey var: bu kurumlar yazınsal çeviri yapan kişileri eğitmek için kurulmamıştır, daha çok pragmatik metinler çevirisi yapacak kişileri yetiştirmek için kurulmuştur. Ve bizce, çeviri edimi kendi içinde bir öğretimi gerektirecek kadar önemli bir olgudur. Üniversitede, bağımsız bir bilim dalı olarak ele alınışı ise, henüz çözülememiş sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin bu bilim dalının nereye yerleştirileceği henüz belli değildir: Uygulamalı Dilbilim adı altında mı? Ruhdilbilim mi? Göstergebilim mi? Karşılaştırmalı edebiyat mı? Dil Öğretimi mi? Mantıksal Ruhbilim mi? Budunbilim mi? Iletişim bilimi mi? Bunların hiçbirinin tek başına yeterli olmadığı, ama hepsine de o kadar yakın olduğu bir gerçek.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şimdiye kadar konuyu hep didaktik açıdan ele aldık, ve özellikle programların içeriği, derslerin süresi, okula giriş şartları ve buna benzer genel program bilgilerini irdeledik. Şimdi artık daha özel bir konuya geçmenin, yani programlarda pratik seminerler olarak gözüken yöntem kuramına geçmenin zamanı geldi. Çeviri ediminin öğretilmesinde çok önemli yeri olan bu kuramlar bütünü, sanıyoruz, şimdiye kadar pek fazla araştırmacının ilgi çekmemişti.

Bildiğimiz kadarıyla şimdiye kadar hiç kimse aşağıdaki sorulara yanıt aramadı: Bir seminer sırasında, grup halinde öğrencilerin bir çeviri edimine girişmeleri, bu "yeniden yaratma" eylemini öğretmenin en geçerli yolu mudur? Yanlışlarını buldurduğumuz metinleri öğrencilerin önüne koymak ne kadar verimli olur? Bu yanlışların kaç tanesi bir yöntem eksikliğinden kaynaklanmakta? Çeviri öğretimini yazılı anlatım dersi (rédaction) öğretimi ile eşdeğerde tutmak olası mıdır? Hangi kriterlere dayanarak, bir grup öğrenciye verilecek metnin zorluğunu saptayabilirsiniz? Aynı tipte metinlerde hangi ortak zorluklar görülmekte? Çeviri edimini her yönüyle anlatabilen bir kitap yazılabilir mi? Daha sistemli ve daha pratik bir öğretim olası mı? Düzgün bir çeviri yapabilmek için gereken dilsel yeteneğin dışında diğer hangi yetenekler gerekli? Bu yetenekleri geliştirmek söz konusu mudur? Çeviri ediminin incelenmesi, karşıtsal dilbilim ile karıştırılabilir mi? Bir çeviri seminer-dersinde öğretmenin ve öğrencinin karşılıklı rolleri nelerdir?

İşte tüm bu soruların yanıtları, çeviri ediminin gerektirdiği yöntemsel sorunları oluşturmakta. Tüm bunlara, bir de yapılanların doğruluğunu ölçme-değerlendirme durumunu da eklerseniz, çevirilerin kalite açısından değerlendirilmesininde ne denli zor bir uğraş olduğunu göreceksiniz. Bugün hâlâ geleneksel yöntemlerle çeviri edimi öğretimi yapıldığını varsayıyoruz, ve yukarıdaki soruların yanıtlarını kapsayacak yeni bir yöntem oluşturmanın zamanının geldiğini düşünüyoruz.

Estetik çeviri edimini bir kenara bırakacak olursak, pragmatik metinlerin çevirisini yapanları, bir yazılı anlatım ustası veya dili çok ustaca kullanan bir yazar olarak düşünebiliriz. Öne sürdüğümüz metodun gerekçesi şöyle düşünülebilir: *Pragmatik metinlerin çevirisi, yazılı*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlatım tekniklerine ve iki dilde belli bilgi birikimine dayanan bir yeniden yaratma sanatıdır.

Çeviriyi öğretmek demek, çırak-çevirmeni edimin dinamiğini anlayabilmesi için işin tam ortasına bırakmak ve verilen iletinin ikinci dile hangi yöntem kullanılarak geçirilebildiğini kafasında oluşturmak demektir. İletinin *anlamı* üzerinde durularak, anlamsal ilişkilerin iki dil arasında yeniden sağlanabilmesinin bir çözümleme yapmayı gerektirdiğine işaret edilecektir. İşte bu çözümleme, metnin tümüyle yorumlanmasıdır ve, iki dil sisteminin basit karşılaştırılmasının çok uzağındadır. Dili en kıvrak şekilde kullanabilme becerisine bağlı olan geniş bir algılama yeteneği gerektirecektir.

Bu yüzden, söylemi[3] incelemeyi amaçlayan metinbilim, geleneksel dilbilimden çok çeviri ediminin sınırlarına yakındır. Çeviri ediminin bugün için geçerli ana kuramları ve özellikle dillerarası eşdeğerliliğe yaklaşan kuramları, aslında bize çevirinin bir karşılaştırma yapma eylemi olmadığını fakat iletişim işlevi içeren bir metinde iletiyi yeniden ifade edebilme olduğunu açıklayabilecektir. Bu entellektüel işlem, tek bir dilde çalışılıyorken kullanılan yöntemin aynısını kullanır. Bunun sonucunda, çeviri ediminin öğretimi, dillerin tanıtılmasından ve işlenmesinden çok, dil kullanımının çevresinde oluşan kuramlar bütünüdür. İşte bu kuramlar bütününü biz, "çeviride dilin 4 şekilde kullanımı "olarak adlandıracağız:

Bunlar sırasıyla;

1) Yazım kurallarına uyum
2) Sözcük yorumlaması
3) Stilistik görünümün yorumu
4) Metinsel örgencilik [4]

---

[3] Söylem (Discours) tümcenin bir derece üzerindeki birimi oluşturur.: Bir bütün olarak ele alınan ileti. "Discours" teriminin çokanlamlılığı üzerine bak: D. Maingueneau "*Initiation aux méthodes d'analyse du discours*" p.11. Bu çokanlamlılık, söylem çözümlemesinde hala amacının belirlenmemiş olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynen çeviri edimi öğretimindeki yöntem arayışına benzemektedir. Bu konuda Bak J.Delisle'e ait makale: "Yöntemini arayan bilim dalı", "*L'Antenne*" içinde, Vol. X, no:6, avril 1979,pp.2-3

[4] "Metinsel örgencilik" terimini "orgenicité textuelle" teriminin eşdeğer karşılığı olarak kullanıyoruz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu dört kullanım, çeviri ediminin temel güçlüklerini belirleyen ve bir çeviri edimi seminerinin amaçlarını anlatan kurallar bütünüdür. Buna dayanan bir sınıf çalışmasının ne kadar kolayca organize olabileceği görülecektir.

Böyle bir seminer çalışmasında, teorik bilgilerin öğrenilmesinin organize edilmesi ikinci planda kalacaktır. Önemli olan, yazılı anlatımın veya çeviri ediminin getirdiği durumlar karşısında, hemen bir yöntem oluşturma becerisi gerçekleştirebilmektir. Bu beceri, aslında kafamızdakini pratiğe koyma amacını güder. İşte bu kitabın ve amaçladığımız çeviri öğretiminin temel sorusu, kafamızda karışık halde bulunanları sadece "bilgi dolu" olarak değil, "iyi düzenlenmiş" olarak sunabilmek olacaktır.

Çeviri öğretiminin belli "reçeteler"den oluşmaması gerektiği sıkça konuşulmaktadır. Bunu dile getirenler "reçete" kelimesinden ne anladıklarını belirtme gereğini duymazlar. Pratik önerilerden mi bahsederler? Yoksa, çeviri edimi sırasında karşılaşılan özel zorluklara uygulanabilecek hazır çözümlerden mi? Bize göre, pratik çalışma sırasında, mesleğin "ufak puf noktaları", çevirmenlerin yetişmelerine çok yararlı olabilecek bir işlevi gerçekleştirecektir. Bunun, eğitmenlik mesleğinde geçirilmiş birkaç yıldan sonra kazanılabileceğini biliyoruz. Bazen çok ünlü çevirmenlerin deneyimleri, alanımız olan çeviri öğretiminde yetersiz kalabilmektedir. Buna dayanarak, aslında ne kadar yararlı olsalar da, bu reçetelerin üniversite seviyesindeki bir çeviri öğretiminde çok az yer kapsayacağı bilinmelidir.

Böyle bir seminer-dersin başlıca iki amacı vardır: Bir taraftan iletinin içinde bulunduğu dil-dışı bağlamın ve dilsel bağlamın çözümlenmesi; diğer taraftan, iletişimi en iyi şekilde gerçekleştirmek için dilin en doğru ve en kıvrak şekilde kullanılmasını öğretmek. Bu ders, kısaca belirtmek gerekirse, çeviri edimine yön veren temel ilkeleri ortaya koyacaktır. Bu düzeydeki tartışmalar özel durumların detaylı incelenmesini öngörmemektedir. Yine bu ders, mükemmel çözümler öneren bir kodlama veya bir çözüm bankası şeklinde gözükmeyecektir.

Çeviriye yeni ilgi duyanların, herhangi bir parçanın anlamını çok iyi anlamalarına rağmen yeniden kaleme dökmekte zorlandıklarını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

görürüz. Kaynak metindeki bazı yabancı yapılardan ürkerek, amaç dilde bu yapıların, bu sözcüklerin veya bu deyimlerin eşdeğerlerini bulmakta güçlük çekerler. Gözlerinin önünde başka bir dilde yazılmış bir metin olduğu sürece, beklenen anlatım otomatik olarak oluşmayabilir. Anlamlı bir karşılık bulmaya çalışmak çoğu kez yetersiz kalır. Kafalarında oluşan bu bulanık fikirler tüm çevirmenlerce çok iyi bilinen bir olgudur. Böyle bir bloklama ile karşı karşıya kalındığında, beynimizin bir türlü en son düşünceyi ortaya koyamadığı gözlemlenir. Çeviri yapmayı öğrenmek demek, kesin olarak, düşünmeyi öğrenmek demektir. Ancak düşünmeyi öğrendikleri zaman, öğrencilerimiz daha doğru, daha kolay ve daha çabuk çeviri yapacaklardır. İşte, pragmatik metinlerin çeviri yapmak için oluşturduğumuz bu yöntemler bütünü, bir yerde, "düzgün düşünme mekanizması" olarak adlandırılabilir.

L'analyse du discours comme méthode de traduction, sonuç olarak, çeviri ediminin mantıkla olan ilişkisini öne alarak, bu "beyin cimnastiğini"nin karmaşık hareketlerini açıklamaya ve tamamen pedagojik bir yaklaşımla en temel kuramları ortaya koymaya çalışmıştır. İkinci bölümde sunduğumuz giriş düzeyinde öğretim amaçlarına geçmeden önce, kuramsal temeli irdeleyen ve yöntemi sunan uygulama alanlarından bahsedeceğiz.

Birinci bölümün son kısmında, dilin 4 şekilde kullanımını tanımlamaya çalışacağız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. BÖLÜM

KURAMSAL GÖRÜNÜM

KONU I
YÖNTEMSEL YAKLAŞIMLAR

Çalışma alanı ne olursa olsun, öğretilen alanın basitleştirilmesi yapılmadan, bir konuya giriş yapmak çok zordur. Bu basitleştirme, alanın temel kavramlarını anlama ve özümsemeyi amaçlar. Basitleştirmek demek, sınırlandırmak ve öze ulaşmak için ikincil elemanları yok saymak demektir.

Çeviri edimi söz konusu olduğunda, öğretilen "alanın" gerçekte bir entellektüel süreç olduğu görülür. Soyut bir analiz/sentez işlemi olarak göreceğimiz çeviri edimi, somut bir işlemdeki parçalara ayrılabilme özelliğini gösteremez. Birbiri arkasıra çok çeşitli etaplardan geçildiği halde, bunlar netleşmemiştir, ve beynin sürekli kavram eşdeğerliğini sağlamaya çalışması kolay bir işlem değildir. Kavramlar, resimler, benzetmeler, ani anımsamalar, çözüm arayışları çevirmenin kafasında devamlı yer değiştirir.

Kaynak metnin iletisine mükemmel bir uyum sağlamaya çabalayan çevirmen, anlamı yakalamaya çalışır. Çeviri ediminin, çözümlenmesi zor bir eylem olduğunun farkına varır. Çevirmenin kendi dil becerilerinin ya da eksikliklerinin de hesaba katılacağı karmaşık bir alandır bu.

Eğitbilimsel açıdan doğruyu yaptığımıza inanarak, önce bu işlemin *gerçekleşme aşamalarını* basitleştirmek istedik. İkinci bir dile çevirilmek istenen metin ne olursa olsun, çeviri edimini oluşturan entellektüel mekanizmalar aynı kalır. Buna karşın, tüm iletiler çevirmenden aynı meslek "becerilerini" bekleyemezler. Bazı metinler sanatsal duygusallığı öne çıkarır (yazınsal metinler gibi); bazıları bir alanda uzmanlaşmayı (bilimsel veya teknik metinler gibi) bazıları ise sözlü iletişime ağırlık verirler. (Film altyazısı hazırlamak veya tiyatro eseri çevirisi hazırlamak gibi). Bazıları çevirmeni bir orkestra adamına benzetirler. Belli bir yere kadar doğru diyeceğimiz bu benzetmeye.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çevirmenlerin kendi sınırlarını da çok iyi bildiklerini eklemeliyiz. Bir teknik alan metni ile bir yazınsal alan metnini ya da bir tip alanı metni ile bir hukuk alanı metnini "*Aynı derecede mükemmel bir şekilde*" çevirisinin yapabilen çevirmenler çok seyrektir. Profesyonel çevirmenlerde bu derece *kesin* olarak çeşitli alanlarda beceriklilik pek görülmez.

İşte bu yüzden, biz de bu giriş semineri çalışmasında, pragmatik (yazınsal olmayan), genel (özel konusu bulunmayan), yazı dili kullanılmış (sözlü ve argo dil ele alınmamıştır) ve İngilizceden-Fransızcaya yönünde öğretimi amaçlanmış metinleri incelemeyi amaç edindik.

1. YÖNTEMİN ALANI:

Pragmatik metinler:

Çeviri alıştırmaları dersinde, öncelikle ele ettiğimiz metinlerin pragmatik metinler olduğunu, yani estetik görünümün öne alınmadığı ancak bir bilgi alışverişini sağlayan metinler olduğunu bilmemiz gerekiyor. Bu çeşit metinleri bu isim altında, bu kadar açıkça ve rahatça toplamamız tabii pek kolay olmadı. "İşlevsel Fransızca" ya da "işlevsel dil" sözcüklerinden yola çıksaydık, bu metinleri "işlevsel metinler" olarak adlandırabilirdik.Fakat böyle bir adlandırma, bilimde, örneğin daha çok matematik alanında kullanılan bir terimi çağrıştıracaktı. Sadece dil alanında kalsaydık bile, "işlevsel Fransızca"nın yanısıra, "İşlevsel Dilbilim", "İşlevsel Eğitim", veya "İşlevsel Yaklaşım" gibi eğitbilim alanında karşımıza çıkan çeşitli terimlerle karşılaşacaktık. Yabancı dil eğitiminde, "işlevsel" kelimesi, genel Fransızcanın dışında kalan her türlü kavramı içerir. Fransız Dilinin içinde özel alanlara uygulanan bir sıfat gibi kullanılır: Örneğin, bilimsel söylem, teknik söylem, ekonomik söylem gibi, yazınsal ve turistik ("Postane nerede? gibi")[5] bir söylem dışında tüm söylem çeşitlerini kapsar. Oysa, pragmatik metinler yazınsal metinleri içermeseler de, genel Fransızcayı içerirler. Demek ki, metinlerimizi "işlevsel metinler" olarak adlandırsaydık, herşeyi daha karmaşık hale sokacaktık.

---

[5] Robert Galisson: "*Dictionnaire de didactique des langues*" Bak. "Fonctionnel" kelimesi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Diğer taraftan, "bilimsel metinler", "teknik metinler", "özel alan dili metinleri", "özel metinler" ya da " araç metin" (Eğitbilimde, "araç" metin "işlevsel"in eşanlamlısıdır) gibi tanımlar da çok sınırlayıcı gözüktüklerinden ele alınmamışlardır.

Kullanmayı düşündüğümüz diğer sıfatlar arasında " faydalı" veya " işe yarayan" gibi sıfatları da sayabiliriz. Bu sözcükleri seçseydik, "işe yarayan materyalizm" veya "işe yarayan çıkarlar" gibi deyimler karşısında bir aşağılama yananlamıyla karşı karşıya kalacaktık. Henri Benac'in *"Eşanlamlar Sözlüğü"*ndeki tanımıyla, estetik kaygısı duyulmadan, sadece sözcüğün içerebileceği en basit anlamla, işe yarama, yararlanma, kullanma gibi değerler işin içine girecek, ve "textes utilitaires" "işe yarayan metinler" olarak çevirilecekti.

Yine aklımıza gelen bazı sıfatlarla "vehiculaire-Aracı" metinler ve "vernaculaire-diyalekt, özgün" metinler de diyebilirdik. "Vehiculaire-aracı" sözcüğü, aracı - dil olarak kullanılmakta ve değişik anadillerin ortak özelliklerini vurgulamaktadır. Oysa, "diyalekt dil" ya da "özgün dil" sözcükleri, yalnızca belli bir dil grubunu içerdiğinden bizi sadece "ana dili" kavramına geri götürecekti. Sonuç olarak, bu iki sıfat istediğimiz tanımlamayı yapmaktan çok uzaktı. "Informatif-Bilgilendiren" metin kullanımındaki, "bilgilendiren" ortacı bize fazlaca vurgulanmış gözüktü, çünkü her metin aşağı yukarı bilgilendiriciydi. Nitekim, bu kitapta, "informative-bilgilendiren" sıfatı pragmatik iletilerin içeriğinden bahsederken, çoğu kez "estetik" sıfatına ters düşecek şekilde kullanılacaktır. Tabii, bu arada sanatsal yazıların sadece bir şekil olduğunu, hiçbirşey iletmediğini kesinlikle söylemiyoruz.

"Pragmatik" sözcüğünü kullanmamız için iki önemli sebep vardı: *Petit Robert* sözlüğündeki karşılığı" günlük yaşamı ilgilendiren, ya da pratik alıştırmalar içerebilen" idi. Gerçekten de pragmatik metinlerin pratiğe dönüştürülebilen ya da, hemen uygulanması olası bir yapısı vardı. Bir de bu metinler çok kısa süreli metinlerdi. Daha geniş anlamıyla, pragmatik metinler kısa sürede işe yarayıp bitmelerinden kaynaklanan bir durum sonucunda "işe yarayan" özelliğini gösteriyorlardı. İşte bu yüzden, daha sakin daha durağan şekilleri barındıran yazınsal metinlerden kesin olarak ayrılıyorlardı. Her ikisinin de yazım *amacı* tamamen farklıydı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Pragmatik" sözcüğünü yeğlememizi sağlayan bir diğer neden de, mantıkbilimcilerin terimlerinin arasında geçmesi ve bu alanda, bir iletişim durumu içinde bulunan konuşucuların kullandığı dili belirtmesi olmuştur. Çeviri edimi, yazılı metinlerin çevirisini tanımlamak olsa da (burada eşzamanlı çeviri ediminden bahsetmiyoruz), pragmatik kavramının Saussure'un tanımıyla "söz"ün sınırları içinde kaldığını gözlemliyoruz. Oysa örneğin, sözdizim ve anlambilim bir sistem olarak dilin içinde kalmıştır. Hatta, bazı dilbilimciler "pragmatik" sözcüğü ile tanımlanmak istenenlerin-sözcelemlerin tanımı- kendi alanları içine bile girmediğinden bahsederler. Çeviri ediminin öğretimi ve kuramı üzerine düşünceler, dilin yalnızca bazı kuralları içinde sıkışıp kalmış dilbilimcilerin uğraşlarını çoktan aşmıştır. Örneğin dilin belli kalıplarını semboller olarak inceleyen sözdizimciler ile, bu sembollere ya da başka bir dilin sembollerine gerçeği ve anlamı yükleyen anlambilimciler, bu uğraş sırasında ikincil derecede önem kazanmaktalar. Kendi açısından çevirmen, öncelikle, çevireceği kaynak metne, onun cinsine ve amaçladığı okuyucu kitlesine bağımlı kalacaktır. Çeviri ediminin kuramcıları ve eğitmenleri, çeviri çözümlemelerini gerçekleştirirken, metinlerin dilsel birleşkelerinin içinde sıkışıp kalmazlar; bu çözümlemelere mutlaka, dilde belirtilmemiş olan ve sadece algılanan mantıksal elemanları da eklerler.

İşte, yukarıda sıraladığımız bu iki nedenden ötürü,- birincisi, giriş dersleri için iletilerin cinsine uygun olması, ikincisi, yöntemin kuramsal dayanakları -"pragmatik metinler" terimi bize çok daha uygun geldi. Bu metinleri açıklamak gerekirse; örneğin, gazete makaleleri, genel mektuplaşma örnekleri, teknik olmayan mal tanıtan broşürler, turistik yerleri tanıtan broşürler, resmi mektuplar, resmi raporlar...vb. gibi sağlık, tüketim, çevre sorunları, ilaçlar, seyahat, ekonomi, spor veya bunlara benzer eylemleri açıklayan metinleri sayabiliriz. (Bak. Ek V- Pragmatik metinlerin seçimi)

Pragmatik metinler, diğer metin çeşitlerinden (örneğin yazınsal veya dinsel metinlerden) belirgin bir şekilde ayrılırlar. Örneğin, gazetelerdeki yazarı belirsiz yazılar. Yazınsal metinlerde ileti, yazarının çevresinde odaklaşır ve bu gerçeğin aşağı yukarı belli bir amacı vardır; oysa pragmatik metinler çoğu kez anonimdir, yazarı belli değildir ve işin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

garip tarafı çevirmenin, bu yazarı tanımasının hiçbir işe yaramayacağıdır. Durum ilk bakışta böyle görünse de, bir metinde, örneğin bir sigorta şirketinin yazısını içeren bir metinde, yazanın sigorta firması sahibi mi yoksa durumdan şikayetçi bir sigortalı mı olmasını hemen belli edeceği için metnin yorumu hemen değişecektir. Bu demektir ki, pragmatik bir metnin yazarı tamamiyle ortadan kalkamaz. Örneğin, bir gazetenin başyazarının yazılarının çevirisi yapılırken, gazetecinin meslek yaşamını tanımak, politik görüşlerini bilmek, genel olarak yazılarının tonunu anlayabilmek, makalesinin yorumunu yaparken son derece işe yarayacaktır. Bu bilgilerin işlenmediği bir çeviri çalışmasında, göndermeler, alay, yerme gibi yananlam içeren elemanlar kesinlikle gözden kaçacaktır. Bazen iletilerin temelindekiler hiç beklenmedik şekilde ortaya çıkarlar. İşte bu tip yazıların çevirisi daha zor olacaktır çünkü amaç metne sadece söylenen değil söylenmeye çalışılanlar da geçirilecektir.

Tabii, metinlerin seçimi tamamiyle öznel bir olgudur. Bir metnin çevirisinin zorluk düzeyi ve bir grup öğrencinin çalışmalara uyum gösterip gösteremeyeceklerini doğru bir şekilde ölçmek için gerekli kriterlerin olmayışı, öğretmeni sezgisiyle ve meslek yaşamının kendisine verdigi deneyimle başbaşa bırakacaktır. Yine de eğitbilimsel açıdan en öğretici olan metinlerin[6] daha çok yeğlendigi bir gerçektir. Buna dayanarak, burada açıklamaya çalıştığımız yöntemin yalnızca rastgele seçilen metinlerin çevirisini ya da düzeltmesini ele aldığını söylemeyeceğiz. Bir çeviri ediminin anlaşılabilmesi için temel sayılacak kavramlar, *"Çevirinin El Kitabı"* başlıklı bir kitabı oluşturabileceğini düşündüğümüz II. Bölümde anlatılmışlardır. Böylece bu kitabın ikinci yarısında, iki dil arasındaki geçişler sırasında karşılaşılan zorlukları açıklayan bazı alıştırmaların oluşturulduğunu, ve bunların kesin çözüm

---

[6] Çevirinin zorluk düzeyi kavramı saltısık ve görecelidir. Eğitbilimde, metinlerin zorluk düzeyini saptayan ve ders programlarında bunların uygulanmasını gerçekleştiren araştırmalar vardır. Bunun yapılabilmesi için, çeviribilimin deneye dayanan bir bilim olduğunun bilinmesi gerekir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

getiren değil de, entellektüel çözümlemeyi amaçlayan alıştırmalar olduğunu belirtmek istiyoruz.

Genel Metinler:

Dilin çeşitli şekillerde kullanımlarına örnek olabilecek iletilerin veya ileti parçalarının (Bunlara "metinsel birimler" adını vereceğiz. Bak. ilerde, s.150) anlaşılabilmesi için, çırak-çevirmenlerden çok özel teknik bilgiler edinmelerini tabii ki istemeyeceğiz. Çeviri edimine giriş ile ansiklopedik bilgilerin yutulması birbiriyle kesinlikle karıştırılmamalıdır. Bu bilgiler programlarda "Genel Kültür Dersleri" adı altında zaten verilmektedir. Pragmatik metnin ana işlevinin bir ileti vermek olmasına rağmen, giriş dersinde bu iletinin öğrenciye hemen sunulması söz konusu değildir. Yine bu ilk derste ne geniş bir teknik terimler sözlükçesi ne de özel bir alanın kavramları üzerinde durulacaktır. Tüm bu çalışmalar daha ilerideki derslerde verilecektir.

Bir diğer önemli konu, vermeye çalıştığımız yöntemde, bol miktarda teknik terim içeren ya da son derece özel alanları kapsayan metinlerin yer almayacağıdır. Böylece çeviri ediminin gerçekleşmesi aşamasında, en basit uygulamalarla sonuca varılacaktır. Bu teknik iletiler onları anlayan birilerinin *varsayılması* üzerine kurulmuştur. Teknik çeviri edimi sırasında sadece sözlükçe alanında zorluklarla karşılaşılacağını düşünmek doğru olmaz. Bu özel terimlerin gerçek dünyada neyi anlattıklarını bilmeye çalışmak, ilk derslerde dil kullanımını gereksiz şekilde zorlaştıran bir engel oluşturacaktır.

Çok sık karşımıza çıkan bir sorun ise, bazı şeylerin bilinmemesinden kaynaklanan zorlukların sebebi olarak, çeviri edimi sırasındaki yöntemin gösterilmesidir. Demek ki, bu arada iki şeyin birbirinden iyice ayırt edilmesi gerekiyor: Çeviriye başlamadan önce kişinin bilgilerinin eksikliğinden kaynaklanan öğrenme zorlukları ve dilin doğru biçimde kullanımı. Yetersiz bilgi donanımı yüzünden karşılaşılan sayısız problemler aslında, çevirinin genel eğitimini ve buna ilişkin ders programlarını ilgilendirmektedir. Zaten, en mükemmel ders programı bile, öğrencideki önemli ansiklopedik bilgilerin eksikliğini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yokedemeyecektir, çünkü genel kültür 90 saatte öğrenilen bir olgu değildir.

Yazılı Dil kurallarına göre hazırlanmış metinler:

Eşzamanlı çevirinin tersine, konumuz olan çeviri edimi yazılı metinlerde gerçekleşir ve bizim metodumuz da, "söylenmek" değil, okunmak üzere hazırlanmış metinlerle sınırlıdır. "Söylenmek" üzere olan metinlerin çıkartılmasıyla, yazılı iletişimin gerektirdiği bazı yazı kuralları bu metinlerde uygulanabilmiştir, çünkü bilindiği gibi sözlü iletişimin kuralları apayrı kurallardır. Örneğin, bir dialog üretiyorsanız, hızlı konuşmanın ve günlük dil kullanımının kurallarına uygun bir metin oluşturma çabasına girersiniz.

Söz ve yazı aynı şartlar altında gerçekleşmeyen iki ayrı eylemdir. Yazı dili konuşma dilinden daha titiz, daha düzgün ve daha yoğundur. Düzgün bir sözdizim kullanılmasını öngörür ve yazım kuralları, dilbilgisi kuralları gibi kuralları işletir. İyi bir yazar, doğru anlatımı araştırır, tekrarlardan kaçınır, stilini ağırlaştırmaz. Fikirleri ve tümceleri bir mantık sıralaması içinde en uyumlu şekilde oluşturmaya çalışır.

Pragmatik metinlerin çevirisi sırasında "kod-dil" diye adlandıracağımız bazı kalıpların varolduğunu gözlemleriz. Genelde birbirine yapı açısından çok yakın diller arasında oluşan bu "kod-dil", amaç-dilde hemen aynı şekilde gözüken bir eşdeğerlikler bütünüdür. Tabii, bu iki dilin kültürlerinin ve dil yapılarının birbirlerine benzemesi gerekmektedir. Örneğin, İngilizce ve Fransızca'nın durumu. Böyle bir kod-dil hukuk metinleri arasında karşımıza çıkar: İngilizcedeki "Know all by these that...." kalıbı Fransızca'da aynı yapıda bir eşdeğerlik getirmiştir: " Sachez tous par les présentes que...."

Bu tip eşdeğer yapıları daha da çoğaltabiliriz. Fakat, çeviri edimi sırasında karşılaşacağınız tüm kavramların aynı kalıplar içinde amaç dilde hazır olarak karşınıza çıkmayacağı bilinmelidir.

Bazı özel iletilerde, metinlerin tümcelerinin belli bir yapıyı örneğin edilgen yapıyı koruduğu gözlemlenir. Örneğin Fransızcada, "Il est recommandé aux membres du personnel de..." veya "Les membres du personnel sont priés de..." gibi tümcelerde. İşte böyle "standartlaştırılmış"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

iletiler karşımıza çıkan bu "kalıp" tümceyi daha kesin anlaşılır şekilde sunmaktadır. Tüm ilaç propektüsleri, ticari mektuplar, kullanma kılavuzları, sigorta poliçeleri ve genelde hukuk metinleri hep edilgen yapıda buyurucu nitelikte tümcelerden oluşurlar. *Bu tip iletişim sağlayan tüm metinler, sistematik olarak öğretilebilir ve özel şekilde çözümlenebilir.* Demek ki, pragmatik metinlerin çevirisinde kullanılan öğretim yöntemi bu özelliği yani "standartlaştırılmış metin" özelliğini mutlaka hesaba katacaktır. Böyle bir metin ile sıradan bir metin arasındaki fark, akla gelen aynı yapının amaç dilde rahatlıkla kullanılabilmesidir.

Buna karşın, sözlü söylemde herşey kafamızdaki fikirlerin hızında gelişir. Birçok yerinde, duraksamalar, gereksiz kelimeler, bitmemiş tümceler ya da fakir bir sözlükçe kullanımı gibi olumsuzluklarla karşı karşıya kalınır. Yazı dilindeki kuralları hiçe sayan yanlış dil kullanımları sık sık görülür.[7] Örneğin çoğul öznelere tekil fiil çekimlerinin konması yine görülen yanlışlardandır. Fakat, tüm bunlara karşın, bir sözlü söylem dinleyiciler tarafından hemen her zaman anlaşılır çünkü dinleyici ile çevirmen aynı bağlamda, mantık ve durum bağlamında buluşurlar. Dinleyici, dil yapılarının düzgün olup olmamasına aldırış etmeksizin, söylemdeki anlamı çıkarmaya kafasını yorar. Oysa, daha sonra aynı

---

[7] Konuşma dilinin dilbilgisi kurallarına ne kadar uyduğunu bazı dilbilimciler incelemiş ve, özgür konuşmanın dili ne kadar bozduğu konusunun abartıldığı sonucuna varmışlardır: "The ungrammaticality of every day speech appears to be a myth with no basis in actual fact.In the various empirical studies we have conducted, the great majority of utterances- about 75 percent- are well-formed sentences by any criterion. When rules of ellipsis are applied and certain universal editing brules to take care of stammering and false starts, the proportion of truly ungrammatical and ill-formed sentences falls to less than two percent. When nonacademic speakers are talkişining about subjects they know well- narratives of personal experience- the proportion of sentences that need any editing at all in order to be well-formed drops to about ten percent. I have received confirmation of this general view from a great many other linguists who have worked with ordinary conversation. The myth of the ungrammaticality of spoken language seems to have two sources, data taken from the transcripts of learned conferences, where highly educated speakers are trying to express complex ideas for the first time, and the usual tendency to accept ideas that fit into our frame of reference without notiçing the data with whiçh we are surrounded." William Labov, Sociolinguistic Patterns, s. 203

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

söylemi yazılı gördüğü zaman, oradaki dil yanlışları gözüne ilişir ve bundan rahatsız olur. Bir kağıt üzerine geçirilmiş sözlü söylem, gücünden epeyce yitirmiş olarak dinleyiciye geri döner. Tabii bunun nedeni, hiçbir zaman konuştuğumuz gibi yazmamamızdır. Bu olgunun *tersi* de geçerlidir. Yazılı anlatım düşüncenin daha detaylı bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirir. Hatta daha da ileri gidersek, bu detaylı düşünme *olgunluğuna* erişmiş her kişinin, aslında entellektüel *olgunluğa* ermiş kişi olduğunu bile söyleyebiliriz.

İki konuşucuyu ele alalım: eğer ikisi de aynı dil-dışı durumu aynı bağlamı paylaşıyorlarsa, bir tek sözcük bile aralarındaki iletişimi sağlamaya yetecektir. Bunun tersine, yazılı dilde, bağlam tamamiyle dilseldir. Çevirmen, çevirdiği metin ile ilgili olan dil-dışı durumun dışındadır. Burada, yazılı çeviri yapan çevirmenin, eşzamanlı çeviri yapan çevirmenden farkı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Mütercim, bir el hareketini, bir tonlamayı, bir mimiği "yorumlayabilir". Dolayısıyla, yazılı çeviri, sözlü çeviriden bir noktada daha ayrılır: Yazılı çeviri, daha ciddi şekilde açıklayıcı ve daha fazla yapıya önem veren bir özellik taşır. Yazılı çeviri yapan çevirmen, okuyucularının tümünün aynı bilgilere sahip olduğunu düşünmemelidir. Onun yapacağı şey, iletisinin tamamiyle anlaşılabilmesini sağlamak için gerekirse daha fazla tümce kullanıp anlamı açıklığa kavuşturmak olmalıdır. Ortaya çıkarılmamış yananlamlar iletişimi başarısızlığa iten elemanlar olarak kalacaklardır.

Son olarak, pragmatik metinlerin iki dilin kullanıldığı özel alanları olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz: Örneğin, iki dille yazılmış etiketler, kataloglar, kullanım kılavuzları, çeviri edimi derslerinde öğrenciye kolaylık sunan çalışmalardan birini oluşturacaktır. Bu konuya ilerde yeniden geleceğiz.

Yönümüz, İngilizce'den Fransızca'ya:

Yöntemini oluşturmaya çalıştığımız çalışmanın alanı, İngilizce ve Fransızca dilleridir, daha doğrusu İngilizce metinlerin Fransızcaya çevirilmesidir. Gerek çeviriye giriş derslerinin, gerekse bu konudaki pratik alıştırmaların amacı, İngilizceden Fransızcaya doğru gerçekleştirilen çeviri edimlerini ele almaktır. Bu sınırlamamız, bizim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

pratik uğraşlarımızdan kaynaklanmaktadır. Aslında dil çiftleri ne olursa olsun anlamın çıkartılması ve onun yeniden ikinci bir dilde ortaya konması işlemi ve bu işlemin mantıksal süreci hep aynı şekilde işleyecektir çünkü bu süreç dilin işleyişinin ta kendisidir. Bildiğimiz kadarıyla, en azından hiç kimse, diğer dil-çiftleri arasında bizim öne sürdüğümüz yöntemlerin dışında başka yöntemlerin kullanılması gerektiğini kanıtlamamıştır. Bir öğretim yönteminden beklediğimiz değişiklikler, aslında, dil-çiftlerinin karşılaşması sırasında ortaya çıkan somut zorluklardır: "Çeviri edimi sırasında gördüğümüz bir problem iki dil arasında *iki yönde* de aynı değildir"[8]. Başka bir deyişle, bir iletinin iki dil arasında yeniden oluşturulması aynı dil gereçlerinin kullanılmasını gerektirmez, çünkü her dil grubu kendisine özgü dil kullanımlarını geliştirmiştir. Bu kitabın devamında, çıkış dili çevirmenin ikinci dili yani çevirisine hazırlandığı dil; varış dili ise anadili, yani her zaman ideal ve doğru çeviriyi yapabileceği dil olacaktır.

Biz de, bu çalışmada İngilizceyi, esas dil, Fransızcayı ise çeviri dili olarak tanımlıyoruz.

Yazınsal metinlerin çıkarılması:

Buraya kadar görüldüğü gibi; özel alanlara ilişkin her türlü metin, çeviri edimi yönteminin basite indirgenerek gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, çalışma alanımızdan çıkarılmıştır. Bu sınırlama pragmatik metinlerin lehine yapılırken, yazınsal metinlerin aleyhine oluşturulmuştur. Böylesi bir *yaklaşık* sınırlama, aslında şimdiye kadar yapılan çeviri çalışmalarında hep sanatsal çeviriden bahsedildiği için gerekmeyebilirdi. Fakat bu olgu, bir çeviri öğretimi programında sanatsal çeviri ediminin pek de rağbet görmeyeceği anlamına gelmemeli. Bir giriş seminer dersinin yöntemsel çalışmaları arasında bu tip çeviri ediminden yararlanmak yerine, pragmatik metinlerin çevirilerinden yararlanmak bize daha uygun geldi.

---

[8] Geoges Mounin: "*Les problèmes théoriques de la traduction*" s. 240 (Metinde çizili olan yer)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sanatsal metinlerin durumu:

Sanatsal özelliği olan metinleri tanımlamaya yarayan yaklaşık 6 parametre bulunmaktadır.

a) Bir yazınsal eserde, yazar kendi seçtiği bir gerçeğin kendi açısından algılanışını, *kendi dünya görüşünü* ortaya koyar. Daima kendi adına konuşarak, *kendi* hislerini, *kendi* tepkilerini, *kendi* heyecanlarını ifade eder. Burada Eugène A.Nida *"bilgilendirici iletişim durumunda, tüm dikkat iletinin üzerindedir; anlatımsal iletişimde ise, tüm dikkatler kaynakta toplanır"* der[9], yani kaynak bu bağlamda yazarın kendisidir. Bir eserin yoğunluğu veya hafifliği, o eserin genel atmosferini tanıtan bazı göreceli etkileşimlerin uyumunda yatar. Sonuç olarak, dilin anlatım işlevi yazınsal eserde çok daha fazla öne çıkar.

b) Düşsel zenginliği ve yaratıcı gücü olan bir eser aynı zamanda *etkileme* gücüne de sahiptir. Böyle bir eserde, iletinin tümü açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Anlamın büyük bir bölümü ortada belirsiz kalmıştır. Bu tip yazılarda yananlam oyunlarının ne denli önemli olduğu ortaya çıkar. Örneğin bazı sözcüklerin tekrarı, bazı tümcelerdeki ritm, seslendirme gibi özel durumlar, iletiyi eksiksiz geçirebilmek için, çevirmenin hesaba katmak zorunda olduğu durumlardır. Şiirde ise, şekil ve bu şeklin getirdikleri, örneğin dizelerdeki uyum ve seslendirme, anlamın bizde uyandırdığı etkileşimi gerçekleştirmekte büyük rol oynarlar. Bunun dışında, bazı eserler tamamen sembollerle yaratılmışlardır.

c) Yazınsal eser *şekli öne çıkarır*. Sanat, bir içeriğe, estetik, özgünlük ve yalnızlık katabilmek için şekle önem verir.[10] Dil, pragmatik metinlerde olduğu gibi sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir amaçtır. Her çeşit yazıda olduğundan çok daha fazla biçimde, şekil içerik ile bütünleşmiştir. Sanatsal düzyazı ile şiir sadece iletişim değil, okuyucuda heyecan da gerçekleştirirler. Yazar, dilin kişiye özel durumunu kullanır ve sonuçta biçemi onun kişiliğinin aynası olur. İletişim zayıflığı ya da düşleme eksikliği olarak gördüğümüz

---

[9] *" A Framework for the Analysis and Evaluation of Theories of Translation"* s.48

[10] Tatiana Slama- Cazacu, Langage et contexte, s. 150

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalıplaşmış deyimler kullanımından kaçarak, eğretilemeler, göndermelerle yeni bir dünya yaratmaya çalışır. Sonuçta, yazar, yepyeni bir dünya kurmaya çalıştığı için, şekle önem verecektir.

Yazınsal metinlerin bu ilk üç özelliğini gösterebilmek için James Joyce'un *"A Portrait of the Artist as a Young Man"* adlı eserinden bir parçayı alıyoruz. Burada Stephen Dedalus bir nehirde ayakta duran bir genç kızın güzelliğini anlatıyor.

"A girl stood before him in midstream, alone and still, gazing out to sea. She seemed like one whom magic had changed into the likeness of a strange and beautiful seabird. Her long slender bare legs were delicate as a crane's and pure save where an emerald trail of seaweed had fashioned itself as a sign upon the flesh. Her thighs, fuller and softhued as ivory, were bared almost to the hips, where the white fringes of her drawers were like feathering of soft white down. Her slateblue skirts were kilted boldly about the waist and dovetailed behind her.Here bosom was a bird's, soft and slight, slight and soft as the breast of some dark plumaged dove. But her long fair hair was girlish: and girlish and touched with the wonder of mortal beauty, her face."[11]

Bu parçada tanımlanan güzellik sembolizmi çağrıştırır. Bir kuşun varlığında görülen genç kız ve güzellik: *"She seemed like one whom magic had changed into the likeness of a strange an beautiful seabird; long slender bare legs; the white fringes of her drawers were like feathering of soft white down; Her slateblue skirts were.... dovetailed behind her."* Yazar, kendine özgü, göreceli etkileşimini (*dünya görüşü*) güzelliğin bir kuşta keşfedilerek sunulmasını öngörür. Yazar için kuş, "özgürlük, güzellik ve saflığa dönüşü" simgeler.[12] Bu parçanın sanatsal zenginliği (*şeklin değeri*) tartışılmaz. Gerek sözcük seçiminde, gerekse parçanın kuruluşunda çok titiz bir çalışma (yazar, kızın önce *bacaklarını*

---

[11] James Joyce, *"A Portrait of the Artist as a Young Man"* New York, The Vikisining Press/ c1916/, 1956, s.171. Danielle Gouadec *"Comprendre et traduire"*Paris, Bordas, 1974, pp. 114-130 adlı kitabında bu parçanın çevirisini vermiştir.

[12] Daniel Gouadec, ibid, s.114

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonra *kalçalarını* sonra eteklerini nasıl *vücud*una tutturduğunu, sonra *göğsünü* ve son olarak uzun sarı *saçlarını* ve *yüzünü* tanımlar) görüyoruz. Parçanın sonuna doğru bir yineleme kuruluşu var: *soft and slight, slight and soft,* daha sonra ise bir duraksama ile karşı karşıya kalıyoruz: *but her long fair hair was girlish: and girlish, and touched with the wonder of mortal beauty, her face.* Böylesine bir tanımlamanın ardından; çevirmen, çevirisine, sanatsal işlev gören her türlü elemanı, her türlü sözcüğü tartarak en duygusal etkileşimi sağlayanı geçirmek zorunda kalacaktır.

Yazınsal eserin ayırdedilmesini sağlayan diğer üç özellik şöyle sıralanabilir:

d) *Durağan olmayışı*: Bir yapıt ne kadar zenginse, o kadar değişik şekilde yoruma açık olacaktır. Çıkarılacak anlam her okuyucuya göre değişecektir, öyle ki, yapıtın her bir sözcüğü bir mozaiğin taşlarını anımsatacaktır.

e) *Zamanı olmayışı:* Aslında sanatsal yapıtlar belli bir zamanın ve çağın ürünü olsalar da, tüm büyük sanat eserleri zamana ve yere karşı durabilirler. Onların bazı dönemlerde yeniden çevirilmesi ise, şekillerinin yenilenerek içeriklerinin korunmasını amaçlar. Şair Keats "*Güzel bir eser, sonsuza dek sürülecek bir keyiftir*" der.

f) Son olarak, bir sanat yapıtı zamana karşı koyar çünkü *evrensel değerlere* sahiptir. Örneğin klasik eserlerin bugün de aynı zevkle okunmasının ardında işlenen konuların günümüzde de geçerli konular olmasında yatar. Örneğin; aşk, ölüm, din, insanın zavallı durumu, sıkıntıları, kişilerarası ilişkileri tüm zamanların evrensel konularıdır.

Bize göre bir yazınsal yapıtı diğerlerinden ayıran altı ana özelliği bu şekilde belirttikten sonra, ilk üç özelliğin çeviri edimi yöntemi üzerinde daha önemli etkisi olduğunu, diğer son üç özelliğin ise konumuzu fazlaca ilgilendirmediğini söylemek istiyoruz. Yine sanatsal değeri olan yazıların neden çalışma alanımızdan çıkarıldığını anlamak için, bu kez, pragmatik metinlerin özelliklerine değineceğiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pragmatik metinlerin durumu:

Pragmatik metinlere yaklaşabilmek için, "Sanatsal yazın" kavramından ne kadar uzaklaşılırsa, göreceli olma durumu o kadar azalacaktır. Bunun sonucunda da, çeviri edimi sorunsalı, bir iletinin amaç metne ne kadar düzgün geçirildiğini daha fazla irdeleyecektir. Kaba bir deyişle, yananlamsal bir ortamdan düzanlamsal bir ortama geçiştir. *"The basic difference between the artistic and the non-literary is that the first is symbolical or allegorical and the second representational in intention: the difference in translation is that more attention is paid to connotation and emotion in imaginative literature"*[13]. Yazınsal metinlerin çeviri edimi "kaynak metne sadık kalma ve güzel anlatım" olarak belirlenirse, bilgilendirici metinlerin çeviri edimi "kaynak metne sadık kalma ve iletinin doğruluğu" olarak düşünülebilir. Estetik iletişimin başarısı, bir taraftan şekil ile içeriğin birbiriyle uyumu diğer taraftan mantık ile etkileşimin okuyucu üzerindeki etkisi ile ölçülür.[14] Bilgilendirici çeviride, estetik güzellik yerini açıklık, netlik ve yazım kurallarına saygıya bırakır.

Aslında yaratılan bir eser okuyucu düşünülerek hiçbir zaman üretilmez. Yazar, şu veya bu kelimeyi ya da şu veya bu görüntüyü "okuyucularım anlarlar" mı diye düşünmez. Daha iyi anlasınlar diye olayları değiştirmez. Buna rağmen kafasında mutlak bir okuyucu görüntüsu hep vardır. Eser birileri okusun diye yazılmaktadır. Oysa pragmatik metinlerin yazarı için bu böyle gelişmez. İletisi ve o iletiyi alanlar için kendisini yeni duruma adapte ederek işe başlar. Pragmatik metin eğitbilimseldir. Demek ki, böyle metinlerin çevirmeni de yazarı gibi alıcılara birşeyler vermek zorundadır. Çevirdiği bir metin

---

[13] Peter Newmark, *"The Theory and the Craft of Translation" s.8*

[14] Reklam alanından seçilmiş bazı metinler ve bu metinlerin pragmatik iletileri, yazınsal metinlere en fazla yaklaşan metinler olarak düşünülebilir çünkü yazının biçemsel yöntemlerini kullanarak daha çok eğlendirici bir biçimde halkın etkileşimini sağlarlar. Örneğin, çok çarpıcı örnek olarak saymak gerekirse: "L'eau Perrier-c'est l'eau-ptimiste" tekrar yöntemiyle: " Le cadeau qui plait, plait, plait aux jeunes filles" Değişim: "Better Because it's Bigger(tablette de chocolat) ya da atasözlerinin veya deyimlerin bozulması:" A sprinkle a day keeps the bad odors away" (koku giderici bir maddenin reklamında bir atasözünün bozulması): " An apple a day keeps the doctor away."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

karşısındaki tutumu, yazınsal çeviri yapan kişinin tutumundan biraz değişik olacaktır.

Aslında, bazı pragmatik metinlerin yazınsal bir metnin özelliklerini içerdikleri bilinen bir gerçektir. Örneğin iyi bir gazetenin başyazarı, sadece olayları iletmekten çok daha fazlasını yapar. Yazmak istediği olayları, kendi biçemi içinde öyle bir harmanlayabilir ki, sanki bir taraftan tam bir pragmatik metin (bir mahkeme kararı, hukuk metni, kullanım kılavuzu gibi), bir taraftan da tam bir yazınsal metin (roman, şiir, öykü) yaratmış olur. Yine de, böylesine güzel yazınsal özelliklere sahip olsa da, bu metni yazınsal metin sayamıyoruz, çünkü şekil, yaratılan eserin bileşkelerinden yalnızca biridir. On veya yirmi yıl sonra, bugün için çok önemli bir haber olan Sedat-Begin buluşmasını kimse okumayacaktır. Bu haber metinleri faydalı kalacaktır, çünkü tarihin herhangi bir zamanında İsrail-Arap çatışmasının durumunu belirtecektir. Bu tip haber metinleri pragmatik metinler arasında yer alacak ve işlevleri ileti geçirmek olacaktır. İyi veya kötü, bütün fark buradadır.

Sonuç olarak, pragmatik metin aşağıdaki noktalarda yazınsal metinden ayrılır: Pragmatik metin yananlamsal değil, düzanlamsal boyuttadır. İletisi, aşağı yukarı bir gerçeği yansıtmaktır. Esas amacı, okuyucuya bir bilgi iletmektir. Genellikle bir tek şekilde yorumlanabilir. Bazen "kodlanmış bir dil" kullanılarak gerçekleştirilir. Hatta günlük işimize yarayan özelliktedir. Bazen eğitici metinler olarak eğitbilimsel yanı ağır basar.

Bu arada, yazınsal metinlerin neden bizim çalışma alanımızdan çıkarıldığına tekrar değinmek istiyoruz. İşte aşağıda sunduğumuz eğitbilimsel nedenler bunlardan başlıcalarıdır:

-*Birinci neden*, yazınsal çeviri teknik veya bilimsel bir çeviri ya da özel alan çevirisi ile aynı özelliği taşır, bunun nedenleri ise farklıdır. Bir eserin göndergesine estetik bir yük eklenerek elde edilmişlerdir. Yazınsal dil, bir çevirmen için kesinlikle en düzgün, ve kullanılması en zor dildir. Sözlüksel ve biçemsel özelliklerinden ötürü, günlük konuşma dilinden ve bilinen yazışma dilinden ayrılır. Çevirmenin yada çırak-çevirmenin yeteneğini en fazla zorlayacak dildeki metinler bu dilde yazılmış metinlerdir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

-*İkinci neden*, yazınsal çevirideki dilsel çözümlemenin önemini yadsımıyoruz. Edmond Cary'nin dediği gibi, "yazınsal çeviri dilsel bir işlemdir fakat yazın işlemidir"[15] de demiyoruz. Buna karşın, bu tip bir çeviri ediminin çevirmenden *yazına karşı eğilim ve yetenek* beklediğini de biliyoruz. Bu yetenek, estetik güzellikten etkilenen ve sanatsal yayınları takip eden bir kişilikte oluşabilir. Böyle bir çevirmen, duyguların ağırlığını, sözcüklerin ve görüntülerin etkisini, kısaca bir yapıtın tüm sanatsal görünümünü algılayacak düzeyde bir kişi olacaktır. Bu şekilde kaynak metin yazarı ile gelişecek bir sevgi bağı neredeyse gereklidir diyebiliriz. Maurice-Edgar Coindreau'nun deyimine göre, bu durum "sevgiyle pekişmiş işbirliği"[16] olarak tanımlanabilir. *Sadece iyi bir yazılı anlatım ustası olmanız bir yazınsal yapıtı çevirmenize yeterli olmayabilir.*

-*Üçüncü neden*, pragmatik iletilerin verildiği dilden uzaklaşılarak gerçekleştirilmiş yani yazınsal metinlere dayanılarak oluşturulmuş bir yöntem, eğitbilimsel bir yöntem olamazdı. Nitekim, çırak-çevirmenlerimizin bir kez piyasaya çıktıktan sonra karşılaşacakları metinler büyük bir çoğunlukla pragmatik metinler olacaktı. Diğer taraftan, çeviribilim okullarının kurulmasını gerektiren nedenlerden biri hiç kuşkusuz yine bu tip metinlerin oluşturduğu çeviri piyasasıdır.

-*Dördüncü neden*, üniversiteye girişte, çırak-çevirmen öğrencilerimizin hemen hemen çoğunun yazınsal dil kullanımı ve bilgisinin yetersiz olduğunu gözlemliyoruz. Gerçekçi bir öğretim yöntemi bu eksikliklerini göz önünde bulundurmalıdır diye düşünüyoruz.

-*Beşinci neden*, yazınsal metinlerin alanımızdan çıkarılması, çevirinin pratik öğretimini, "işlevsel iletişim" öğretimi olarak sayılmasını düşündürmelidir. Böylelikle çevirmen de bir metnin fikirlerini sayan bir hoca değil, bu fikirlerin tekrar formüle edilmesini sağlayan bir yazılı anlatım ustası olarak görülecektir. Yani bir anlamda, bir şekil ustası, iyi bir yazar. Bu şekilde görülecek yöntemsel öğretim, dilin dört ana işlevinden iki tanesini kesinlikle yerine getirecek niteliktedir: Kavramsal iletişim işlevi (Communication notionnelle) ve mantıksal düşünce işlevi

---

[15] E.Cary: "*Comment faut-il traduire?*" G. Mounin'in sözleri, op. cit. s.13

[16] "*Memoires d'un traducteur*" s. 137

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(instrument de la pensée logique). Diğerleri (şiirsel işlev ve etkileşim gerçekleştirme işlevi) ele alınamayacaktır.

Pragmatik metinler çevirmeni, kendisini göreceli bir durum ile karşı karşıya bulmamalı, çevirdiği metin ile uyum sağlamalıdır. Dolayısıyla, böyle bir yöntemin oluşturulmasında, "ticari dil" ve "yazım teknikleri" gibi alanlardan başlamak bize daha kolay göründü. "Şiir dili" gibi son derece özel bir dili işin içine sokmak doğrusu öğrencilerimize yapılmış haksızlık olurdu.

Yazılı dilin kullanımına ve yöntemin kuramlarına ilişkin önerilerimize geçmeden önce, çevirmenin çift-dilliliği üzerine bir konuya, daha sonra ise okuldaki çeviri edimi ile meslek yaşamındaki çeviri edimini karşılaştıran yazılarımıza geçeceğiz.

2. ÇEVİRMENİN ÇİFTDİLLİLİK DURUMU:

Birçok kişiden duyuyoruz; onlara göre çeviri yapabilmek için iki dili bilmek yeterlidir. Böyle kolaycı bir yaklaşımın içinde bulunan birçok "sahte çitfdilli" kişi, kendilerini profesyonel çevirmen konumuna koyup bu mesleği yapar görünmekteler. Tüm dünyada 30 yıldır kurulmakta olan "Çeviri Okulları", çiftdilli olmanın bir meslek edinecek kadar çevirmen yeteneğine sahip olma ile aynı anlama gelmeyeceğini çok güzel kanıtlamaktadır. Peki öyleyse, "çevirmen" ile "sadece çiftdilli" kişiyi nasıl ayırdedebiliriz? Ya da, hangi kriterlere dayanarak, onun ne kadar çiftdilli olduğunu nasıl anlarız?

Bu gözlemlerin, genel çeviri öğretiminde ve özellikle çeviriye giriş konumunda son derece gerekli olduğuna inanıyoruz.

Çiftdillilik:

Çiftdillilik, sınırlarını kolay çizemeyeceğimiz karmaşık bir durumu oluşturur. Tanımını yaparken bile, ya çok genel ya çok sınırlı bir tanım yapmak ile karşı karşıyayız. Çeviri ile çiftdillilik tabii ki birbirine benzeyecektir: iki dil grubu arasındaki iletişimden kaynaklanan ve iki dilin ilişkisini ortaya koyan bir özel durumdur. Aynı çeviri gibi, çiftdillilik durumu da özgün bir çalışma alanı oluşturulamayan birkaç altalandan biridir. Niçin bu kadar az irdelendiğini anlayabilmek için,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

psikoloji, sosyoloji, dilbilim, ruhdilbilim ve sosyodilbilim gibi bilim dallarının bu evrensel oluşumu açıklayabileceğini düşünebiliriz.

Çiftdillilik kişisel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılır ve her iki çeşidin de onlarca tanımı vardır.[17] Bizi doğrudan ilgilendiren birincisi, bir kişinin beyninde iki dilin birden yeralmasıdır. Toplumsal çiftdillilikte geçerli olan " Genel dil" düzeyinden çok "söz" düzeyinde yer alır. Birçok yazar, böyle bir kişiyi, her iki dilde de *konuşabilen* kişi olarak tanımlarlar. Çiftdillilik kavramının içinde, gizli de olsa, bu dilde konuşma yeteneği girmektedir: Böyle bir kişinin ana dili dışında başka bir dili konuşarak yaşayabileceği varsayılmaktadır. Bu nedenle, çevirmenin çiftdilli oluşu, aşağıdaki gibi tanımların dışında kalır: "Çiftdilli Kişi: İki dilde devamlı gidip gelebilen ve bu dillleri konuşabilen kişidir. Çiftdilli olmanın ideal koşulu ise: Yaşamın tüm alanlarında her iki dilin de eşit olarak iyi derecede konuşulmasıdır."[18] "Çiftdillilik demek, iki kavramın iki ayrı dilde ifade edilmesidir, öyle ki, kişi, gerek duyduğu durumlarda, bir birini bir diğerini kullanacaktır."[19] "Çiftdillilik, bir konuşucunun diğer bir dilde, anlamlı cümleler yaparak kendini ifade edebildiği yerde başlar. "Çiftdilli kişi demek, bir diğer dili anlayan değil, o dilde konuşan demektir."[20] Jules Marouseau ise, çiftdilliliği şöyle tanımlar:" Her iki dilden de sık sık aynı derecede yararlanan, bir diğerini daha çok kullanmayı tercih etmeyen kişinin durumu" [21]. Tüm bu tanımlar, bir dilin ancak konuşulduğu sürece bilindiğini öne süren tanımlardır.

---

[17] Monique Beziers ve Maurits Van Overbeke bu konuda yirmiden fazla tanımı yapmışlardır. Bak." *Le bilinguisme, essai de definition et guide bibliographique* " ve bu tanımların en son ve kesin tanımlar olduğunu söylememekteler.

[18] W. Leopold, " *Speech Development*" M.Beziers' ten alıntı, op.cit. p.117

[19] Aurelien Sauvageot," *Problème de la Structure interne et du bilinguisme*" daha önce ibid. s.119

[20] Einar Haugen, Aline Charbonneau-Dagenais'nin " *Essai de définition du bilinguisme*" adlı eserinde söylenmiş, s. 34

[21] " *Lexique de la terminologie linguistique français, allemand, anglais*" 2. baskı, s.46

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çiftdilli kişi ve çevirmen :

Bir yabancı dilin aktif olarak bilinmesi, bir çeviri ediminin gerçekleşebilmesi için *olmazsa olmaz* koşul değildir, bir engel de oluşturmaz.[22] Genel olarak konuşmak gerekirse, çiftdilli kişi, sözlü iletişimi kurabilmek amacıyla ikinci dilinden yararlanır, oysa çevirmen, kendini bir yazar bir de okuyucu yerine koyarak, bir yazılı metin yardımıyla iki taraf arasında iletişimi kurmaya çalışır.[23] Bundan şöyle bir sonuç çıkıyor: Çevirmen, kendi mesleğini yaparken bile, kişisel fikrini hiçbir zaman ortaya koyamaz, kendine özgü fikirleri söyleyemez, yazılı şekilde bulunan düşünceleri kendine göre yorumlayamaz, ve bir kanıtı açıklığa kavuşturma yetkisi yoktur. Özgün metin ile karşılaştırıldığında, çevirmenin hem kalite olarak (yeniden yaratılacak olan anlam) hem de nicelik olarak (uymak zorunda olduğu şekil) birçok zorlukla başbaşa kaldığı görülecektir. Çalışması "bir bilgiyi aktarma" çalışması değildir: sadece onu yeniden oluşturma çabasıdır. Demek ki, çevirmen, alıcı konumunda bir çiftdilli kişidir, çünkü çevirdiği iletiyi ikinci dilde sözlü olarak ifade etme hakkına sahip değildir.

Sözlü olarak ifade etme, bir ikinci dilin anlaşılması için gerekli midir? Çiftdillilik üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, ikinci bir dilin ne kadar bilindiğini anlayabilmek için, anlama ve ifade edebilme yetenekleri üzerinde durulmuştur. Buna göre, "anlama", "ifade edebilmenin" her zaman bir adım önünde gitmiştir ve nicelik olarak da önündedir." Dil alanında, anlama yeteneğini, hayali bir ifade edebilme yeteneği olarak görüyoruz."[24] "Anadil durumunda, anlama yeteneklerimiz, ifade edebilme yeteneklerimizi geçmektedir. Sözlü iletişim açısından varılan bu sonuç, yazılı durumda da aynen gerçektir".[25]

---

[22] Çevirmen, çevirisini yaptığı metnin yazarı ile genelde, bazı konuların daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla, görüşmek zorundadır. Demek ki, profesyonel hayatta, müşterisinin dilinde konuşması gerekecektir. Bu gereksinim, mesleğin gereği olmasına rağmen, gerçek çeviri ediminin gerektirdiği bir durum değildir.

[23] " Çevirmenden istenilen, konuşan bir kulak olması ve kendisine değil de başkasına hizmet eden bir el olmasıdır" : Jacques Perret " *Traduction et parole*" s. 14

[24] Monique Beziers, op.cit. s. 105

[25] Sophie Moirand, " *Approche globale du texte écrit*", s. 88

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çiftdilli kişi, ikinci dilde " tam bir konuşma bilgisine" sahipken, çevirmen için "anlama bilgisi" yeterli olacaktır. Bize göre, çevirmen, Christopher Thiery'nin[26] anladığı anlamda bir çiftdilli olmak zorunda değildir; çünkü "ÇEVİRİ EDİMİ, İYİ BİLİNEN BİR DİLDE ÇOK İYİ ANLAŞILMIŞ OLAN BİRŞEYİ, ÇOK İYİ BİLİNEN BİR DİLDE, YENİDEN, YAZILI OLARAK VE İYİ ŞEKİLDE SÖYLEMEK" demektir.[27] Başka bir deyişle, çevirmen, özgün metnin yazıldığı dildeki konuşma yeteneğini, eğer isterse, kullanmayabilir, ama yine de özgün metnin yazılı şeklinin tamamen anlaşılmış olması her zaman gerekli bir koşuldur. Madem ki, çevirmenin çalışma alanı yazılı alandır, öyleyse, ikinci bir dilde iyi konuşuyor olması onun iyi çeviri yapacağı anlamına bizce gelemez. Buna rağmen, bu dilin konuşulduğu ülkede yaşamamış bir çevirmenin de, bu dili iyi bildiği tam olarak söylenemez.

Bir çevirmenin çiftdilliliği özellikle iki dildeki yapıları birbirine hiç karıştırmadan ne kadar ayrı tutabilmesinde yatar. Çeviri edimi, dillerin ilişki halinde olduğu çok özel bir çalışmadır, öyle ki, "Çiftdilliliğin bilinen sonuçlarına en fazla karşı gelen ve en fazla organize olan; ayrıca çiftdilli konuşucunun devamlı dilsel kurallara ve çakışmalara[28] karşı çıktığı bir durum" dur.[29] Çevirmenin çiftdillilik durumunu değerlendirebilmek için, onun sözlük bilgisinin, ya da dilbilgisi bilgisinin ne kadar geniş olduğunu ölçmek, ya da ikinci dilde ne kadar kolay konuşuyor olduğunu araştırmak pek işe yaramayacaktır. İlişki halindeki iki dili, birbirinden ne kadar ustaca ayırabiliyor olması, onun bu alandaki ve mesleğindeki bilgilerini ölçmede ilk kriteri oluşturacaktır. Bu şekilde, çiftdilli kişiden de ne kadar belirgin bir şekilde ayrıldığı da ortaya çıkar.

Kavramlaştırma olgusundan ifade etme olgusuna gidiş pek kolay olmamaktadır. İdeal olan (çünkü çiftdilliliğin çeşitli düzeyleri vardır),

---

[26] Gerçek çiftdillilik, "aynı dili konuşan sosyo-kültürel çevrelerden birine ait olan kişinin, her iki çevrede de eşit anlamda kabul görmesi" anlamına gelir. " *Le bilinguisme chez les interpètes professionnels*" s. 8

[27] Jacques Olivier Grandjouan, "*Les linguicides*" s. 227 (Metinde de büyük harfler kullanılmıştır)

[28] "Çakışma" sözcüğünü "interférence" sözcüğüne eşdeğer karşılık olarak kullanıyoruz.

[29] Georges Mounin, agy. S. 5

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dengeli bir çiftdile sahip kişinin, akıcı olarak konuşurken çeviri yapmamasıdır. İletiyi bir dilde düşünürken, daha sonra öbür dile geçirme çabasına girmemektedir. Yabancı dil eğitmenlerinin öğrencilerine aşılamak istedikleri şey aslında budur: Doğrudan ikinci dilde düşünebilmek. Gerçekte ise, onlara anadillerini askıya almayı ve düşüncelerini ikinci dilde oluşturmayı önerirler.[30] Normal olarak, çiftdilli kişi, ikinci dilde belirten/belirtilen karşıtlığına varabilmek için anadilinin belirten/belirtilen karşıtlığına başvurmamaktadır. Doğrudan doğruya her dil için değişik anlatım araçları geliştirmektedir.

Oysa, çeviri ediminde, kavramların anlaşılabilmesi için, çevirmen, elinin altında bulunan özgün dildeki belirten/belirtilen ögelerinden mutlaka yararlanacaktır. Onun yapmakta olduğu işin gereğidir bu. Düşüncenin mekanizmasını ve bunun hem çevirmende hem de çiftdilli kişide nasıl anlatıldağını öğrenmek için, kavramlar ve söylem arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi şema halinde göstermek istedik:

TABLO

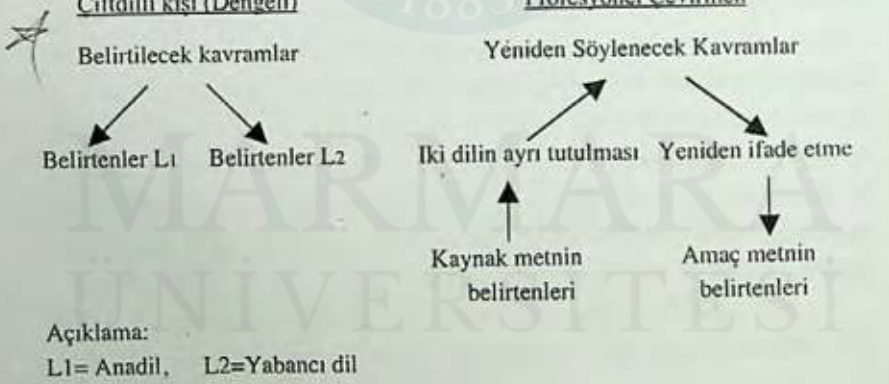

[30] Düşüncenin yapıları dilin yapılarında oluşmaz, aksi doğru olsaydı, ne çiftdillilik ne de çeviri edimi açıklanabilirdi. Buradan şöyle bir sonuç çıkabilir: Söylem ve düşünce arasında oluşan, sözlü olmayan bir kavramlaştırma düzeyi vardır. Bak. Eric Buyssens "Le langage et la logique- le langage et la pensée" "*Langage*" içinde, La Pleiade, s. 76-90 ve ayrıca, Danica Seleskovitch, *Langage, langues et mémoire*. Ayrıca bak. ilerki sayfalarda, "Démontage du processus de traduction" s. 69 ve III ve IV no.'lu tablolar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazı, sözlü ifadenin hızına erişemez. Dolayısıyla, çevirmenin çiftdilliliği şüphesiz "bilinçli ve düzenli" bir durumdur. Çeviri ediminin hatta iyi bir çiftdilli kişinin, bu konuda öğrenim görme gerektiren nedenlerden biri de budur.[31] Böylece şekilden kurtulabilmenin belli bir zaman alacağı ve, kişinin yeteneğine göre, belli derecede zorlanacağı ortaya çıkacaktır. Bazı kişiler, biraz da kendilerini bilmeden," bu iki dili en iyi bilen kişiler" olarak görebilirler. Bazıları ise, tam tersine, alçakgönüllü davranıp, ikinci dili pek bilemediklerini söyleyebilirler. Oysa, iyi bir çevirmenden istenen, anadilini mümkün olan en iyi şekilde bilmek değil midir? Bu meslekte en fazla değerlendirilen anadilinde yazdığı amaç metinler değil midir? Birçok eğitmen, çeviri eğitimindeki en iyi öğrencilerin, her zaman çiftdilli kişilerin olmadığını söylemektedirler. Hilaire Belloc bu konuda şu soruyu kendi kendine sorar: "*Çiftdilli kişi her zaman en iyi çeviriyi yapan kişi midir?*"[32]

Çırak-çevirmenler:

Çırak-çevirmenlerin yaptığı yanlışların çoğunun nedenini bilmek gayet kolaydır: Yabancı dilin kalıplarının içinde çok bocalayıp, iletinin bulunduğu tümcelerin yorumunun eksik yapılması ya da yanlış yapılması, ya da bağlamın çözümlenmesinin yetersiz yapılması. Yaptıkları çeviri sözcüklerin ve özgün metnin yapılarının araştırılmasından başka birşey değildir. "Kodlama" olarak adlandıracağımız bu durumda, "aynı kelimelerin ve aynı yapının kullanılmasıyla elde edilen çeviride, kişinin sarfettiği zihinsel gayret, tabii çok düşünülerek gerçekleştirilmiş bir çeviri ediminden daha az olacaktır."[33] Özgün metindeki yabancı belirtilerin varlığı, dillerarasında entellektüel fikir cimnastiğine alışkın olmayan çiftdilli kişinin, yeniden ifade etmede zorluklar yaşadığını görüyoruz. Çeviri eğitiminin ilk günlerinde, öğrenci kendini sanki, bir

---

[31] "*Facility in translation is not easily come by /../ Even a bilingual may find it difficult to translate if he has not previously been trained for it.*" B.Kistein, "Reducing Negative transfer: Two suggestions for the use of Translation", s.78. Georges Steiner a émis une opinion semblable dans *After Babel*, s.119

[32] "On Translation", s. 38

[33] Danica Seleskovitch, *Langage, langues et mémoire*, s. 56

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yabancı dili yeni öğreniyormuş gibi bir durumda hissedebilir. Aslında şöyle bir ortak nokta olabilir: Her ikisi de yeni bir dilin yapılarından kurtulmaya çalışmaktadırlar: birincisi, özgün metnin yapılarından, ikincisi, anadilinin yapılarından. Her iki durumda da, onlara öğretilen şey, iki dilin yüzeysel yapılarının birbirlerinden uzak tutulmalarıdır.

Çevirmenin çiftdilliliği açısından bakıldığında, bunun çeviriye giriş derslerinde doğrudan bir etkisi olduğu görülür: Bu dersin amacının, özgün metindeki maske görevi gören yapıların kaldırılmaya çalışılması olduğu düşünülürse; yeni çevirmenlerin, anlamın ortaya çıkarılması için uygulanan bir metodu, aynı zamanda, özgün metin yazarının söylemek istediğinin de ortaya çıkarılması için kullandıkları bir gerçektir. Çevirmenin performansı, dolaylı olarak özgün metin üzerinde hissedilir, direkt etkisi varış dili üzerindedir. Bunun sonucunda, çevirmenin çiftdilliliği, ikinci dili anlayış gücü, varış dilinde aktif olarak yazılı anlatım gücü ve metnin anlamının ortaya konması olarak belirlenebilir. Peter Newmark, bu konuda şöyle yazar: "*Any old fool, can learn a language, if he has enough determination to do so, but it takes an intelligent person to become a translator, and basically his work is the measure of his intelligence.*"[34] Çeviri ediminin basamaklarını ve düşünmeden konuşmayı (ister tek dilli ister çiftdilli olsun) birbiriyle karşılaştırarak; çevirinin özel durumunu (dilin kıvrak ve özgür bir şekilde kullanımını) ve yeni öğrenenlere neden zor geldiğini daha iyi anlayacağız.

Düşünmeden konuşma sırasında, söylemin anlamı, içindeki belirtilerden çıkacaktır. Bu durum, konuşucuda metindeki yapıların yok sayılıp anlamın ortaya çıkması ile kendini gösterir. Dinleyicide ise, fiilin algılanması ve anlamın bilinmesi birbirinden ayrılmaz iki yöntemdir. Sözlü iletişim sırasında, dilden söze geçiş anidir ve farkına varılmadan gerçekleşir. Konuşucu, hemen hiçbir zaman "kelimelerini düşünmez". "Kelimelerini düşünmez" demek tümcesi aslında "fikirlerini aramaz" şeklinde de yorumlanabilir. Eğer bir fikir kafanızda kesin ve net olarak yer etmişse, onu açıklamak için "fazla çabaya" gerek kalmayacaktır.

---

[34] "*Some Notes on Translation and Translators*", s. 85

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Bazı kişilerin sözlü olarak kendilerini ifade etmede çok zorlandıkları ya da, bazı sözlü olmayan iletişim şekillerini seçtikleri bir gerçektir. Biz bu tip kişilerin zaten çeviri bölümüne girmek istemediklerini düşünüyoruz.)

Oysa, bir metinde sıkışıp kalan fikirlerin durumu çok başkadır. Dilsel belirtilerin içinde "doğmuş" oldukları için, ilk çevirilerini gerçekleştirmiş sayılırlar yani yazılı olarak görünürler. Belirtiler, sözlü eylem gibi, sesli değildirler, görünürler, grafik bir şekilleri vardır. Fikirler, çevirmenin gözünün önünde bazı yazı şekilleri ile eşdeğer görülse de, metindeki fikirleri öbür dilin belirtileriyle yakalamaya çalışması, doğal olarak onun vaktini alacaktır. Böylece şekillere kötü içerikler yerleştirme gibi bir durumla karşı karşıya kalabilir ve varış dilinde değişik bir anlam yerleştirebilir, ya da çevirdiği metne kaynak dilin etkisini bulaştırabilir. Anadilini düşünmeden konuşan bir konuşucunun tam tersine, sözlüksel çakışmalara karşı koyabilmek için devamlı bir çaba içinde görünür.

Çalışması kavrambilimsel ve adbilimseldir. Çevirmek demek, aslında kavramları içinde bulundukları grafik şekillerden sıyırıp atmak ve başka bir dil sisteminde başka belirtiler bulmaktır. Demek ki, fikirlerin atılabilmesi için *önce* onların anlaşılması, *sonra yok sayılması* gerekmektedir. Oysa, sözlü bir söylemde, dilsel belirtiler farkında olmaksızın eş yapılarını bulurlar. Bu da, çeviri ediminin okuma veya dinleme hızıyla ilerleyemeyeceğini göstermektedir. Çeviri edimi, iki kez düşünmeyi gerektirir. Başkalarının kağıt üzerine geçirilmiş fikirlerinin yeniden ifade edilmesi kendi fikirlerimizi yeniden ifade etmekten daha zahmetli olmalıdır diye düşünüyoruz.

Bir sonuca varmak gerekiyorsa, hiç düşünmeden bir dilden öbürüne geçebilen çiftdilli bir kişinin durumu ile, çevirmenin çiftdilli oluşu arasında büyük farklar vardır. Birinci tip kişideki, ikinci dil bilgisi, çevirmende anadilini anlayabilme düzeyindedir. Çevirmen, bir yazar durumuna geçer çünkü yazılı anlatımın şartlarına her ikisi de boyun eğecektir. Bu konuyu tekrar ele alacağız. Şimdilik, dillerin güzelce öğretilmesi acaba çeviri ediminin temelini oluşturur mu ve acaba çevirmenin bu değişik çiftdillilik durumunu açıklamaya yeter mi?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorularının yanıtını bulmaya çalışalım. Bu arada, "çeviri ediminin öğretilmesi" ile "eğitimde çeviri " olgularını irdelemeye başlayalım.

3. OKULDA YAPILAN ÇEVİRİ - PROFESYONEL ÇEVİRİ:

Bir çeviri okuluna girebilmek için gerekli koşulların başında en az iki dili "bilmek " gerektiği, bunu anlamak için, *öğrencilerin giriş dosyalarına* bakmanın yeterli olduğunu biliyoruz. Zaten, sadece bu şart bile, çeviri edimini gerek pratik gerek kuramsal olarak öğrenebilmek için, iki dilin bilinmesinin bir *ön koşul* olduğunun bir kanıtı değil mi? Demek ki, bir dilin bilinmesinin önemini yadsımamız mümkün değil, örneğin Diderot'nun bir kişisinin sözleri gibi "bir dili çevirmek için o dili duymak gerekli değildir, çünkü çeviri, o dili hiçbir zaman işitmeyecek kişiler için yapılır."[35]

Bir çeviri ediminin giriş ve çıkış noktaları dilseldir. Aynı zamanda, diller ne kadar iyi bilinirse, anlamama veya iletinin anlamının yeniden oluşturulması sırasında çakışmalara düşme durumu o kadar az olacaktır. Demek ki, bir çeviri programında gerek anadilin gerek ikinci dilin daha da iyileştirilmesi derslerinin bulunması yerindedir. Burada söylenmemesi gereken şey; çevirinin öğretiminin, yabancı dil eğitiminde dilsel bilgilerin pekiştirilmesi için bir araç olduğu, eğitbilimsel alıştırmaların bu işe yaradığıdır.

Bu kısmın sonuna gelirken, okuldaki çeviri edimi[36] ile profesyonel yaşamdaki çeviri edimi arasındaki farkı da belirtmeden geçemeyeceğiz. Giriş dersleri için amaçladığımız sonuçlara ulaşmak için, bu iki çeviri tipini birbirinden ayırdetmek gerektiğini söylemeliyiz. İlerdeki sayfalarda, yabancı diller öğretiminde kullanılan metodların bir değerlendirmesini yapacağız (dilbilgisi-çeviri, direkt yöntem, görsel-işitsel metod) ve

---

[35] *"Les Bijoux indiscrets*, Paris, Granier-Flammarion, 1968, s. 225

[36] Bu ayrım, hala bazı çevrelerde, çeviri öğretiminin yabancı dil öğretimini de kapsadığı şeklindeki inanış yüzündendir. Böyle bir inanış, yanlış ve kaçınılması gereken bir olgudur. İlerde, çeviri öğretiminin, en azından pratik olarak öğretiminin, yabancı dillerin öğretimi ile aynı bileşkeleri paylaşmadıklarını göreceğiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yabancı dil alanında bazı çeviri alıştırmalarının geçerliliği üzerinde duracağız.

Okulda yapılan çeviri:

Bugün, üniversitelerde yapılan çeviri dersleri, yani "eğitbilimsel çeviri" adını verdiğimiz çeviri, bir yabancı dilin öğretimine kolaylık getirmesi düşünülerek gerçekleştirilen, düzeyi yüksek bir biçem çalışmasıdır. Bu tip çeviri çalışmaları, hiçbir zaman amaç değil, bir araç olmuştur." Öğretim çeviriden yararlanmaktadır, ona hizmet etmemektedir."[37] Aslında, daha açık olmak gerekirse, bu alıştırmalar "thème" ve "version" adlarıyla anılmaktadırlar, ve " çevirinin çok değişik bir alanını oluştururlar: eğitbilimsel bir alıştırma olarak çeviri".[38]

Lise düzeyinde, "version" yani anadiline çeviri, ifadenin düzgün olmasına yönelik bir çalışmadır. Aynı zamanda, öğrenilen ikinci dilin ne kadar anlaşıldığının da bir göstergesidir; yanlış anlamalar, ya da ters anlamalar anlam düzeyindeki yanlışları gösterir. Le "thème", yani ikinci dile doğru çevirinin amacı, ikinci dildeki yapıların doğru şekilde bellenmesidir. Böyle olunca da, bir çeviriden çok bir dilbilgisi dersini andırır. Arada bir düzeyde olduğunu düşünelim: Sözlükçe ya da biçimsel sözdizim alanlarını içerebilir. "Thème" veya "version" adı altında toplanan bu alıştırmalar, gerçek bir iletişim değeri olan bir iletinin çevresinde değil, dilsel şekillerin çevresinde toplanmıştır; demek ki bir yerde, "transcodage-kodlama" alıştırmaları gibidirler. (Bak. ilerde "Çeviri ve Kodlama" s. 58) *This is a pencil. My tailor is rich. His name is John.* gibi tümceleri başka şekilde yazın gibi alıştırmaları hala anımsıyorum. Ya da, "Çevirilmesi" gereken, hiçbir bağlamı olmayan dizi dizi sözcükleri. Bu "çeviri" edimi, yarım bilinen bir yabancı dilin belirtileri sayesinde anadilin yeniden kodlanması işlemini anımsatıyor. Bu arada, çok daha yüksek bir düzeyde, yazınsal çözümleme gibi alıştırmanın varlığını da belirtmemiz gerekiyor. Bu da, yabancı dilde anlatım olanaklarını zenginleştirme amacını güden bir biçem çalışması olarak düşünülebilir.

---

[37] Edmond Cary, "*La traduction dans le monde moderne*", s. 167

[38] Jean-Rene Ladmiral, " *La Traduction dans l'institution pedagogique*", s.17

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Jean –Rene Ladmiral'e göre, "thème", "ters yönde bir version"dan başka birşey değildir.

Profesyonel Çeviri:

Çevirinin öğretimi başka amaçlarla yola çıkar. Dilin yapılarını düzeltmeyi, ya da anadil veya yabancı dil olsun onu geliştirmeyi ya da biçemini mükemmelleştirmeyi amaç edinmemiştir. "Çevirinin kendisi, kendisi için, bir performans yaratmayı amaçlar oysa ki, eğitbilimsel çeviri edimi bir sınama yöntemidir."[39] Çeviriyi meslek edinenler sözcükleri ya da tümceleri *soyut* olarak değil, belli bir okuyucu kitlesine yönelik gerçek metinleri çevirirler. Bu iletiler "çevreye boyun eğen" iletilerdir ve eğitbilimsel şekilde olmasa da, böyle bir yazarın, metin cinsinin ve okuyucuların durumunu göz önünde bulundurması beklenir. Profesyonel çeviri edimi, çevirmenden, çeviriye başlamadan metni anlamasını şart koşar, çünkü zaten çevirinin amacı anlaşılmaktır. Eğitbilimde olduğu gibi, amacı, anlamın anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek değildir. Gerçek çeviri tam tersine, iletinin tüm zor anlaşılan yerlerini işleyecektir çünkü bunlar belli bir bilgi içerecektir. Bunun içindir ki, "aslında, çeviri adını hakeden tek edim, /.../ "serbest çeviri"dir, çünkü sadece bu çeviri, bir söylemin tümünü ve durumun tamamını, her ikisine de ortak özellikler katarak, başka bir söylemle değiştirebilir."[40] Bu işlevsel açıdan bakıldığında, çeviri iletişimin tüm isteklerine boyun eğecektir.

Profesyonel çeviri ediminin amaçları ile, okulda yapılan çevirilerin amaçlarını karıştırmak doğru olmaz. Profesyonel çeviri ediminde amaç, bir metnin anlamının diğer dile geçirilmesidir, oysa çeviri ediminin öğretilmesinin gerçek amacı, *bir durum sırasında anlamı taşıyan dil yapılarının en akıllıca nasıl kullanılacağının öğretilmesidir*. Yorum ve iletişim sağlayan bir işlem olması nedeniyle, çeviri edimi dillerin sınırlarının çok ötesindedir. Dilsel açıdan bakıldığında, bir yabancı dili hazmetmek, birtakım kurallar sistemini ve bir sözlükçeyi bilmek anlamına gelir, oysa çevirmek demek, bir dilin kavramlarını diğer bir

---

[39] Ibid. s.18

[40] Maurice Pergnier, *"Traduction et théorie linguistique"*, s. 37

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dilin kavramlarıyla birleştirerek, özgün iletinin anlamına en mükemmel şekilde uyum sağlayacak metni oluşturmaktır. Bir yabancı dil öğrenerek yeni bir iletişim aracı *edinmiş oluyoruz*, oysa bir metni çevirerek, bir iletişim eylemini *gerçekleştirmiş oluyoruz*. Bu ayrım, çevirinin öğretiminde en önemli yeri tutar. Çevirmen, kendi herşeyden önce bir iletişim yaratıcısı olarak görür.

Çeviri edimi, varış dilindeki kullanımların çok detaylı ve çok değişik şekilde ele alınmalarını öngörür. Ayrıca, kavramları birleştirmeye yarayan "anlatım araçları"nı kullanmak, derslerimizin amacına ters düşmeyecektir. Çırak-çevirmenlerin "anlatım paletinin" zengin olması için çalışmak, ("anlatım" sözcüğünden "kendini ifade edebilme" anlıyoruz) bu derslerin başlıca amacı olarak görülebilir. *Güzel söylemek*, (yazılı anlatım tekniklerini güzel kullanmak), önceki metinde kullanılmış olan *güzel yapabilmek* durumunun bir başka görünümüdür. Kitabımızın başındaki epigraf, bu yöntem çalışmasında, yazılı anlatım tekniklerine verdiğimiz önemi anımsatmaktadır.

Kitabın ikinci yarısındaki, sözcük yorumlaması konusuna ilişkin alıştırma, çok kullanılan bazı deyimleri içermektedir. Örneğin, "corporate", " pattern" ve "-minded", "-conscious" ve "-oriented" gibi bağlama göre çevirilmesi gerekli sözcükler. Diğer sözcüklerin de, bağlamsal bir çalışma içinde ele alınması[41] (alıştırmanın ana amacı), öğrencinin anlatımını zenginleştirecektir.

Çevirmenin Özellikleri:

Profesyonel çevirinin gerçekleştirilmesini sağlayan kişisel özellikler epeyce ilgi çekmiştir. Böyle bir listenin başında, analiz ve sentez yapabilme kapasitesi, "dilsel" sorulara ilgi, tek başına çalışabilme, konsantre olabilme, yöntem kullanarak ve yeterli bir şekilde çalışabilme kapasitesi, büyük bir merak, entellektüel olgunluk, eleştirebilme yeteneği, yargılama yeteneği..... vs. Tüm bu nitelikler tabii ki çeviri yapabilmek için istenen şartlar; fakat sadece bu alan için geçerli olmayan, birçok alanda çalışabilmek için istenen şartlardır. Tarihçi, dilbilimci, biolog,

[41] Bak. Konu III'de, sözcük yorumlamasının üç düzeyi, s. 101

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fizikçi de, çalışabilmek için, geniş bir entellektüel merak, analiz ve sentez yapabilme yeteneği, yöntem kullanarak çalışma, iyi bir yargılama yeteneği gibi niteliklere sahip olmalıdır. Çevirmenin psikolojik profili için söylenebilecek her nitelik, aslında entellektüel alanda çalışan birçok kişi için söylenen sözcüklerdir.

Çevirinin öğretiminde, çeviri edimi sırasında ortaya çıkan mantıksal ilerlemenin en temel basamaklarını oluşturabilmek için, dil kullanımı dışında, ne şekilde çalışmalar yapabileceğimizi araştırdık: Örneğin, analojik ilerleme, çözümleme yaparak bir iletinin anlamının yorumlanması, metinde ilerledikçe anlaşılanların yorumu...gibi (Bak. II. ve III. Konular) Tamamen dilsel alıştırmaların dışında, düşüncenin ve çözümleme yapma yeteneğinin kalitesini geliştirmek amacıyla, geleceğin çevirmenlerine hangi yeni öğrenme yöntemlerini geliştirebiliriz? Örneğin, anlamasını geliştirmek demek, arka arkaya yapacağı düşüncelerini geliştirmek demek midir? Aslında, mantık alıştırmalarının, çırak-çevirmenlerimizin başarısını pekiştirecek beyin cimnastiği yerine geçecek çalışmalar olduğu bir gerçektir. Belki de **Uygulamalı Çeviribilim** - daha yeni yeni ortaya çıkan - bu tip çalışma yöntemlerinin yararını değerlendirecek bir altalandır. Burada daha yapılması gereken çok çeşitli çalışmaların olduğuna inanıyoruz.

Üniversitelerde gerçekleştirilen çeviri çalışmaları ile profesyonel çeviri ve çevirmenin özelliklerini irdeleyen bölümde, çeviri ediminin öğretimi ile yabancı dil öğretimindeki çeviri çalışmalarının birbirlerinden ne kadar ayrı kavramlar olduğunu anlatmaya çalıştık. **Çeviri Okulları**, yabancı dil öğreten dil merkezleri değildir. Bu okullarda, çevirmen sanki bir dil teknisyeni gibidir, çünkü çeviri yapmak; bir söylemdeki düşüncelerin başka bir dilde yeniden söylenmesini sağlayan entellektüel bir işlemdir. Nasıl ki, bir dilde yazışma yapabilenler yazar sayılmıyorlarsa, iki dili bilenler de profesyonel çevirmen sayılmazlar. Çeviri ediminin profesyonel şartlarda gerçekleştirilmesi için, dilin bilgisi gerekli fakat yetersiz bir olgudur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SONUÇ:

Birinci konuda, çeviribilime giriş derslerinin oluşturulması bağlamında sorunları ele aldık. Eğitbilimsel amaçlara dayanarak, pragmatik metinlerin çevirisini öğretmek için dillerarası transferin sonuçlarını değil, mantıksal gelişimini ele alacağız. Diğer bir deyişle, iki deyimin yapısının benzerlik göstermediği zamanki gözlemlerimizi inceleyecegiz. Öğretilen "alanın" basitleştirilmesini sağlamak için çok özel çeviri tiplerinden vazgeçmek gerektiğini anladık; öyle ki, bazı özel söylem çeşitleri (örneğin çok özel bir haber, konuşma dili veya sanatsal konuşmalar) yöntemin temel mekanizmalarını gösteremiyordu ve hatta daha da zorlaştırıyordu. Varış dilinde (çeviri) bulunması gereken profesyonel yetkinlik konusunda, çeviribilimin[42] yetersiz kaldığı söylenebilir. Buradan yola çıkarak, varış dilinde (çeviri) bir öğretim metodunun oluşturulmasının olanaksız oluşu karşısında, bu metodu en iyi şekilde gösterebilecek söylem çeşidini seçmeye çalıştık. Bunu yaparken, üniversitenin genel öğretim amaçlarını da gözönünde bulundurduk. Bunun dışında, daha önce de söylendigi gibi, yazınsal çeviriyi inceleyen bir çeviri semineri; ticari, hukuk ya da medya çevirisini inceleyen çeviri seminerinden daha değişik oluşturulur; zaten eğitbilimsel amaçlar her iki durumda ayrıdır. Her söylem grubunda yer alan zorlukları inceledikten sonra, çeviri öğretiminin "özelleştirilmesini" amaçlayan tartışmalara yeniden değineceğiz. Her söylem grubunun özel bir yöntem gerektirdiği ve bir çeviri öğretiminin başarısının buna bağlı olduğunu bir kez daha belirtelim.

---

[42] Brian Harris tarafından ortaya atılmış olan bu terim, çeviri edimini, "çevirinin bilimi" ya da en azından çevirinin "sistematik şekilde incelenmesi" olarak tanımlıyordu. Yazarın diğer iki çalışması: "La traductologie, la traduction naturelle, la traduction automatique et la sémantique" *Cahiers de linguistique* no: 2,1973, pp.134-135 içinde ve "Toward a Science of Translation" *Meta*, vol, XXII, no:1, 1977, pp. 90-92 içinde. İngilizce karşılığı *translatology* olan bu terim, " *Introduccion a la Traductologia*" nin yazarı olan Gerardo Vazquez-Ayora tarafından kullanıldı. (Washington DC, Georgetown University Press,1977, 440 p.) Ottawa Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, bu terimi, çeviri üzerine gerçekleştirdigi yayınlardan ikisinde kullanmıştır: "*Documents de traductologie/Working Papers in Translatology*" ve "*Cahiers de Traductologie*"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çevirmenin çiftdilli oluşunun tanımı, çeviriye giriş derslerinin nasıl olması gerektiği konusunda bize yol gösterdi. Fikirlerin somutlaştığı yer olarak bakıldığında; metin, öğrencilerimiz için kendi içinde bir problem oluşturmaktadır. Çünkü yabancı dilde yazılı kalıpların çekiciliğine kapılıp bocalamaktadırlar. Oysa, sadece çiftdilli kişi hemen konuşmaya başlayacağı için böyle bir engelle karşılaşmayacaktır. Marianne Lederer bu konuda şöyle der:[43] "Yabancı dil, çevirilmesi gereken bir nesne değil, aşılması gereken bir engeldir". Bir sonraki konuda bunu ele alacağız.

Sonuç olarak, okulda yapılan çeviri ile profesyonel çeviri arasında ortak olan çok az şey olduğunu göstermemiz kolaydı. Her ikisinin amacı da ayrıydi: birincisi, yabancı dil edinimi çerçevesi içinde oluşan bir olguydu; ikincisi iletişim çerçevesi. Okulda yapılan çeviri, aynı nedenden ötürü, profesyonel çeviriden *önce* gelir. Dolayısıyla, öğretim yöntemi okulda yapılan çevirinin değil, profesyonel çevirinin özel amacını ve özel durumunu gözönünde bulunduracaktır. Bir iletiyi, iletişim kurallarına göre yeniden yaratabilmek üzere bazı kavramlar oluşturmak ile, yeni bir dili ve onun konuşulduğu ülkenin kültürünü öğrenmek tamamen ayrı iki olgudur.

Yapılandırılmış tüm eğitbilimsel stratejiler bütünde birliği sağlayan bir referans kadrosu ile oluşmuş kuramsal bir modele dayanırlar. Çeviriye giriş derslerinin amaçlarını açıklamadan önce, önerdiğimiz yöntemin kuramsal temellerini ortaya koymaya çalışacağız. Çeviri kuramcılarının, çeviri olgusunu açıklamak için çeşitli modeller önerdiklerini biliyoruz. Bunların içinde, göstergebilim, dilbilim, toplumsal dilbilim alanlarında karşılaştırmalı veya yorumcu yaklaşımları sayabiliriz. Bunların hepsi, değişik yollardan; çeviride eşdeğerlik yönteminin psikolojik, ekinsel ve dilbilimsel durumlarını saptamayı amaçlamaktadır. Bir sonraki konuda inceleyeceğimiz temel kuramsal bilgilerin derlemesine geçmeden önce; burada kendimiz iki tip eşdeğerlik önerisinde bulunuyoruz: "Karşıkodlama yapılmış" eşdeğerlikler ve "bağlamsal" eşdeğerlikler. Bizce, kuramsal alanda olduğu kadar, çeviri öğretiminde de sıkça görülen yanlışlıkların ve kafa karıştırıcı yorumların nedeni, bu iki tip eşdeğerlik

[43] " Synecdoque et traduction" s.39

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

arasında gerekli ayrımın yapılmamasıdır. Oysa, dilin çözümlenmesi işlemi söylemin çözümlenmesi işleminden tamamen farklıdır. Bir metnin çevirisi, bir dilin değişik yapı parçalarının anlamsal olarak çevirilmesinden çok daha derin bir iştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KONU II
METODUN KURAMSAL DAYANAKLARI

Konuşabilmek için nasıl ki dilin kurallarını bilmek zorunlu değilse, çeviri yapabilmek için de onun kuramlarını bilmek zorunlu değildir. İyi çevirmenler, çevirinin bilimsel kurallarını özümsemeden çevirilerinde işlevsel eşdeğerlik ilkelerini her zaman uyguladılar. Fakat, artık sadece çevirmek değil çevirmeyi öğretmek de sözkonusu. Görgüllüğün sınırları aşıldı ve eğitsel açıdan etkinliği arttırmak için, karmaşık bir bilgi dağarcığının etkinliğin öğrenilmesine destek sağlayan kurallar çerçevesinde eğitimi düzenlemek kaçınılmaz oldu.[44]

Prensiplerden oluşan bir bütünlüğe kesin olarak uymadan, iletilerin anlamlarını değiştirme eğiliminde olan çevirmenler her zaman olacaktır. Fakat biz, arzın talepten fazla olduğu, durmaksızın artan uzman çevirmen ihtiyacını karşılamak için, yöntem eğitiminden geçebilenlerin sayısının çok az olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Söylemlerin anlamı yerine dili çevirmenin gerekli olduğu düşüncesini sürdürenler de var, sorunu düşünmüş olmayı çok kötü yorumlayanlar da. Meraklı çevirmenlerin yerini gittikçe ücretli çevirmenler aldı. Ücretli çevirmenlerin, uzman çevirmen niteliğini kazanmadan önce doğal olarak uzunca bir alıştırma sürecine ihtiyaçları var. Çevirinin kurallarının algılanarak bilinmesi herzaman yeterli olmaz. Eğer çeviride kuramsallaşma çabaları, dünyada cilt cilt çevrilen edimbilimsel metinler ve uzman çeviri okullarının açılışıyla doğru orantılıysa, bu bir rastlantı değildir. Bir olayı açıklayabilmek için, ilk iş olarak işleyiş düzeneğinin saptanmış olması gerektiğinden, eğitim bilgilerin sistemleştirilmesini zorunlu kılar.

---

[44] «Çeviri hakkındaki her söylem dilin bir kuramını öngörür. Uygulama sorunları sadece bu düzeyde kararlılık ve anlaşılırlık bulur: sadece bu düzeyde çeviri sanatıyla ilgili kuramlar karşılaştırılabilir ve değerlendirilebilir.» Jacques Perret, «Traduction et parole», s. 9.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. ÇEVİRİ KURAMLARI

Çeviri tarihi, İkinci Dünya Savaşından önce, çeviri kuramlarının hemen hemen metinlerin bir felsefi karşılaştırma şeklini aldığını ve döneme göre bazen felsefi, bazen estetik, bazen de sosyal olduğunu bize öğretmektedir. Genellikle çok doğru olan bu düşünceler, karmaşık genel izlenimler veya öznelliğin izlerini taşıyan kişisel algılamalarla yoğrulmuştu, ve esas olarak, büyük yazarları çevirme prensibine dayanmaktaydı. Bu çeviri tarzı okuyucuların değişen zevkine göre ayarlanmaktaydı.[45] Yazınsal eser çevirmenlerinin tarih boyunca bize bıraktığı bu tutarsız, bazen de çelişkili önemli miktardaki gözlem birikimini düşünerek Theodore H. Savory şöyle yazdı: "...a statement of the principles of translation in succinct form is impossible, and/.../a statement in any form is more difficult than might be imagined; and further/.../ this difficulty has arisen from the writings of the translators themselves. The truth is that there are no universally accepted principles of translation, because the only people who are qualified to formulate them have never agreed among themselves, but have so often and for so long contradicted each other that they have bequeathed to us a volume of confused thought which must be hard to parallel in other fields of literature."[46] Yazınsal eser çevirmenleri deneyimlerini kuramsallaştırmayı bilemediler; onlar, uygulamaya dayanan dikkat çekici bir örnekle, genel kavrayışın kurallarını ve kanunlarını, kuramsal varsayımları ortaya koymak yerine, çeviri sanatının kişisel kavramlarını doğrulamaya çalıştılar. Bu bağlamda yöntemleri bilimsel değildi.

Ellili yıllardan itibaren, iç tepkilerden ayrılan kuramsal çalışmalar göründü. Dilbilimdeki ve özellikle etnoloji, sosyoloji, psikoloji gibi diğer alanlardaki gelişmeleri içine alan daha bilimsel veya en azından daha sistematik bir araştırma içinde oldular. Onlar genellikle kuralcı değil

---

[45] Alexandre Ljudskanov'un *"İnsan çevirisi ve mekanik çeviri"* adlı eserindeki tarihsel sergilemelere bakınız, fasikül 1, sayfa, 18-29. Louis G. Kelley'nin *"Doğru Yorumlamak. Çeviri Tarihi Batıda Teori ve Uygulama"* adlı eseri, Oxford, Basıl Blackwell, 1979, s. 282. ve Georges Mounin'in *"Sadık olmayan güzeller"* adlı eserine de bakınız. Paris, Cahiers du Sud, 1955, p. 159.

[46] " The Art of Translation" pp. 49-50

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bireyseldiler. Öznel izlenimler ve değer yargıları daha önemsiz bir yer tutuyordu. Bu çalışmalar, başarısızlıklara rağmen, çok farklı yollarla çeviri olayını anlatmayı, ve en iyi durumda, dil ile düşünce arasındaki ilişkileri en iyi bir şekilde kavratmayı denediler. Bu değişim sürecinde, çevirinin biliminin gerçek amacını kapsadığını ve metodlarını belirlediğini görmek gerekir.

Asrın son çeyreğinde, yazınsal olmayan çeviri alanındaki araştırmaları belirten en önemli ve en özgün katkılar arasında, kronolojik düzene göre şu başlıkları sıralayabiliriz: Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin *"İngilizce ve Fransızca'nın stilistik karşılaştırması"*, (1958); Eugène A. Nida'nın *"Çeviri bilimine doğru"*, (1964) ve *"Çevirinin teori ve uygulaması"*, (1969); John C. Catford'un *"Çevirinin dilbilimsel teorisi"*, (1965); Alexandre Ljudskanov'un *"İnsan çevirisi ve mekanik çeviri"*, (1969). Georges Mounin'in *"Çevirinin kuramsal sorunları"* (1963) adlı eserini de unutmamak gerek. Bu eser, başlığının belirttiği gibi, çeviriye has herhangi bir kuram içermemektedir. Yazar yapıtında daha çok, dilbilimsel sözcelerin anlamını akıllıca yorumlama yeteneğimizi yok sayan bütün dilbilimsel kuramları, çevirinin yerindeliğine ulaşıp ulaşmadığını doğrulamak amacıyla derinden inceler.

Son olarak felsefe içerikli olan ve pek iyi tanınmayan bir diğer kuramsal incelemeyi hatırlayalım. Söz konusu olan, Stanley Norman Weissman tarafından Columbia Üniversitesinde, 1965 yılında hazırlanan, yayınlanmamış, *"Doğal diller için çeviri kuramlarının temelleri"* adlı, 332 sayfalık bir felsefe tezidir. (İstek üzerine, çoğaltma servisi University Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan, U.S.A. tarafından fotokopi veya mikro film şeklinde dağıtılmış.) *" The present study is an attempt to formulate and defend a philosophical theory of translation for natural languages. So that no reader may be misled about what he may expect here, it is important to stress the words" philosophical theory. "It is not a manual of advice for translators, but is rather aimed at understanding translation, at identifying the features which distinguish translations from other sorts of things, and at describing some of the components relevant to evaluating translations/../. In the first chapter, two distinguished treatments of translation, in the context of logical systems, are*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

examined /../ The second chapter provides a transition between logical systems and natural languages, by providing a glimpse into the ways in which linguists have recently understood their subject' matter /../. The third chapter is devoted to identifying some of the major components in a measure for degree of translation /../. The fourth chapter considers how the identified components/syntactic or grammatical/ can be utilized in the explication of " degree of translation" /In/ the concluding chapter, /../ we try to show that translation has a special role in the evaluation of philosophical theories."[47]

Çevirinin kuramı ile ilgili bu eserler listesine, Mütercim Tercümanlık Yüksek Okulu (Nouvelle Sorbonne Paris III) araştırma grubunun payını da ilave etmek doğru olacaktır. Çalışmaları henüz pek tanınmayan bu grubun özgün katkısı, çevirinin yorumsal kuramının temellerini yerleştirmek ve çevirinin gerçek teorisinin, söylevin genel teorisiyle birlikte varolmak zorunda olduğudur. Paris Okulu, çevirinin dilbilimsel kuramlarına, söylemlerinden anlaşıldığı gibi, anlamın çözümü üzerine kurulmuş olan ve yargılamaya dayanan bir yaklaşım öne sürer.

Danica Seleskovitch'in *Uluslararası konferanslarda yorumcu* (1968) adlı eseri; *Uygulamalı Dilbilim İncelemeleri* adlı derginin 12. Sayısındaki «Yorum ve çeviri» adlı makalesi (1973); *Dil, Diller ve Bellek* (1975) adlı eseri; Karla Dejean Le Féal'in *Uygulamalı Dilbilim Dergisi*'nin 24. Sayısındaki, «Çevirmek: Fikirler ve Kelimeler» adlı makalesi (1976); Okumalar ve nutuklar: (Fransızca-Almanca) simültane çeviri üzerine sözceleme şeklinin yansımaları (1978) adlı eseri; Mariano Garcia-Landa'nın *Konferans yorumunda metne bağlı olmayan sapmalar* (1978) adlı eseri; Maurice Pergnier'nin *Çevirinin toplumbilimsel temelleri* (1978) adlı eseri; ve Marianne Lederer'in *Simültane çeviri, kuramsal temeller* (1979)[48] adlı eseri, kronolojik sıraya göre, bu okulu temsil eden

---

[47] *Çeviri Sanatı*, sayfalar, 49-50.

[48] K. Dejean Le Feal ve M. Garcia-Landa'nın yayımlanmamış fakat E.S.I.T.'te var olan çalışmaları E.S.I.T.'te üçüncü dönem doktora tezleri olarak sunuldular. Sonra gelen, M. Pergnier ve M. Lederer'inkiler, bu eserin redaksiyonu esnasında baskıda olan devlet doktora

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yayınlar arasında sayılır. Elinizdeki *Çeviri Yöntemleri İçin Söylem Çözümlemesi* (1980) adlı bu eser, Paris Mütercim Tercümanlık Yüksek Okulunda okutulan anlam kuramıyla aynı doğrultudadır.

Yazarların çeviri olayını açıklamaya ve bu bilgilenme sürecini temsil eden prensipleri saptamaya çalışmalarına rağmen, sözü edilen araştırmaların uygulanmış olan 'teori' sözcüğü yanlış anlaşılmaya açıktır. James J.Holmes'e göre gerçek bir çeviri kuramı şudur: *"a series of statements, each of which is derived logically from a previous statement or from an axiom and which together have a strong power of explanation and prediction regarding a certain phenomenon."* dır, ve şöyle devam eder: " *Most of the theoretical presentations that we have had until now, although they have called themselves theories, are not really theories in the strict sense. They have an air of unclear thinking about the problems before them without the strict logical development of a theory.*". Amaçların çokluğu çeviri etkinliğinde, sözkonusu ussallaştırma çabalarından her biri için analize ve eleştiriye girişmek, bu eserin sınırlarını aşar. Metodun kuramsal temellerini belirleme amacına yönelik olarak, her defasında, genel kanılardan bazıları ilke edinilir. Tüm çevirmenlerin, edimbilimsel bir görüşle, eğitimde bizim uyguladığımız çeviri teorisini kavramadığını, öncelikle bizim tespit etmemiz gerekir. Çeviri kuramının amaçları konusunda artık hiçbiri aynı fikri paylaşmıyorlar. Örneğin bazıları, rollerinin çevirmenler için reçeteler veya kurallar geliştirmek olmadığını, fakat çevirmen için daha genel olan şeyleri sistemleştirmek, incelemeye uygun olan kısımları deneyimle ortaya koymak olduğunu düşünüyor.[49] Karşılaştırmacı biçembilimci Jean-

---

tezlerdirler. M. Pergnier'nin tezi, tezlerin yeniden üretimi atölyesinde basıldığında, (Lille III Üniversitesi, 491 sayfa. Dağıtımı: Honoré Champion Yayınevi, Paris,) M.Lederer'inki Paris'te, Minard yayınevinden çıktı.

[49] Efim Etkind, «*Çeviri sanatının temeli, karşılaştırmalı biçembilim*», s. 23. Yeni çalışmasında J.R. Ladmiral benzer bir görüş sundu : «... bir çeviri teorisinden beklenilen şey, çevirmenin çalışmasında karşılaştığı güçlükleri formülleştirmeye, sorunsallaştırmaya ve kavramlaştırmaya bir yardımdır. Bu, bilimsel veya gerçek kuramdan hareketle, düzgün bir şekilde anlatılabilen, bazen yanlışlıkla "çeviri teknikleri" diye adlandırılan şey olamaz»... *Çevirmek: çeviri için teoremler*, s.116 (metinde altı çizilmiş).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Paul Vinay, tam bir çeviri kuramı olmanın asıl kanıtının, çeviri olayını basitleştirmek ve uygulama kurallarını azaltmak olduğunu vurgular ve «asıl hesapta olan budur» der.[50] Öncelikle Alexandre Ljudskanov, John C. Catford ve Eugène A. Nida gibi teorisyenler tarafından öngörülen amaçların ne olduğunu inceleyelim. Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin karşılaştırmalı metodunun daha detaylı örneği, çevirinin tanımaya yönelik sürecinin çözülmesinden sonra gelecektir.

A. Göstergebilimsel teori[51]

Göstergebilimci Alexandre Ljudskanov, çeviriyi insanın yaratıcı etkinliklerinin özel bir durumu olarak görür ve araştırmalarını çevirmenin aktivitesinin matematiksel olarak biçimselleştirmesi üzerinde yoğunlaştırır. Çözmeye çalıştığı asıl sorun, dilbilim dışı analizin biçimselleştirmesi ve şekilsel dilbilim analizi olarak, gösterilen taraf üzerine kurulu olan dilbilimsel analizin dönüşümüdür.[52]

Bu söylemin amacı, matematiksel, eğer tercih edilirse, bilimsel olarak çevirmenin etkinliğini betimlemektir. Bu betimleme, insan kadar makina için de geçerli olacak ve «dille insan düşüncesi arasındaki ilişkiler mekanizmasını gizleyen perdenin kalkmasına katkıda bulunacaktır.»[53] Söylem ard arda gelen dört amacın etrafında yoğunlaşır: 1) dillerin

---

[50] Jean-Paul Vinay, «Yirmi yıldan beri çeviri kuramlarının gelişimi üzerine bakışlar», s.17:23.

[51] Dilbilim, dilin bilimsel incelenmesi iken, göstergebilim, bazı modern göstergebilimcilere göre, giyim kuşam, gelenek görenek, akıl almaz şeyler, mors alfabesi, trafik işaretleri gibi çeşitli kodlar, işaretleşme, müzik notaları, doğal diller gibi toplumda kullanımda olan tüm işaretler sisteminin incelenmesi olacaktı. Georges Mounin doğal dillerden başka bütün gösterge sistemlerinin incelenmesinde bu kelimenin kullanımını sınırlarken, göstergebilim (sémiologie) Saussure'de göstergebilim (sémiotique)'in eşanlamlı bir terimi olacaktı. Semiotik ve semioloji terimleri arasındaki sınır ne değildir. Göstergebilimin dilbilimden mi çıktığı veya bunun tersi mi olduğu öğrenilmek İstendiğinde, görüşler farklılık gösterir. «Göstergebilime ulaşmak için dilbilimden geçmenin zorunluluğu ve dilden başka olan göstergeler sisteminin göreceli zayıflığı göz önünde bulundurulursa, bugün, daha çok, göstergebilimi dilbilimin bir kolu gibi gören bir eğilimin olduğu, bunun tersinin olmadığı anlaşılır.» Robert Galisson, *Dillerin eğitimi sözlüğü*, «göstergebilim» kelimesi.

[52] Alexandre Ljudskanov, *İnsan çevirisi ve makina çevirisi*, II. Fasikül, s. 58

[53] ö.g.e., «*Çevirinin kuramsal sorunları* hakkında», T.A. Bilgiler, s.111.

yapısının derinden çözümlenmesi; 2) algoritmalar yasıtasıyla bu yapıların betimlenmesi[34]; 3) dilbilimler arası benzetmeler kurulması; ve son olarak 4) mekanik çevirinin çok dilli algoritmalar kavramı. Eğer bu program iyi sürdürülürse, göstergebilimsel dönüşümlerin bilimsel kuramı çerçevesinde, genel bir çeviri modeli hazırlanmasına olanak sağlayacaktır.

Göstergebilimciler için dil, diğerleri arasında sadece bir koddur. Çeviri kavramı, doğal denen dillerin alanını çok aşmaktadır. Güdümbilimsel bir süreç gibi görünen çeviri, bütün gösterge dönüşümlerini bir araya toplar; iki doğal dil arasında, bir doğal dil ve bir yapay dil arasında veya bizzat iki yapay dil arasında gerçekleşir. «Çeviri olayının, aynı şekilde bildirişimin gerçekleştiği tüm şekillerin göstergebilimsel bir doğasının olduğu, ve gösterge dönüşümlerinde yeniden döndüğü dizge üzerine kurulmuş olan bu yeni kuram, çevirinin temel mekanizmalarının çözümlenmesinden sonra, çok sayıda kuramsal olmayan sorunlar doğurur.»[35]

Yaratıcı bir süreçte, ilk iş olarak, göstergeleri taşıyıcı olan bilgilerin çözümüne girişmeksizin ve onların doğru yorumlarına gerekli bilginin bütünleyiciliğini hesaba katmaksızın göstergelerin aktarımını yapmak düşünülemez. Bu ek bilgi, Paris Okulu'nun temsilcileri tarafından hazırlanma aşamasında olan, yorumcu kuramın tanımaya yönelik tamamlayıcı bilgileriyle ilgilidir. Bir metnin sözcüklerinin duygusal yükünü şekillendirme olanağı sağlayacak algoritmaların karmaşıklığı, yazınsal bir eserin estetik ve heyecan veren unsurlarının algılanması veya belli bir dönemde bir topluluğun dilbilimsel duyarlılığı önceden keşfedilir. Bu tür algoritmalar olmaksızın, özgün bir iletinin çözümlenmesi ve diğer bir kodun sembolleri vasıtasıyla tekrar kodlanması, bir yazarın okuyucuya kusursuz ulaşma olan asıl amacını, asla garanti etmez. Bu durum, çeviri etkinliğinin esasının dilbilimsel

---

[34] Algoritma : Özel bir problem çözümüne veya bir hesaba yönelik işlemlerin ard arda gelmesi. Dilbilgisi ve matematikteki formüller gibi, dilbilimde bir algoritma olarak görülebilir.

[35] Alexandre Ljudskanov, *İnsan çevirisi ve makina çevirisi*, II. Fasikül, s.41.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kodlar olan iki kutup arasında kurulu olduğunu en iyi şekilde doğrulamaktadır.

Hemen hemen tüm çeviri kuramlarının kuramı olmayı iddia eden bu teorinin amaçlarını, çeviri eğitiminin getirdiği somut zorluklarla uzlaştırmak zordur. İnsana özgü çevirinin eğitimi, bir eşdeğerlik isteme noktasında, genç çevirmenleri dilbilimsel seçimlerini nasıl yapacakları konusunda onları aydınlatma çabasına girmelidir. Göstergebilimsel teori çok soyuttur. Günümüzdeki son haliyle, pragmatik metinlerin çevirisinin öğretimine olanak sağlayan kuralları ve ilkeleri henüz ortaya koyamamıştır. Çeviri sürecini, insan çevirmen düzeyinde gerçekleştiren bu inceleme, araştırmanın sadece ilk aşamasıdır. Göstergebilimsel kuram iyimser bir varsayım olarak görünmektedir.

Bununla beraber, çeviri etkinliği üzerine bu düşüncenin özgün bakış açısı, bu olayın bazı görünümleri üzerine birer yenilik getirdi ve aşağıdaki noktaları açığa kavuşturdu:

a) İnsan çevirisinin en özgün tarafı, *yaratıcı* niteliğidir, zira bu süreç ilk iş olarak, yönetmeliklerle düzenlenmemiş bir seçme olasılığı sunar;
b) Çevrilecek metin türü ne olursa olsun, varılacak hedef her zaman, *değişmez olan bir bilginin* aktarılmasıdır;
c) Aslına sadık kalma yalnızca *işlevselliği* tanımlayabilir.
d) Bir iletinin anlaşılması için zorunlu olan bilgi, *dilbilimsel bağlam* ve *dilbilim dışı ek bilgiyle* sağlanır;
e) Bu *çift çözümleme*, giriş iletileriyle uygun olan çıkış kodunun göstergelerini seçmek için zorunludur.

B. Dilbilimsel kuram

Katı bir dilbilimsel bakış açısını benimsemiş olan John C. Catford, kendi açısından çevirinin ne olduğunu tanımlamayı ve dilin genel bir söyleminin kategorilerinden hareket ederek, bu olayı açıklamayı dener. Şöyle bir varsayımdan hareket eder: " *Since translation has to do with language, the analysis and description of translation- processes must make considerable use of categories set up for the description of*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

languages. It must, in other words, draw upon a theory of language-a general linguistic theory"[56] Örneksel bir özellik taşıyan bu sentez girişimi, çeviri konusunda dilbilimin edinimine yeni hiç birşey getirmez. Yazar, çevirinin klasik tanımlarını geliştirmeden, onları kendine göre yeniden düzenler. Örneğin serbest çeviri, şu ifadelerle tanımlanır: " *A free translation is always unbounded-equivalences shunt up and down the rank scale, but tend to be at the higher ranks-sometimes between larger units than the sentence.*"[57] Eser, sade bir dille formüle edilmiş benzer tanımların ard arda sıralanışı şeklinde kendini gösterir. Ve yazar şöyle bier sonuca ulaşır: *"the SL and TL items rarely have "the same meaning" in the linguistic sense ; but they can function in the same situation. In total translation, SL and TL texts or items are translation equivalents when they are* ***interchangeable in a given situation.***" [58] İki dilin sözcükleri karşılıklı kodlarında aynı anlama sahip olmayabileceğinden, yazar kelimesi kelimesine çevirinin kınanabileceğini, ve sonuç olarak, çeviri eşdeğerliğini sözcüklerin uyumu üzerine değil de durum eşdeğerlikleri üzerine kurmak gerektiğini, çok basit olarak tekrar doğrular.

Çevirinin dilbilimsel kuramı (A Linguistic Theory of Translation) adlı eserin özgünlüğü, sesbilim, yazıbilim, dilbilgisi ve sözlükbilgisi gibi çeşitli alanların çeviri tiplerine özgü betimlemelerinden kaynaklanmaktadır. Yazar bunları "kısıtlanmış çeviri formları" olarak adlandırır. *"by restricted translation , we mean: replacement of SL textual material by equivalent TL textual material, at only one level, that is translation performed only at the phonological, or at the graphological level, or at only one of the two levels of grammar and lexis."* [59] Bu parça parça çeviri tipleri (karşıkodlamadan bahsetmek daha doğru olacaktır), profesyonel çevirmenin günlük çalışmalarında pek yer tutmaz. İletilerin global olarak anlamını irdeleyen bir edim olarak tanımlanan çeviri

---

[56] "A Linguistic Theory of Translation"

[57] a.g.e., s. 25. (metinde altı çizili). SL = kaynak dil ; TL = hedef dil.

[58] A.g.e., s. 49. (metinde altı çizili).

[59] a.g.e., s. 22. (metinde altı çizili).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edimiyle pek az ilgisi vardır. Çevirinin mantık yürütme süreci ile de ilintisi yok denecek kadar azdır.

Bir diğer dile aktarılacak metnin zorluklarını gözönüne alacak çevirmen için, Catford'un eseri bir bütün olarak ele alındığında, Alexandre Ljudskanov'un göstergebilimsel kuramından daha fazla yararlı olmayacaktır. Eseri oluşturan tanımlar, kategoriler ve uygulamalı alıştırmalar eğitimin yapılandırılmasına olanak sağlayacak türden hiç değildir. Yani eğitbilimsel olarak uygulamaya geçirilebilmesi olanaksızdır. Bunun nedenlerinden biri, yazarın çeviri olayını incelemeye girişen birçok dilbilimci gibi, dilleri betimlemeye yarayan tek kategoriler vasıtasıyla söylemin dinamiklerini açıklamaya girişmesi olayından kaynaklanır. Metinbilim veya metinler dilbilimi, betimlenecek nesne aynısı olmadığında, betimsel dilbilimin veya genel dilbilimin kategorilerinden yararlanamaz.

C. Toplumbilimsel kuram

1964 yılında yayımlanan, *"Bir çeviri bilimine doğru" (Toward a Science of Translating)* adlı eserin özünü tekrar ele alan, çevirinin en önemli kuramcılarından Eugène A. Nida tarafından, 1969 yılında yayımlanan, *"Çevirinin teorisi ve uygulaması" (The Theory and Practice of Translation)* adlı eser, önsözünden alınan şu alıntının vurguladığı gibi, çevirinin bir tür el kitabı olarak sunulur: *" This second volume presents certain of these same theories in a pedagogically oriented order, designed to assist the translator to master the theoretical elements as well as to gain certain practical skills in learning how to carry out the procedures."*[60] Çeviri eğitiminin yönteminin oluşturulması açısından bu sentez çabasının yenilikçi yönüne yeterince önem verilmedi. Eser gerçekten 40 kadar sorunu, doğrudan teorik kanıtlara ayrılmış uygulamalı alıştırmaları içerir. Bu alıştırmalar hemen hemen İncil'den alınmış olan örnekler üzerine kuruludur. Yazar görüşlerini şu şekilde doğrular: *"In this volume the illustrative data are drawn primarily from the field of Bible translating.This reflects both the immediate concerns of those for whom*

[60] Eugène A. Nida, Çevirinin teori ve uygulaması, s. vii.

the book has been specifically prepared and the background experience of the authors."[61] Yapıtını «İncil çevirisinin kuramı ve uygulaması» olarak adlandırmak daha doğru olacaktı. Gözlemlerinden çoğu diğer çeviri türlerine uygulanabilse de, diğer araştırmacılar bu eseri esas olarak İncil'in çevirisinin kuram ve uygulaması olarak yorumlarlar.

Bu eser, «Çeviri el kitabı» olduğu kadar, türünün bir modelidir de; yazarları (Nida ve Taber), teorisyenlerin çoğunun yapmaktan çekindiği, teoriyle uygulamayı birleştirmeyi bildiler. İncil'in özel durumunun getirdiği güçlükler etrafında yoğunlaşan şikayetler yüzünden bu metot, diğer çeviri türlerinin uygulamalı öğretiminin yerini tam olarak tutamaz. Yazınsal çeviri, reklam çevirisi ve teknik çeviri için, Nida ve Taber'in kutsal kitap çevirisi için yaptıklarını yapmak gerekecektir. Bu çeviri ediminin öğretilmesinin akla en yatkın şekilde gerçekleştirilmesini de sağlayacaktır. Nida ve Taber'in izlenecek yolu çizmekte büyük katkıları vardır.

Nida, çeviriye tamamen dilbilimsel yaklaşıldığında nasıl bier sınırlama ile karşılaşılacağını şöyle açıklar: "*Because translating always involves communication within the context of interpersonal relations, the model for such activity must be a communication model, and the principles must be primarily sociolinguistic in the broad sense of the term.As such, translating becomes a part of the even broader field of anthropological semiotics.*"[62] Bu kuramcı, çevirmek zorunda olduğu uygarlıkların ve dillerin çokluğu ve kutsal metinlerin doğası nedeniyle, kültür olayları üzerinde ısrar etmeyi sürdürdü. Nida'nın değerlerinden bir diğeri de, çevirmek için dil bilmenin yeterli olmadığını, o dili konuşanların uygarlığını, geleneklerini, alışkanlıklarını da bilmek gerektiğini göstermesidir. Catford kendi teorisini dilbilimin içine hapsederken, Nida'nınki genel dilbilimin sınırlarını aşmaktadır. Sadece dilbilimsel bir modelden hareketle çeviri olayını tam olarak açıklamanın

---

[61] A.g.e., (metinde altı çizilmemiştir). Yazar İncil çevirisi alanında 20 yıldan fazla bir deneyime sahiptir, ve o *Amerikan İncil kurumu*'nun çeviri departmanını yönetmektedir. Charles R. Taber bu eserin yardımcı yazarıdır.

[62] «A. Framework, çeviri teorisinin gelişimi ve analizi için».

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olanaksızlığını bilen ve toplumdilbilim kuramını iletişime bağlama noktasında çok hevesli olan Nida, «hedef» ve «hedef dil» ifadelerini «alıcı» ve «alıcı dil» olarak değiştirir. Bu terminoloji, gerektiği yerde dinde simgesel anlamı yenileyerek, fakat her zaman orijinal anlamını ve kutsal niteliğini muhafaza ederek, kutsal iletiyi halkların kendi kafa yapısına uygulama kaygısını da taşır. Bu tür bir görüş açısında kolayca «çeviri için esas olarak geçerli olan sadece toplumdilbilimsel bir yaklaşımdır»[63] düşüncesi algılanır.

Bu kuramın toplumbilimsel görünüşü dilbilimsel arka planı unutturmamalıdır. Bu açıdan, sözkonusu olan bu iki eserin bazı bölümleri, çevirmenler olduğu kadar dilbilimciler için de ilgi odağıdır. Bu eserler, geliştirilen temaların yeniliğinden çok, çeviri konusunda dilbilimin son yıllardaki zaferlerinin sentezi niteliğiyle dikkat çekicidir. Böylece, İncil'in bazı ayetlerinin sözcükleriyle elde edilmiş dilbilgisel ilişkilerin analiz metodu (*Çevirinin teorisi ve uygulaması* adlı eserin, 51. ve izleyen sayfalardaki belirtilen metod) dönüşümcü gramerin derin yapılarının basit ve sade uygulamasıdır. Bir önermeyi, «çekirdek» olarak adlandırılan temel yapılarına, seri olarak ayırmaktan ibaret olan bu yorum tekniği, kutsal kitap çevirisi için uygun olabilir, fakat edimbilimsel metinler sözkonusu olduğunda uygun ve işlevsel olmayacaktır. Yöntemsel bir bakış açısından bakıldığında zaten bu durum tartışmalıdır. Bizzat yazarın kendisi «böyle geridönüşümlerin çeviri için bir model olarak kullanılamayacağını»[64] kabul eder. Bu örnek, kutsal kitap metin çevirilerinin öğretimini kolaylaştırmak amacıyla dilbilimci Nida'nın betimsel dilbilimin kategorilerine yaptığı uygulamayı göstermektedir. Bu metodu bütün metin türlerine genelleştirmeyi istemek hata olacaktır.

Kuramlar ve öğretme sanatı

Deneyciliğin zayıf yanlarını terketmek isteyen hevesli eğitimci, öğretimini yöntemsel olarak düzenlemek için, çeviri edimine yenilikler getiren özgün bir kuram bulmak isteyecektir. Bu bakış açısından

---

[63] a.g.e., s. 21.

[64] "*The Theory and Practice of Translation*" *Çevirinin Teorisi ve Uygulaması*, s. 47.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bakıldığında, ideal kuram kendini sınırlamayacak, fakat çeviri olayını ne çok genel ne de çok özel ifadelerle tanımlayacaktır. Çok genel kurallar bütün pratik değerlerden yoksun olacakken, bunun tersine, çok belirgin kurallar çok dar bir amaca sahip olacaktır ve «çevirinin Grévisse grameri» şeklinde algılanacaktır. Eğitsel bir bakış açısına göre, bir kuramın değeri, prensiplerinin uygulanabilirliğinden ve eksiksiz olmasından çok, somut, dilsel gerçeklere bağlıdır.

Çeviri üzerine belirleyici gözlemlerin zengin ve uyumlu bir birlikteliğini sunmalarına rağmen, Ljudskanov, Catford ve Nida'nın kuramları, Ljudskanov ve Catford'unki gibi çok soyut niteliklerinden veya Nida'nınki gibi bir çeviri türü için çok özel olmasından dolayı, İngilizce edimbilimsel metinlerin Fransızcaya çevrilmesinin öğretimini fazla kolaylaştırmazlar. Sadece bu noktada, çevirinin teorisiyle uygulaması arasında var olan kopukluğun, ortadan kaldırılması gerçekleşecektir. Burada bir yakınlaşma kendini zorla kabul ettirecektir. Olmazsa olmaz değerlerine rağmen söz konusu olan bu üç teori, birliktelik içinde uzman çevirmenlerin günlük uğraşlarına yeterince katkıda bulunamazlar. Bundan dolayı, bu teoriler eğitimin gereksinimlerine kolayca uyum sağlayamazlar. Onlar çevirmenleri şekillendirmekten çok, onları bilgilendirmeye yönelik gibi görünürler, ve edimbilimsel metinlerin çevirilerinin öğretimini kolaylaştırmazlar.

Buna ek olarak, *"İngilizce ve Fransızca'nın Biçembilimi" (Stylistique Comparée du français et de l'anglais)* adlı eser, çevirinin hem teorisi[65], aynı zamanda, hem de uygulamasını içeren bir eser görünümündedir. Kitap alt başlık olarak «çeviri metodu» başlığını taşır. Diğer kuramların tersine, Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin bu büyük eseri, esasen İngilizce'nin Fransızcaya çevirisi ve karşılıklı olarak çeviri tekniği üzerine yoğunlaşır. Yazarların amaçlarından biri, genel çeviri yapanlara, çeviri tarzı üzerine pratik kurallar ve öğütler vermektir.

Çevirmen yetiştirmenin ideal yolunu karşılaştırmalı biçembilimde görmek gerekir mi? Eşdeğerlik karşılaştırmaları çeviri sanatının temelinde

---

[65] «LA STYLITRAD /karşılaştırmalı biçembilim kuramı/ veya çevirinin gerçek kuramı.» Jean-Paul Vinay, a.g.e., s.13.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

midir? Bu metodun, çeviri öğretiminin özel amacı durumunda olan anlamın dilin kullanımının gelişimine bir katkısı var mı? Eğer, çevirinin entellektüel süreci karşılaştırmalı bir yöntem izlerse, o zaman, çevirmen adaylarının yetiştirilmesinde, eşdeğerlik alıştırmaları en önemli yeri tutacaktır; aksi halde, çevirinin uygulamasıyla teorik söylemleri arasında hiç bir devamlılık çözümü olmayacaktır. Buna karşılık, eğer karşılaştırmalı model, çevirmenin mantık yürütmesine yönelik yöntemiyle ilgili olmazsa, öğrenim metodu zorunlu olarak diğer temeller üzerine dayanmak zorunda kalacaktır.

Karşılaştırmalı biçembilim bilgikuram düzeninin 4 temel sorununu ortaya koyar: 1. Çevirmenin yöntemi karşılaştırmalı mıdır? 2. Karşılaştırmalı model çeviri sürecinin gerçekleşmesini hesaba katmakta mıdır? 3. Analiz ve çeviri eşdeğerlik sınıflamaları, çeviri kuramında yer bulabilir mi? 4. Karşılaştırmalı biçembilim gerçekten bir çeviri metodu mudur? "*İngilizce ve Fransızca'nın karşılaştırmalı biçembilimi*" adlı eserin eleştirisini örneğini kolaylaştırmak ve bu dört soruya cevap verebilmek için, öncelikle çevirme olayıyla karşıkodlama olayını birbirinden ayırmak gerekir; birincisinde kodlama yapılarak elde edilen eşdeğerlik, diğerinde ise "bağlama" yönelik eşdeğerlik söz konusudur.

2. ÇEVİRİ VE KARŞI KODLAMA

Bir iletinin sözceleri dilbilimsel belirtilerden oluşur. Bu belirtiler, belirtilen ile belirtileri (veya kavram) birleştiren, iki taraflı bütünlerdir. Belirtilen, bir kavram; belirten ise sözlü veya yazılı görünümü oluştrur.

Bu belirtileri, dilinki ve sözünkü olarak, yani anlam ve anlatım düzeyi gibi iki düzeyde çözümleyebiliriz. Dilin soyut sistemi içinde, kelimenin gönderdiği şeyi onun *anlamı* olarak adlandıracağız. Her kelimenin birden fazla anlamı olabilir. Bu farklı anlamlar bütün somut sözcelerden bağımsız, olarak bağlamın dışında algılanabilirler. Bu yüzden onları sözlüklerden derlemek mümkündür.

Kelimelerin bier de değeri vardır. Bu değer, dil sistemi içinde, sözlüksel ünitelerin birbirlerine bağımlılığından ileri gelir. Gerçekte değer anlamın sadece bir unsurudur. Ferdinand de Saussure bu etkili kavramı artık klasik sayılan bir örnekle açıklar. «Fransızca *mouton* (koyun)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kelimesi İngilizce *sheep* (koyun) kelimesiyle aynı anlama sahip olmakla birlikte, aynı değere sahip değildir. Bunun bir çok nedeni vardır. Özellikle hazırlanmış ve masada servise sunulmuş bir et parçasından bahsederken, İngilizce *sheep* yerine *mutton* (koyun eti) der. *Sheep* ve *mouton* sözcükleri arasındaki değer farkı İngilizce *sheep* sözcüğünün ikinci bir anlamının bulunmasından, fakat Fransızca *mouton* kelimesinin böyle bir anlama sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.»[66] Demek ki kelimelerin değeri yapısal bir durumdan kaynaklanmaktadır. Algılanması ancak dilbilimsel bir anlayışla gerçekleşebilir ve dilbilimcinin onu keşfetmesi için özel bir çaba harcaması gerekmektedir. Çevirmene gelince, o değer planı üzerinde değil de adlandırma üzerinde çalışır. Birincisinde öncelikli olan dilin çözümlenmesi, ikincisinde ise söylemin çözümlenmesidir.

Belirtiler bir anlam üzerinde oynayabilirler de. Anlam, kişisel bir sözeylemin üzerinde, bir belirtinin, somut bir sözcede yer aldığında, göstermek istediği şeydir. *Kelimelerin veya dizimlerin anlamı*, durum veya bağlam sayesinde, çok anlamlılıklarının sadeleşmesi sonucu olan belirgin anlamlamalarıyla ilgilidir. *Bir iletinin anlamı*, yazarın söylemek İstediğini yansıtan ve dilbilim dışı parametrelerle zenginleşmiş dizim ve kelimelerin belirgin anlamlarının birbiriyle uyumundan ve birbirlerine olan bağımlılığından doğar.

Kısaca, her kelimenin bir veya birden fazla anlamlaması vardır ve her sözce bir anlamdan ters çevrilmiş sözcükler sırasıdır. Her defasında bir bildirişim değerine, yani sadece bir anlama sahip olmak için bir sözce, sözcesel bir çerçevede betimlemeli, söz eyleminde gerçekleşmeli, soyut veya somut bir gerçeğe göndermelidir. Anlamlama, dilin buyurduğu hatta açıkça verdiği bir olgudur; oysa anlam, her zaman, dil-dışı parametrelerin dilsel anlamlamalara zorunlu olarak birleştirilmesiyle kurulmuş olmalıdır. Anlam, söylemde neyi ifade ediyorsa, anlamlama da dilde onu ifade eder.Bağlamsal sözcelerin incelenmesi modern sözbilimde ne ise, ayrı ayrı tümcelerin incelenmesi de dilbilimde odur.

Bir sözceyi anlamak, söylenmiş bir tümcenin anlamını çıkarmaktan çok farklı bir şeydir. Bu yüzden, "söylemin incelenmesi yani

---

[66] Ferdinand de Saussure, *Genel dilbilim dersleri*, s.160. (Metinde belirtilmiş).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sözbilim, dilin incelenmesinde yani dilbilimde sadece bir dilsel gelişme olarak algılanabilir ".[67] Çeviri olayının çözümlenmesini bilmeye yönelik dinamik bir süreç olarak düşünülürse ; sözbilim, dilbilim incelemesinin basit bir uygulaması da değildir. Dilbilim tümceler üzerinde, sözbilim ise sözceler üzerinde yoğunlaşır. Çeviri edimi, bir metnin ard arda gelen sözcelerinin kavranmasını zorunlu kılar. Fakat, bir sözceyi anlamak ne demektir? " Bu, dilin bir tümcesini tanımak, bu tümcenin anlamlarından sadece birini yakalayabilmek, göndermelere bir anlam verebilmek, üstü kapalı söylenenleri hesaba katmaktır. Bu entellektüel etkinlikler dilbilgisel yeterlik üzerine kurulmakla birlikte, genel kültüre de dayanır. Bu etkinlikler aslında edimden doğarlar, sözbilimseldirler ve asla dilbilimsel sayılmazlar. Böyle sözbilimsel etkinlikleri bizler farkında olmadan hayatımızın her anında gerçekleştiriyoruz. Bu etkinliklerin sonucu, yani sözcenin kavramsal yorumu bize öyle apaçık kendini kabul ettirir ki, bilinçsizce tamamlanmış çalışmayı düzeltmek ciddi bir çaba gerektirir. Genellikle, konum ve bağlamın sözcenin anlamını belirlediği kabul edilir. Fakat bu mekanizma da henüz yerleşememiştir ve çok eksiği vardır."[68] Bu anlamda sözbilim, büyük ölçüde " iki konuşmacının veya bir yazar ile bir okuyucunun paylaştığı bilginin ortaya konmasını veya değiştirilmesini sağlayan bir tarz" olarak tanımlanabilir.[69]

Söylemin incelenmesi olarak tanımlanan sözbilim, burada önerilen çeviriye giriş metodunun kuramsal çerçevesini oluşturur. Söylem, simgelerle ifade edilmiş ve iletilmiş düşüncelerden şekillenir.

Bir eşdeğerlik aradığında, çevirmen söylevin bir analizini yapar. Çevirmen, kelimeleri veya tümceleri bizzat onlar olarak ve onlar için çözümleyen dilbilimcilerinin çoğunun tersine, kelimeninkinden, tümceninkinden veya ayrı sözceninkinden daha üstün bir düzeyde, dilin yazılı gerçekleşmelerinin incelemesine girişir. «Sözceleme, dilbilimsel göstermeyi güncelleştiren söylemin durumunu kurduğu ölçüde sözcedir. Sonuç nedenin karşısına çıkartıldığı gibi sözce sözcelemenin karşısına

---

[67] Dan Sperber, " Rudiments de rhétotique cognitive" s. 389

[68] a.g.e., s.392

[69] a.g.e., s.392

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çıkartılabilir, ve hatta salt dilbilimsel bakış açısından onu ayrı olarak çözümlemek için, söylem durumu gibi üretim şartlarından sözce elde edilebilir. Sözceleme konuşmacıların (niyetler, ilişkiler türü) ve göndergenin dikkate alınmasını öngörür. Bu başlıkta dilbilimciler, sözcelemenin çözümleme alanlarına ait olmadığını sık sık dile getirirler.»[70] Oysa, çevirinin dilbilimsel kuramlarının başlıca zayıflıklarından biri de James S. Holmes'un çok iyi belirttiği gibi, tümcenin veya kelimenin limitlerini yeterince aşmamış olmasıdır: " *One of the great drawbacks of practically all the linguistic translation theories that we have had up to now has been that they have had to work with a linguistics which is only interested in the sentence and linguistic phenomena below the sentence level ; linguistics itself in the structural period and even in the transformational period had been very frightened of going beyond the sentence. Translation on the other hand, /../ is so obviously a question not of translating a series of sentences but of translating a text...*" [71] Tümcesel ve bağlamsal çeviri arasındaki fark ve eğitsel sonuçları üzerine tekrar döneceğiz.

Burada kabul edilen kuramsal eğilim çeviri kavramının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılar; bu terim gerçekten o kadar çok anlamları süsler ki karışıklık kaynağı olabilir. «Çeviri» (sonuç) ve «çeviri eylemi» (entellektüel çalışmalar serisi), Piaget'nin «algılama» ve «algılama işlemi» arasında kurduğu ayrıma benzer bir ayrım sunar. Psikoloji terminolojisinde, algılama işlemi «dış görünüşler arasındaki ilişkileri veya dış görünüşleri incelemek için gösterilen çabayı» vurgularken, algılama «bir bileşke veya sabitlenmiş bir bütünlüktür.» O, «bu tip işlemlerin zekayla çok büyük ilgisinin olduğunu, aynı mekanizmaların işin içine girdiğini»[72] vurgular. Örneğin bir duvar saatinden saatin okunuşu, duvardaki saatin kaçı gösterdiğini belirleyebilmek için, kadran üzerinde görünen akreple yelkovanın pozisyonunu incelemek, onların işaret ettiği sayıları tanımak, vs. gibi az çok bilinçli bir eylemler serisinin ortaya

---

[70] Robert Galisson, a.g.e., «sözceleme» kelimesi.

[71] a.g.e., s. 57.

[72] Jean Piaget, *"Mes idées"*, s. 63. (Tekste altı çizili değil).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konmasını zorunlu kılar. Dış görünüşlerin bu analizi "algılama işlemi" ile ilgilidir, "algılama" ise bu eylemin sonucudur. Buna paralel olarak, çeviri etkinliği kavramlar eşdeğerliği gerçekleştirmek için entellektüel çabayı zorunlu görür. Psikolojik açıdan bu etkinlik, söylemin dilsel üretimleriyle elde edilmiş mantıksal ilişkilerin karmaşık bir yumağını aydınlatmaktan ibarettir.

Bu ayrım, edimleri (önceden çevrilmiş metinleri) karşılaştırmanın değil de, anlamsal bir transferin dinamiğini sezinlemenin söz konusu olduğu çeviri öğretimi bağlamında büyük önem gösterir. Bu sonuca götüren ve çevirmenin beyninde değişik algoritmalara göre gerçekleşen ruh dilbilimsel çalışmaları belirtmek için, «çeviren etkinliği», «çeviri çalışması», «çevirisel süreci» ve «çevirme eylemi» gibi benzer ifadeler, daha az açıklayıcı özelliği olan "çeviri" kelimesine yeğlenebilire benziyor.

Yöntemsel bakış açısından, öğretme sanatı ve çeviri kuramı bir dilden diğerine geçişten sonuç bulan iki büyük eşdeğerlik kategorisi arasında net bir ayrım oluşturmaktan geri kalacaktı. Günlük kullanımda gerçekten ayırt etmeksizin, «çeviri» terimiyle kelime veya tümce eşdeğerliği ile ileti eşdeğerliği, yani durum veya bağlam olarak sözce eşdeğerlikleri işaret edilir. Saussure çözümlemesine dayanarak, birincilerin dil, ikincilerin de söz eşdeğerlikleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu ayrım, eğer iletilerin ve kelimelerin eşdeğerliğinin sağlanması aynı şekilde gerçekleşmezse ve eğer kavramların eksiksiz olarak gelişimi özdeş kriterlerden itibaren gerçekleşirse faydalı olmayacaktı. Oysa durum hiç de öyle değildir. İletilerin eşdeğerlik durumunda, çevirmen, bir yazar tarafından iletilen düşüncelere bağlılık ararken, kelimelerin eşdeğerlik durumunda, iki belirtenin bir belirtene uygunluğunu arayacaktır.

Örneğin İngilizce *sympathetic* kelimesinin Fransızca şekil benzeri olan «sempatik» anlamını değil de «anlayışlı» anlamını işaret ettiğini iddia etmek için iki gösterenin basit olarak karşılaştırılması yeterlidir. Bu iki gösteren sadece dili iyi bilmeyenlerin söyleyeceği gibi aynı kavramı belirtmezler. Tam tersine; görünüşleri aynı olmasına karşın, iki ayrı kavramı işaret ederler. Fakat öyle bir uyarının şekillenmesi uzun açıklamaları da beraberinde getirir. Bunlar, «sempatik» olarak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çevrilmeyen *sympathetic* kelimesinin tüm anlamları değildir. Medikal terminolojide, *sympathetic nervous system* Fransızca eşdeğerliğini «sempatik sinir sistemi» olarak bulur. Çeviri açısından daha önemli olan, «anlayışlı» anlamına sahip olabilen *sympathetic* kelimesinin bu zorluğunun bilinmesi bağlamsal çeviriye bir çözüm getiremeyeceğihi de anlatır.

Örnek olarak, bir iş önerisini nazikçe reddeden, yüksek düzeyde kamu görevlisinin mektubundan alınan sözceyi ele alalım: "While I am more than sympathetic with the recommendation of the social worker, we have to remember that...." Fransızca olarak «öneriye karşı çok anlayışlı olmama rağmen...» denilmeyecektir, bu cümle kuruluşu deyimsel değildir ve hiçbir anlamı olmayacaktır. Buna karşılık bu sözce Fransızca olarak «işçinin tavsiye edilmesini tamamen kabul etmeme rağmen unutmamak gerekir ki...», veya «işçinin önerilmesini tamamen yerinde bulmama rağmen, unutmamak gerekir ki...» şeklinde eşdeğerlerini bulacaktı. Bu kısa örnek, iki dilbilimsel kodun güçlüklerini karşılaştırma alıştırması olan karşıkodlamayla, tam olarak çeviri diye adlandırılan anlamın yorumu alıştırmasının arasındaki farkı açıklar. Dilin çözümleme teknikleri, söylemin çözümleme teknikleri değildir. Bronislav Malinowski, *Dilin Budunbilimsel Kuramı* adlı eserinde, «çevirinin sadece bir kelimeyi diğeriyle değiştirmekten değil de, durumları bütün olarak çevirmekten ibaret olduğunu»[73] yazar. Ve iki sayfa ileride, «eğer çeviri Fransızca "un" (bir) ile İngilizce "one" (bir) arasında, "sympathetic" ve "anlayışlı" örneğinde olduğu gibi, eşit bir göstergeyi belirtmekten ibaret olan eylem olarak görülürse, bu sadece uzun bir veriler listesinin bilinmesinin getireceği yaklaşık ve geçici bir yol olabilir»[74] diye ilave eder. Bu yüzden çift dilli sözlükler çevrilen eserler kategorisine girmezler.

Söylem eşdeğerliği, dilsel bir bağlam içinde oluşmuş, bildirişim durumu veya sözcelemsel bir çerçeve göz önüne alınarak, dil eşdeğerliği

---

[73] «Théorie éthnographique du langage», s. 246.

[74] a.g.e., s. 248. «sympathetic» kelimesinin anlayışlı anlamına sahip olduğu diğer örnekler : «...»: çalışanlar dayanışma grevi yaptılar. «...»: hareket etmeden önce ona cesaret verici birkaç kelime söylediler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ise zıtlıklar ve ilişkiler sistemi kadar, diller de göz önüne alınarak kurulur. "Anlayışlı" ve "*sympathetic*" örneklerinde olduğu gibi, sözcüksel ünitelerin bir dilden diğerine uyumunun gereğini kabul etmenin, tamamen çevrilmiş bir metnin doğruluğunun belirlenmesinden daha zor olduğunu açıklayan bir olgudur bu. Bunun için, terminolojik kesinlik kaygısıyla, bütün gerçek iletişim durumunun dışında kurulmuş olan eşdeğerlikleri nitelemek için karşıkodlama terimini, bağlamsal ifadeleri belirtmek içinde çeviri terimini korumak uygundur. Bu eserin devamında, «anlam eşdeğerliği», «bağlamsal eşdeğerlik», «söz eşdeğerliği», «fikirsel eşdeğerlik», «imaj eşdeğerliği» gibi terimler «çeviri eşdeğerliğini» işaret etmeye yararken, «anlamlama eşdeğerliği», «bağlam dışı eşdeğerlik», «dil eşdeğerliği», «fiilsel eşdeğerlik», «kelime eşdeğerliği» gibi ifadeler «kodlama eşdeğerliğinin» eşanlamlısı gibi kullanılmış olacaklardır.

Sözlüksel bir bütünlüğün anlamı

Bir kelimenin söylemde, normalde bağlam dışı ona tanınandan tamamen başka bir anlam içerebildiğini çevirinin tespit olanağı sağlaması, diliçi tüm çözümlemelerden daha iyidir. EEL olarak belirtilen bir denizaltının sözkonusu olduğu aşağıdaki sözcede, *smooth* sözcüğü, hiçbir iki dilli sözlüğün şüphesiz asla işaret etmeyeceği anlam olan «hidrodinamik» anlamına sahiptir.

«The EEL's surface is perfectly *smooth* with the forward diving planes, rear rudder, radio and sonar bubbles as the only protrusions.»

Çevirisi:

«EEL'e kusursuz bir hidrodinamik şekil verildi; yalnız dalmadan önceki manevra kanatları, sonar ve radyonun bulunduğu kubbe ve dümen çıkisinintı yaptı.»

Bu özette, *smooth* sözcüğü anlamını, onu etkileyen çevresindeki kelimelerle olan birlikteliğinden kazanır. Bağlam, içerdiği anlamlarından onu yoksun bırakma olanağına sahiptir ve bu bağlamda, belirli anlam tek geçerli olan anlam gibi kendini sunar. O zaman çok anlamlılığı gölgelenir. Bu da bir dilden diğerine anlamsal aktarımın, gerçekleşmemiş anlamlarınki (*smooth*: gemi yapımında kullanılan kuşak, eşit, tek, vs. sözcüklerden çıkan tüm anlamlar olsun) veya bir iletinin anlamınınki

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(*smooth*: hidrodinamik, verilen bir metinde) gibi iki düzeyde olabildiğini doğrular.

Tek dilli sözlükler, söylemde tekrar edilmiş kullanımlarının sonucunda kelimelerin kazanmış olduğu en bilinen anlamlarını kaydederler. " Sözlükçülüğün müzeleri" olarak adlandırılacak bu eserler, bir toplumun dilsel mirasının eskimiş, benimsenmiş ya da benimsenmemiş birçok görünümünü içerirler. Bununla birlikte, dilin uygulamasında kelimelerin kazanabildiği sayısız anlam etkilerinin sadece zayıf bir görünümünü verir. «Dil kullanımının yılmaz bekçileri» olarak adlandırılan sözlükbilimciler, asıl olarak gösterilen/gösteren ilişkisiyle ilgilenirler. (Aynı şey anlambilimciler için de söylenebilir). Sözlüklerdeki maddelerde bir terimin anlamsal profilini çizmeye çalışırlar; bu profil asla tam değildir. Söz eyleminde, bir kelimenin sahip olabileceği tüm anlamları sıralamayı istemek gerçekçi olmayacaktır. Kalıplaşmış veya belirgin olanları kaydederek sözlük derleyicileri, bir dilin kullanıcılarına gerekliliği kuşku götürmez, fakat sınırlarını belirsiz bir kodçözüm aracı sağlarlar.

Tek dilli sözlükler için gerekli olan şey, biraz yanlış ifadeyle «çeviri sözlükleri» olarak adlandırılan iki dilli sözlükler için de geçerlidir. Bu yararlı eserler, iki dilin sözlüksel ünitelerinin en kullanılır anlamlarıyla ilgili olan eşdeğerler üzerine bilgi verir, fakat bağlamdaki kelimelerin anlamsal olasılıklarını tüketmekten uzaktırlar. Biraz da safça, çiftdilli sözlüklerin her türlü sorunun cevabı olduğuna inanıyor gibi görünen bazı yeni çevirmen adaylarına, eğiticiler bu durumu asla söylemezler. Aynı öğrenciler, öğretmen tarafından yalnış bulunmuş bir çözümü doğrulamak için, kanıt olarak bu yeterliymiş gibi, ifadeyi sözlükte bulduklarını ileri sürmekten çekinmezler. *İngilizce ve Fransızca Harrap's Standart sözlük*, "*smooth*" kelimesi için en çok kullanılan şu anlamları veriyor: düz, tek, eşit, pürüzsüz, kibar; (kâğıt) parlak; (alın) kırışıksız; (deri) yumuşak, tatlı; (deniz) sakin, düz; tatlı, çarpmasız; (işleme) düzgün, (yuvarlanarak gitme) sessiz; (şarap) yumuşak; (stil) akan; (mizaç) eşit, kolay; tatlı, bal gibi ve diğer bir kaç tane nadiren eşdeğerde olan (çene) tüysüz, (davranış) babaca.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çevirmen bir kelimenin en çok kullanılan anlamıyla veya aklına doğaçlama olarak gelen ilk anlamıyla (istem dışı olarak "düz" diye çevrilen *smooth* kelimesi gibi), bir anlamlamaya yanlış anlam etkisi verme, yani anlamı yanlış yorumlama tehlikesiyle karşı karşıya bulunur. Bu yüzden çeviri, çokça sözlük kullanılmasından sık sık kötü ve acemi «çevirmenler» ce saçmalıklar düzeyine ulaşıyor. Tatiana Slama-Cazacu, "Yetersiz bir çevirmen, göstergelerin tek tek algılanamayacağını bilemez.Her kelime için sözlükte bulunan karşılığını not ederek ve arka arkaya gelen anlamlarla bir bütün anlama ulaşacağını sanarak büyük bir yanlışa düşer."[75], diye yazar. Yorum, bir kelimenin, bir sözcenin veya tüm bir metnin anlamına ulaşılan yoldur. Çeviri yorumsal bir uygulama, söylemin bilgisel bir çözümlemesidir.

Bir sözcenin anlamı

Anlam kelimeler için nasılsa, tümceler için de öyledir. Bir metnin bütünlüğü içinde tümceler, çözülmüş dilbilimsel göstergelerin normal akışındakinden tamamen farklı bir anlama sahip olabilir. «Ayrı olarak alınan kelimeler sadece göstergenin gerçekleşmemiş boyutuyken, bağlamdan ayrılmış tümceler ise anlamın gerçekleşmemiş boyutudur.»[76] *Time* dergisinin (14 Nisan 1975, s. 71.) tıpla ilgili bir makalesinden alınan «Her surgeon was able to do just that» tümce söz konusu olsun. Onu oluşturan göstergeleri bağlam dışında çözümleyerek en azından iki farklı anlam elde edebiliriz:

a) «Bunu açıkça cerrahı yapabilirdi.» veya Fransızca bir anlatım şekliyle «bu tamamen cerrahının yapabildiği şeydir.» («He was just the man she needed» modeli üzerinden);

b) «Bu, cerrahının yapabildiği şeydir» («He was able to get just as far as the door.» modeli üzerinden).

Metnin tamamı olmadan İngilizce tümceyi kesin bir doğrulukla yorumlamak mümkün değildir. Diğer taraftan sahiplik bildiren *her* ile

---

[75] "*Dil ve bağlam*", s. 227.

[76] Marianne Lederer, «Çeviri : karşıkodlama mı yoksa yeniden ifade etmek mi ?», p. 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sunulan kişinin kimliği bilinmediğinden, bu kişi bir cerrah gibi algılandı.; "*that*" cerrahın yapabildiği veya yapamadığı şey konusunda artık bizi bilgilendirmez. Dilbilgisel olarak doğru olmasına rağmen bu iki çeviri çok şey ifade edebilir.

Buna karşılık İngilizce tümce bağlam içinde ele alındığında herşey açıklığa kavuşur ve bir anlam kazanır. "*Her*" 1970 yılında meme kanserine yakalanmış olan Joan Dawson adında 54 yaşında bir bayanın yerini tutar ve "*that*" kesip alınan memenin yerine protez taktırma arzusuna gönderme yapar. Metnin tamamına uyarlanan bir önermenin çözümü sıkı sıkıya dilbilimsel bir çözümlemeden değil de söylemin incelenmesinden çıkar. Sözce aşağıdaki metin içinde yer alır: « After the removal of her left breast because of cancer in 1970, Mrs. Joan Dawson,54, of New York City,spent the next three years battling depression and a sense of loss. Then she decided to do something about it.Most women in the same situation turn to a psychiatrist. Mrs.Dawson (not her real name) went to her doctor and asked him to rebuild her missing breast." I didn't want to be made into a sensational beauty", she explained." I just wanted to be restored." Her surgeon was able to do just that. In two separate operations, he implanted a silicone –filled sac under the skin where the breast had been removed, then reduced the size of the other breast to make it more nearly resemble the new one. The result is not a duplication of Mrs.Dawson's pre-1970 figure, but she is delighted nevertheless.Says she:" I can finally look at myself in the mirror without wincing.»[77]

Bağlam, onu oluşturan her göstergenin gösterilenlerini belirterek *bir* anlamı kolaylaştırır. Bu eğreti belirlilikten anlam kazanmış olan sözceler, dilbilimsel veya dilbilimsel olmayan ilişkiler ağına uyum sağlarlar ve çok anlamlılık gerçekleşmez.[78] Bağlam öyle hareket eder ki

---

[77] Bu makalenin tam metni Ek 1' dedir.

[78] Belirsizlik ekiliyor, yani bilinçli olarak iletiye sokuluyor : bu durumda, *Eşanlamlar Sözlüğü*'nde, H. Bénac tarafından yapılan ayrıma göre, iki anlama gelebilen şüpheli bir durum söz konusudur. Eğer anlaşılmazlık istek dışıysa, o zaman bu durum bir iletişim başarısızlığı olarak görülebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yukarıda betimlenen potansiyel anlam belirsizliği gerçekleşmez, okuyucunun aklına bile gelmez. Bir metnin sözcelerinin bütünü, bir dilin kelimelerininkine özdeş olmayan, fakat benzer olan ilişkileri kendi aralarında sürdürür: nasıl sözlüksel ünitelerin karşılıklı bağımlılığı dilin göstergebilimsel sisteminde kavramsal değerini her birine verirse[79], bir iletinin içinde sözcelerin karşılıklı bağımlılığı onlardan her birine anlamlarını verir. Kuşkusuz, metinde sözceler sadece bir iletinin zamanını tamamlama ilişkisine girerken, dilde değerler tamamen sabittir. Bu yüzden tam olarak özdeş iki metin yoktur.

Çevirinin, olası yorumlarla süslenmiş kelimelerin sözdizimsel düzenini basit olarak yeniden üretmekten değil de, bir anlamı yeniden düzenlemekten ibaret olduğu andan itibaren bağlam, özgün iletinin anlamını hedef dilde yeniden ifade etmek için, çevirmenin sahip olabileceği dilbilimsel araçları artırma etkisine sahiptir.[80] Bu metinbilimin bir gerçeğidir. Onu karşıkodlamacıdan ayıran, Alexandre Ljudskanov[81]'un anladığı anlamda çevirmen «yaratıcı bir özgürlükten» yararlanır. «Her surgeon was able to da just that.» sözcesinin bilgisel ve dilbilimsel kapsamı, ilk çözüm olarak «bu tamamen cerrahının yapabildiği şeydir» şeklindeyken, ikincisi belirgin değildir. Fakat bağlam «O doğru kapıyı çalmıştı» gibi deyimsel bir biçimi de mümkün kılar. İşte sözkonusu metnin, çeviri uygulama semineri öğrencileri tarafından yapılan Fransızca çevirisi:

Göğüslerin yeniden yapımı:

54 yaşında Newyork'lu bir kadın olan Joan Dawson (bu isim gerçek değildir) 1970 yılında kansere yakalanan sol göğsünün alınmasına maruz kaldı, ve sonraki üç yılı, memenin alınmasının verdiği sarsıntı ve bunalıma karşı mücadele etmekle

---

[79] «... değerin kavramsal yanı sadece dilin diğer terimleriyle olan farklılıkları ve ilişkileriyle kurulmuştur...» Ferdinand de Saussure, a.g.e., s. 163.

[80] La Bruyère «düşüncelerimizden yalnız birini yansıtabilen bütün diğer farklı ifadeler arasında doğru olan sadece bir tane» olduğuna inanır. "*Karakterler*", Paris, Gallimard, 1965, s.25. Metinbilimsel çözümleme bu bakış açısını doğrular.

[81] Ona göre, önceden düzenlenmemiş seçim veya seçimler öngören bütün süreçler yaratıcıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geçti. Benzer durumda olan kadınların çoğu psikiatriste giderken, Bayan Dawson kendisine yeni bir göğüs yapması için doktoruna gider. «Bana olağanüstü bir güzellik vermesini istemiyordum, fakat sadece memenin kesip alınmasından kalan izleri ortadan kaldırmasını istiyordum», diye açıkladı. Doğru kapıyı çalmıştı. Cerrah meme bezini kaldırarak deri altına bir silikon torba yerleştirdi. İkinci bir müdahaleyle, yapay göğüsle aşağı yukarı aynı büyüklüğü sağlayabilmek için diğer göğsün ölçüsünü biraz küçültü. Bayan Dawson 1970'den önceki görünümüne tekrar kavuşamadı, fakat sonuçtan hoşnut kaldı. «Sonucunda bir aynada yüzümü buruşturmadan kendime bakabiliyorum» dedi.

Sözcüksel düzeydeki herşey gibi, «*smooth*» sözcüğünün belirli bir bağlama sahip olmadan «hidrodinamik» anlamına geldiğini önceden kestirmek imkansızdır. Katı olarak tanımlayabileceğimiz sözlük-dilbilgisel çözümleme İngilizce sözcenin «O, doğru kapıyı çalmıştı» anlamıyla ilgili olabileceğine izin vermiyordu. «Dil kelimelere anlam kazandırır, fakat söz yalnız sözlükbilimsel planda onları düşünülemez kavramlarla zenginleştirir.»[82]

«O, doğru kapıyı çalmıştı» sözcesinin bağlamsal eşdeğerliği bazı uyarıları beraberinde getirir. Birincisi, bu çeviri şekliyle değil de sadece içerdiği kural ile bir örnek oluşturur, özgün dilbilimsel göstergelerden tamamen uzaklaşmış bu örnek, kuram kadar çevirinin öğretimi için de en önemli unsur olan söz konusu kuralı, en iyi şekilde ortaya koymak için seçildi. İkinci olarak bu çözüm, çevirinin sözbilimden olduğu kadar dilbilimden de ortaya çıktığını, ve çevirmenin giriştiği söylemin analizinin, basit bir tümcesel ve sözcüksel analize indirgenmediğini gösterir. Üçüncü olarak, «O, doğru kapıyı çalmıştı» sözcesinin anlam eşdeğerliği, olası anlatışlardan sadece biridir; farklı çözümler düşünülebilir: «Bu, tamamen cerrahının yapabileceği şeydi» (Önceden söz edildi), «Cerrahı, arzusunu yerine getirdi», «Bu, kesinlikle cerrahının yaptığı şeydir»... Nihayet dördüncü olarak, özgün metinden dilbilimsel

[82] Marianne Lederer, a.g.e., s. 9.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak en fazla uzaklaşmış anlatımın en iyi anlatım olduğuna inanmak bir hata olacaktı.[83]

Bir eşdeğerliğin doğruluğu, onları açıklayan şekillerin benzerliği veya benzemezliği ile değil de, birleştirilecek kavramların denkliğiyle ölçülür. Özgün göstergeler üzerine kurulsun veya kurulmasın, eğer hedef dilin kavramlarının kaynak dile birleştirilmesi yanlış yapıldıysa, çeviri yetersiz olacaktır. «Sakatlanmanın sarsıntısı» olarak çevrilen *a sense of loss* (bu deyim detaylı olarak gelecek bölümde incelenecek.), «güzel bir gün» olarak çevrilen *then*, «çıkarıp almanın izini kaldırsın» anlamına gelen *to be restored*, «meme bezi» olan *breast* ve «yapay göğüs» olarak çevrilen *the new one* ifadelerini, bağlamın özgür etkisine bağlı kalmış diğer eşdeğerlik örnekleri olarak sıralamak mümkündür. Söz, dilin somut ve kişisel kullanım eylemidir. İki dilli metinbilim bunu doğrulayıcı niteliktedir.

Sonuç olarak, çeviri edimini salt dilbilimsel açıdan incelemek demek, çevirmenin uzmanlığının berisinde kalmak demektir. Bu da, hiçbir zaman gerçek anlama varamadan eylem belirten sözcüklerin kısır döngüsünde dolaşıp durmaktır. «Dilin dilbilimi, büyük bir oranda anlambilimin karşısındadır ve özel iletilerin anlamlarının incelenmesinin tersine bir tutum sergiler.»[84] Diğer bir ifadeyle, kelimelerin anlamlarını değiştirmek bir sözcenin genel anlamını iletmek için yeterli olmadığından, kod çözmek çevirmek değildir.

Çeviri eylemi, bir iletide somut olarak söylenmek istenen şeye göre dilbilimsel göstergelerin belirleyici anlamlamalarını söylemek, sonra bir diğer dilin göstergeleri aracılığıyla, bütün olarak bu iletiyi yeniden kurmaktan ibaret olan eylem olarak tanımlanır. Tümcesel ve sözcüksel planda oluşturulan eşdeğerlik, salt dilbilimsel bir çözümden ileri gelir

---

[83] Georges Mounin, bazı çevirmenlerin, bir çok Fransızca ifadenin arasından, yabancı kuruluşu tam olarak verebilen bir ifade varken, çevrilmesi gerekli kuruluştan yapı olarak en uzak olanınkine başvurma alışkanlığını «şişmeçeviri» olarak adlandırır. "*Les Belles Infidèles*", s. 84. Buna karşılık «traductionnite», "yabancı" kelimelerin anlamlılığını asla yeterince iyi yansıtamama korkusudur», a.e., s. 34. Çevirinin bu diğer kusuru «üstçeviri» adını da alır.

[84] Maurice Pergnier, «Kelimelere karşı», s. 97. (Metinde altı çizili).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
(karşı kodlama işlemi); söylemin dinamiğinden çıkan yorumun ürünüdür (çeviri işlemi). İkinci bölümün devamında göreceğimiz gibi, yorumsal çözümleme çeviri eyleminin temel niteliklerinden biridir. Onsuz çeviri olmaz.

Çevirinin bazen bir sözcenin basit bir karşı kodlaması olduğu yazılmıştır. Böyle olduğu zaman, iki metin birbirine eştir. Bununla birlikte, böylesi eş metinler anlamın yeniden şekillendirilmesi sürecine yabancı kalan birer durumdur. Bu örtüşme raslantısaldır ve yorumsal çözümleme en azından yeniden ifadenin önüne geçmek zorunda değildir.

Nihayet, trafik işaretleri, kamu ilanları gibi kullanımda olan bazı kısa ifadeler, bir bağlamla çevrelenmezler, fakat doğrudan duruma dayanırlar. Bunlar bir kaç türde ileti-sözcelerdir. *İngilizce ve Fransızca'nın karşılaştırmalı biçembilimi* adlı eser bu tip örnekler üzerine kuruludur: «SLOW. MEN AT WORK. DEFENSE DE DOUBLER. SLIPPERY WHEN WET. RALENTIR.PRIORITE A DROITE.» Bağlam yokluğundan, yol işaretlerini veya diğer benzer sözceleri çevirmek için, yorumdan kısıtlama yapma olasılığı düşünülemez. Bağlam olmaması veya en basit ifadesine indirgenmiş olmasına rağmen, sözceyi mutlaka içinde yer aldığı bildirişim durumuna bağlamak gerekmektedir. Alışılmış olduğu üzere, sözceler metin bütünlüğü içinde anlam kazanırlar. İleti-sözceler çeviri eşdeğerliği sağlamak için, bağlamın yararsızlığına inandırmaya kalkışmışlardır.

Çeviri ediminin çözümlenmesine geçmeden önce dillerarası karşıkodlama ile kelimenin tam anlamıyla " çeviri"nin ayrımı bu şekilde gösterildi. Bu süreçle ilgili analiz, bu işlemin karşılaştırmalı olup olmadığını açığa çıkartacaktır. Pratik eğitimin etrafında gelişmek zorunda olacağı bu etkinliğin özel niteliklerini ortaya çıkarma olanağı da sağlayacaktır. Çevirinin oluşturulma sürecini detaylı olarak inceledikten sonra, bir metnin içerdiği fikirlerin yeniden ifade edilmesinde bu «çeviri metodu» kategorilerinin, işlemsel olup olmadığının bilinmesi için, "*İngilizce ve Fransızca'nın karşılaştırmalı biçembilimi*" adlı esere başvuracağız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. ÇEVİRİ EDİMİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Çeviri ediminin entellektüel mekanizmasının çözümlemeye yarayacak örneğimiz *Time* dergisinden seçtiğimiz bir haber: (Time Dergisi, 14 Şubat 1977, s.8) Haberde, 1977 yılı başında ABD'nin kuzeyini daha önce görülmemiş şekilde etkileyen soğuk dalgasından bahsediliyor. Haberin başlığı şöyle: *"The Icy Grip Tightens"*. Şematik olarak düşünülürse, bir çeviri edimini gerçekleştirmek üç aşamada olur: Anlama, yeniden oluşturma ve sağlama yapma. Bu aşamaların her biri için ayrıca bir alt-çalışma daha yapılması gerekiyor: Dilsel belirtilerin kodlarının çözümu, ve böylece anlamı yakalayabilme; kavramların yeniden ve aslına özgü şekilde oluşturulması; yorum getirme ve bir sözcenin seçimi. Şimdi, çeviri edimini gerçekleştiren bir çevirmenin beynine girmeye ve bu işlem sırasında mantık yürüterek ilerlemenin karmaşık sistemini izlemeye çalışalım.

Anlama:

Yöntemin birinci aşamasını oluşturan "anlamı yakalama" aslında çevirmenin; yazarın ne demek istediğini anlamaya çalıştığı aşamadır. İletinin yüzeysel şekilde okunması, anlamı çıkarmak için yeterli değildir. Sözcüklerin getireceği anlamın çözümlemesini yapmadan da, yabancı dilde bir metnin belirtilerini ve onun sembolize ettiği sesleri mantıksal olarak seslendirmek olasıdır. Tamamen fiziksel diyebileceğimiz bu algılama aslında yorumlama (exégèse) dediğimiz mantıksal bir eylemdir.[85]

Yazı, birbirleriyle tamamen uyum içinde bulunan bazı ilişkilerin merkezidir: Bir taraftan metnin sözcelerinin ve sözcüklerinin yarattığı anlamsal ilişkilerin, diğer taraftan sözceleri, dilsel olmayan (dil-dışı) olaylara bağlayan referans ilişkilerin. İletilerdeki belirtilerin yazıldığı bu ilişkiler yumağı; aslında bir yazarın okuyucusuna bir bilgi geçirme istemesi ile oluşur. Çevirilecek bir metnin karşısında, yazar, bu dili bilen ve okuduğunu *özümseyen* bir okuyucu durumuna geçer. Aynen okuyucu gibi, iletişim yönteminde aktif bir kutup oluşturur. Bu "sessiz" iletişimin

---

[85] Bak. s.63 ve ilerde s.101

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yazı ile nasıl gerçekleştiğini anlamak için, önce, bir iletiyi oluşturan ilişkilerin çözümlemesinin nasıl yapıldığını ve anlama nasıl varılacağını bilmek gerekiyor. Anlama varabilmek için yorumlama şarttır ve, Andre Martinet'nin de dediği gibi, "dilsel iletişimde, açık olarak belirtilmiş birşeyin sayesinde, açık olarak belirtilmemiş bir şeye varılmak istenmektedir".[86] Yorumlama, özgün metin ile çevirmen arasında oluşan, *eleştiriye açık bir dialog*dan başka birşey değildir.

Öncelikle, anlama düzeyindeki iki dayanak noktayı birbirinden ayıralım: Belirtilenlerin algılanması ve anlamın algılanması.[87] Bir sözcenin tüm sözcükleri; kişiyi önce dil sistemine götürecek (belirtilenlerin sistemi); oradan da anlamı oluşturan dildışı çeşitli ölçütlerle karşılaştıracaktır (anlamın algılanması). Gerçekte bu iki dayanak noktası birbirinden ayrılamaz ve algılama, sırasında parçalanamaz gibi görünseler de; biz bu iki alanı birbirlerinden olabildiğince uzaklaştırmak istiyoruz.

a- Belirtilerin Çözümlenmesi:

Belirtilenlerin, içinde bulundukları referanslardan ayrı olarak düşünülmesi, bir çözümleme işlemidir, ve bu işlem bir dil sistemi içinde yer alır.

Sözcük-dilbilgisel bu çözümleme işlemi yardımıyla, sözcüklerin içerdikleri kavramlara ulaşmak olasıdır. Örneğin, İngilizce'nin söz dağarcığının bilinmesi sayesinde *The Icy Grip Tightens*'daki sözcüklerin tek tek ne belirttikleri anlaşılabilir. Otomatik çeviri ediminde, şekle dayalı olarak çalışan bilgisayarın[88] tersine, çevirmen bazı belirtileri yok sayma hakkına sahiptir.

Anlamı çıkarabilmek için sadece belirtilenleri ortaya çıkarmak tabii ki yetersizdir. İlk aşamada, bir tümcenin sözcüklerini birbirine

---

[86] *"Elements de Linguistique Generale"* s. 37

[87] Danica Seleskovitch, *" Traduire:de l'experience aux concepts"*, s. 87

[88] Otomatik çeviri ediminde, dilbilimin amacı, anlamsal tanımları şekil üzerinde oluşturmaktır. Otomatik çeviri çalışmaları, karşılaştığı sayısız zorlukların sonucunda, çevirinin insanın düşünme ve yargılama yetilerini olduğu kadar dil-dışı bilgilerini de öne çıkaran tam bir akıl işi olduğunu kabul etmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bağlayan soyut ilişkiler düzeneğini sezmek gerekir. Örneğin aşağıdaki sözcüklerin birleştirilmesi ile neyin meydana geleceğini kestirmek çok zordur: KAĞIT-YIKAMAK-BETON-CİMRİLİK. Oysa, aşağıdaki sözcüklerde, biçimbilimsel işaretlerin bulunmamasına karşın, bir yaklaşık anlam sezinlemek olasıdır: BAHÇIVAN-SULAMAK-ÇİÇEK-HER GÜN. Dilbilgisi kurallarına uygun bir tümcede, sözcükler ve durum arasındaki ilişkileri bazı biçimbirimler gerçekleştirir. Bizim İngilizce örneğimizde (*//Icy//, //Grip// ve //Tighten//*) *Grip* sözcüğü dilbilgisi kurallarına göre yüklem olamayacağı için düzgün bir tümce oluşturur. Sözlük-dilbilgisel bir çözümleme örneğinden sonra anlaşılacagi gibi, çevirmen belirtenlerin her birine mekanik olarak diğer bir dilde karşılık aramaya çalışmayacaktır. Böyle yapılacak bir karşı-kodlama, görünüşte dilbilgisi kurallarına uyan doğru bir tümce gibi gözükse de, bu çözüm anlam açısından yetersiz kalacaktır. Örneğin, "la prise glaciale se resserre" veya "l'étreinte glaciale se resserre" tümceleri gibi. Burada kullanılan karşı-kodlama, aslında tamamen İngilizce tümce ile onun Fransızca karşılığının bağlam dışı düşünme işlemi sonucunda ortaya çıkmış bir durumdur. Bu durumun geçerli olması ise, "*kullanım sıklığı*"na (fréquence) dayanır. Örnekte, *icy* "glacial", *grip* " prise", *tighten*" se resserrer" karşılıklarını "kullanım sıklığı"na uygun olduğu için kabul ederler.[89]

Bundan daha da önemlisi, yalnızca dilsel referanslara dayanarak bir seçim yapan ve sözcüklerini böyle seçen çevirmen adayları, bu karşı-kodlamanın özgün anlamı verip veremediğini bilemeyecekler, sözcük yığını arasında kaybolacaklardır. İşte bu yüzden karşı-kodlama çok yanıltıcı bir işlemdir. Çevirmen adaylarının şunu unutmamaları gerekiyor: *Karşı-kodlama yapmak, sözcüklere tam bir karşılık bulma işlemidir, oysa çeviri yapmak iletilerin diğer dilde karşılıklarını aramak işlemidir.*

---

[89] " Il fait froid " ve "it is cold" gibi tümcelerin, çevirilirken eşdeğer iki tümce gibi gözükmelerinin nedeni, tümceleri oluşturan elemanların karşılıklarının aynı olması değil; (ya da Martinet'nin deyişiyle tümceleri kaynaştıran) iletişim durumunda aynı işlevi yerine getirdikleri içindir. Bu iki tümcedeki eşdeğerlik ilişkisi sadece istatistik bir saptamadır." Bak. Maurice Pergnier "*Traduction et théorie linguistique*" s.38

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Belirtilenlerin tek tek anlaşılması son derece gerekli olsa da, bir sözcenin anlaşılabilmesi için tek başına yeterli olmayacaktır. Çevirmen kendini bununla sınırladığı an, güdük bir yorumlama yapmaya mahkumdur. İşaretlerin verebileceği anlam sadece geniş ve genel bir anlam olabilir, çünkü anlam, "dil sisteminin ortaya koyduğu anlamı, bir çeşit *çözümleme kriteri*'nden başka birşey değildir."[90] Sonuç olarak, çeviri edimi sadece anlam üzerine kurulu bir işlem olmaktan çok, "belirtilen" üzerine kurulu bir işlemdir.

b- Anlamın sezinlenmesi:

Sözcük yorumlamasının ikinci kısmı olan anlamın sezinlenmesi, içinde bulunduğu bağlamın zenginliğinden yararlanarak kavramların sınırlarını çizebilmek olarak düşünülebilir. Bir kod içinde yer alan dilsel işaretlerin *belirttikleri*, iletinin içinde neyi *işaretledikleri* ile aynı anlama gelecektir. Çeviri yapmak, işaretleri yeniden başka dilde ifade etmek değil, fikirleri ve kavramları yeniden ifade etmektir. Dilsel bir kodun, amaç dile, karşı-kodlama yapılarak geçirilmesinin olanaksızlığına rağmen, ancak yukarıdaki şekilde dillerin oluşturduğu engelden kurtulunabilinir.[91]

Anlambilim ise, dil dünyası ile dilsel olmayan dünyanın sınırında yer alır. Anlambilim, "kapalı dil yapılarından, yaşamın açıkça belirttiği gerçek yapılara geçilen bir alan" olarak düşünülebilir.[92] Aslında, bir iletinin içinde bulunduğu metinde anlam yoktur. Metindeki belirtiler kendilerinin dışında birşeyleri belirttikleri için, anlam sadece sezinlenebilir. Demek ki anlam, yapıyı ve durumu öne alan referansların

---

[90] Maurice Pergnier, "*L'envers des mots*" s.112 " Kodlama, bir iletinin her elemanının, anlamını çıkarmak için karşı karşıya gelmek zorunda kaldığı durumdur." A.Martinet, agy. s.25

[91] "*Problèmes théoriques de traduction*" un ilk konularında, Georges Mounin, iki dilin işaretleri arasında eşdeğerlik araştırılmasının, çeviri ediminin gerçekleştirilmesini olanaksız kılacağından bahseder. Maurice Pergnier ise, "*L'envers des mots*" adlı kitabında, belirtilenin çiftboyutlu oluşunu ve iki dil arasında "çevirilebilirlik" ile "kodlanabilirlik" özelliklerinin belirtilende varolduğunu kanıtlamaya çalışır.

[92] Georges Mounin, "*Les problemes théoriques de la traduction*" s.138

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kavşak noktasındadır, ve özgün bir sentez oluşturur.[93] *Yorumlayarak çözümleme (veya yorumlama), bir iletide bulunan göstergeler ve dilsel işaretlerin belirttiklerinin bize sunduğu çözümlerin tümüdür.*

Yorumlayarak çözümleme kaçınılmaz bir işlemdir, çünkü dillerin, somut veya soyut olsun her bir gerçek varlık için verebileceği tek bir işaretleri yoktur. Eğer her bir işaret için bir sözcük bulunsaydı, çokanlamlılık diye bir olgu oluşmazdı ve dil bir yapı değil de sadece bir sözlük görünümünde olurdu. O zaman da çeviri edimi, sadece sözcüklerin teker teker karşılıklarının verildiği basit bir işlem olarak kalırdı. (Yorum getiremeyen çevirmenin yapacağı çeviri ediminden geriye ne kalırdı diye düşünülebilir.) Bir sözcük veya bir tümce sözcelem düzeyinde her zaman için yorumlanabilirler ve yeni bir boyut kazanırlar. Dili kendi kabuğundan çıkartarak, söyleme, gerçek dünyada bir yer kazandırabiliriz. Sonuç olarak, iletişimi sağlayan yorumsal çözümlemeyi yapmadan, bir çeviri edimi yöntemi oluşturmanın olanaksız olduğunu düşünüyoruz. Zaten, bu yüzden, uzmanlar, otomatik çeviri alanındaki sorunları, "yapay akıl" yönteminin önerileriyle çözmeye çalışmaktalar.[94] Aynı uzmanlara göre, çeviri ediminin ilk şartı "mantık yürütme" yani, bağlamın yorumsal çözümlenmesidir. Bu kişiler, hesap makinelerinin yerine düşünebilen makineler geliştirme gereksinimi duymuşlardır. Kilometreleri mile ya da Fahrenheit dereceyi Celcius' a geçiren hazır değişim tabloları gibi tablolar hazırlamak ve bunlardan çeviri yapmalarını beklemek olası değildi... Çeviri edimi yalnızca birimlerin değişimlerini gerçekleştiren tablolara indirgenemezdi.

c- Başlığın yorumlanması:

Bir yazarın söylemek istediklerini açığa çıkarabilmek bazen gerçekten zor olabilir.Örneğimizde, *The Icy Grip Thightens* tümcesinde, ikisi de geçerli iki ayrı yorum getirilebilir. Birinci yorum, şiirlerdeki

---

[93] Maurice Pergnier, "*Traduction et théorie linguistique*", s. 38

[94] "Yapay akıl" ve bilgisayarların bağlamı anlayabilme konusunda, bak: Joseph Weizenbaum "Contextual Understanding by Computer" "Communications of the Association for Computing Machinery" içinde Vol.10. no:8 pp.474-480

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

göndermelere ilişkin olup, ölümün soğuk ile veya ölen kişiye yönelmiş bir el simgesi ile ilişkisini düşündürebilir. Bu imgeler, örneğin James Shirley'nin (1596-1666), "Death the Leveller" adlı şiirindeki gibi bir yorumu hazırlayabilirler:

The glories of our blood and state
Are shadows, not substantial things;

There is no armour against fate;
Death lays his icy hand on kings:

Sceptre and Crown
Must tumble down,

And in the dust be equal made
With the poor crooked scythe and spade.

Lord Byron (1789-1824) da, soğuk ile ölüm arasında bir ilinti kurmuş "Youth and Age" adlı şiirinde:

Then the mortal *coldness of the soul like death* itself comes down;
It cannot feel for others' woes, it dare not dream its own:
That *heavy chill has frozen* o'er the fountain of our tears,
And though the eye may sparkle still,'tis where the *ice* appears.

Bir diğer Amerikalı şair, Walt Whitman (1819-1892), "Reconciliation" adlı şiirinde, Shirley'ninkine benzer bir imgeleme kullanıyor:

Word over all, beautiful as the sky,
Beautiful that war and all its needs of carnage must in time be utterly lost,
That *the hands of the sisters Death and Night* incessantly softly wash again, and ever again, this soil'd world.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Icy Grip Tightens bizi şiirsel imgelere götürebilirdi. Eğer böyle bir yorumlama getirseydik, iki şey yapabilirdik: Ya başlığın Fransızcasında da, olabildiğince, Fransız yazınından bir şairin aynı konuyu işleyen ünlü dizelerini koymaya çalışır, ya da İngilizce sözcenin uyandırdığı tepkiyi aynen yansıtacak sözceyi Fransızcada yazmaya uğraşırdık. Çevirmen şöyle tümcelere başvurabilirdi: "L'étreinte glaciale se resserre" veya "Le froid resserre son étreinte fatidique". *Le Petit Robert* sözlüğüne göre, "glacial" ve "glacer"sözcükleri şiirde, "gençlik ve yaşamın bizden çekilmesi " gibi bir anlam taşıyacaktır ("Quand l'âge nous glace" tümcesinde olduğu gibi).Ayrıca, "L'étreinte d'une main" ve "l'étreinte de la mort" "la main de la fatalité", " la main du destin" gibi kalıplar (tüm bunlar *Petit Robert* de yer alır) *Icy Grip* ile verilmek istenen anlamı iletebilirler. Peki, acaba metinde bu yorumu doğrulayan bazı göstergeler bulunabilir mi? Bu yorumsal çözümlemeyi açıklayabilen tek bölüm şu olabilir:

«If there is too much winter in some sections of the country, there is, strangely enough, too little elsewhere.With far less snowfall than usual, the West is suffering from a prolonged drought. /.../ In Oregon, forest fires have broken out. "*Some say the world will end in fire*", wrote Robert Frost, "*some say in ice*." Last week Americans had their choice of disasters.»

Yazarın, başlık için, bildiğimiz şiirsel imgeleri isteyerek koyup koymadığını anlamak için bu yeterli midir? Çevirmen hala, varolmayan bir imgeyi varmışcasına düşünme yanlışına düşebilir. Irène Buisseret'ye göre, "mirandolit" ya da "Mirandole ateşi" olmayan bir şeyin çevirilmesinin bir başka şeklidir.[95] Ya da diğer bir deyişle, gerçekte olmamasına rağmen göndermeler yapıldığına inanmak. Bir sözcenin "ekinsel göstergeler" içerdiğine kesin olarak inanmak söz konusu olduğu zaman, bunun aksini kanıtlamak daha zordur. İkinci tur yorumlama bambaşka bir yöntemi uygular: *The Icy Grip Tightens* tümcesindeki iletinin içinde bulunduğu durumu yorumlamak. Yani, bağlamsal ve göndergesel parametrelerin başlık üzerine getirdikleri etkiyi

[95] "Deux langues, six idiomes", s..108-111 arası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

derinlemesine incelemek. İşte bu yorumlamaların ışığında, yazarın müthiş bir soğuk dalgasından bahsettiğini düşünebiliriz. Bu sonuca varmak için, adı geçen makalenin yayınlandığı tarihte (14 Subat 1977), bir buçuk aydan beri bir soğuk dalgası yaşandığını, *Time* dergisinin daha önce bu konuya değindiğini ve bu konuda iki önemli haber geçtiğini (*The Big Freeze*, 31 Ocak ve *The Great Winter Hits Again*-Pink Panther Hits Again -tümcesinin göndermesi, 7 Şubat) bilmek gerekmekte. Bu dil-dışı olayların kötü havadan bahsedileceğini hazırlayan bir alt-alan oluşturacağı artık kesindir. Zaten arkasından gelen tümce şudur: "*Never before in this country had the nation been so much at the mercy of its weather.*"

İster birinci, ister ikinci yorumlama kabul edilsin, burada önemli olan şudur: Bağlama veya duruma göre yorumlanan dilsel işaretler, çevirmenin,sözcelerdeki fikirleri anlamak için mantık yürütmeye zorlamaktadır. Birinci yorumlamada, çevirmen , yazar ile paylaştığı bilgileri *kendi mantıksal yorumlaması* ile (bagage cognitif) yeniden üretir. İkincisinde ise, metin ve metnin çevresindeki yardımcı öğeler yani *bağlam* önem kazanacaktır , böylece çevirmen *mantıksal bağlamı* (contexte cognitif) öne çıkararak yorum yapacaktır. İşte *çevirmenin yararlandığı bu mantıksal tümleçler bize, bir iletinin anlamının doğru olarak çıkarılması için sözcüklerin tek tek anlamlarının birleştirilmesinin yeterli olamadığını göstermektedir.*

Sonuç olarak, bir sözceyi anlamak için, sözcüklerin içeriklerinden kopartılması ve elde edilen kavramlara dilsel olmayan bilgilerin eklenerek yeni kavramlar oluşturulması yani "değerinin" oluşturulması gerekmektedir. Dil, bir iletinin bileşiklerinden yalnızca biridir. Bir işaretler sistemi olan dilde " değer" sözcüklerin dış dünyada belirttiği gerçek kadar önemlidir.

Buradan şöyle bir düşünceye varabiliriz: *Anlamlama kodlanmış ve durağan bir olgudur, oysa anlam kodlanmamış ve daha dinamiktir.* Demek ki yorumlama, anlamayı kolaylaştıran bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. *Anlamak ve yorumlamak aslında bir tek ve aynı şeydir,* çünkü anlama sırasında yürütülen mantık "dışarıya kapalı bir karşılıklı konuşmadır".

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yeniden yazma:

Anlamadan sonra gelen etap, kavramların başka bir dildeki gösterilenler üzerinde yeniden ifade edilebilmesi etabıdır, yani "yeniden oluşturup yazma" etabıdır. Çevirmenin beyninde bu etap sırasında nelerin gerçekleştiğini tam olarak bilmek olanaksız. Buna rağmen " bu muhteşem bilgisayar"ın, çeviri edimi sırasında bir " mantık yürütme eylemi", Piaget'nin deyimiyle[96] "*canlı ve hareket eden işlemler eylemini*" gerçekleştirdiğini sanıyoruz.

Aslında mantık yürüttüğümüz düşünceler soyut olsalar da, sonuçta söze dayanacaklardır.Diğer bir deyişle, " *dışarıdaki kılıfını henüz bulmamış*" anlam, gün ışığına kavuşabilmek için sürekli olarak, kendisine uyacak gösterilenler arayacaktır. Çevirmenin onay vereceği en uygun şekil bulununcaya kadar bu arama devam edecektir. Dil ve düşünce söze dayalı bir bütün oluşturacaklardır. "Kafamızdaki bilgileri düzenlerken, çevirinin iletişim boyutu ağır basacak ve söz konusu durumu, ruhbilime ve konuşmaya en uygun şekilde ifade edebilecek sözler yeğlenecektir. İşte bu söz seçimi, görünüşte basit bir şey gibi görünsede, çok karmaşık bir mantık sürecini beraberinde sürükleyecektir.

a- Çağrışımlı düşünme yöntemi:

Bir sözcenin anlamını keşfedebilmek ve onu başka bir dilde ortaya koyabilmek için, çevirmen farkında olmaksızın bu yöntemi kullanacaktır. Varış dilinde en son anlatım şekline ulaşana dek geçirilen bir süreçtir. İnsan düşünce mekanizması, birbirini izleyen etaplarla ilerler. Fakat bu arada devamlı geriye dönüp sorgulama ile bir git-gel oluşacaktır. İşte bir çevirmenin ne kadar yetkin olduğu "bu git-geli ve çağrışımları sonuçlandırabilme" kapasitesinde yatmaktadır.

Birçok profesyonel çevirmenin, Paul Robert'in "Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française" adlı eseri kullanması bir rastlantı değildir. Aslında bu eser, düşünce çağrışımlarını bir oyun haline getirip düzenleyen ve bir düşünceden yola çıkıp tüm çağrışım

[96] Jean Piaget : " Psychologie de l'intelligence" s. 13

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilişkilerini harekete geçiren, eşanlam-zıtanlam gibi ilişkileri kullanan bir mekanizma sonucu oluşmuştur. Tabii ki,çevirmen için bir çözüm olmasa da bu sözlük çevirmen için bir "esin kaynağı "görevini üstlenecektir.

İngilizce bir örnek üzerinde çalışırsak, çağrışımlı düşünce sürecinin nasıl oluştuğunu görebiliriz. Diyelim ki, bir kütüphanede bulunan fotokopi makinasının üzerinde WORKING diye bir afiş asılı olsun. Bu afiş, bize , makinanın yeniden çalışmaya hazır olduğunu anlatmakta.Fakat çalışmayan bir fotokopi makinasına ne yazılabilirdi?

OUT OF ORDER veya OUT OF SERVICE denilebilirdi.

Fransızca olarak ise, EN PANNE, HORS D'USAGE veya HORS SERVICE uygun düşen eşdeğerlikleri olurdu. Bunlardan en sonuncusu, olumlu görüşü belirten, EN SERVICE formülü ile çağrışım yapmıştır. Demek ki çevirmenler, pek de bilinçli olmayarak, düşüncenin çağrışım boyutunu çok iyi şekilde kullanmaktalar.Çağrışımlı düşünce, hayal gücünün getirdiği benzetmeler, eşanlamlar, zıtanlamlar ilişkileriyle gerçek bir " akıl-mantık" ilişkisini ortaya koyar.

Buna dayanarak, yaratılan ve " özgün" olduğu iddia edilen hiçbir şeyin gerçekte " özgün" olmadığı, çünkü yaratılan eserin geçirdiği sürecin çeviri süreci ile eşdeğer olduğunu söyleyebiliriz.Diğer bir deyişle, YENİDEN ŞEKİLLENDİRME'nin de bir yaratma sayıldığı çeviri sürecinde, çevirmenlerin ikinci sınıf yazar olarak görülmesi aslında kafalarda soru işaretleri oluşturmaktadır. Özgün eser, yorum eser, yeniden yaratma, çeviri eser ve uyarlama kavramları, sanıldığından çok daha fazla birbirlerine yakındır.

b- *Yeniden Anlatım:*

Şimdi *The Icy Grip Tightens* tümcesini çevirmeye uğraşan çevirmenin beynindeki mantık yürütme sürecine bakalım. Çevirmen, bir varsayım olarak, // müthiş soğuk // ve // soğuğun inatla sürmesi // anlambirimcikleri, varış dilinde benzer anlamları vurgulayabilecek sözcük ve kalıpları arkaya arkaya kafasından geçirmeye başlar. Bunlardan bazıları, çeşitli nedenlerden ötürü hemen yok sayılır, diğerleri belirgin olarak düşünülür. Örneğimizde, " froid mordant" ve " ne pas démordre" diğer eşdeğer sözcüklerden daha fazla düşünülen olasılıklardır.Çevirmen

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

neden bu ikisini yeğlemiş olacaktır? Tümcenin sözdizimi etkileyen bir seçim mi yapmış olacaktır yoksa, kafasında eşdeğerini oluşturmuş mudur?

Tüm bu varsayımlara karşın, emin olduğumuz bir nokta vardır: *Bir kez anlam sezinlendiği zaman, onun yeniden oluşturulması sözcüklere göre değil, içerdiği fikirlere göre gerçekleştirilir.* Bu süreçte bilgiler, çevirmenin bilgi belleğinden süzülür. İşte bu sırada çevirmenin beğenmeyip istemediği olası eşdeğer sözcükler aslında bir çeşit yeniden yaratma işlemidir. " Bagage culturel-kendi mantıksal yorumlama" olarak adlandırılan şey, çevirmenin gerek ansiklopedik bilgisi yani dil-dışı bilgileri gerek dilin bilgisi olarak ve en önemlisi bir "yeniden yaratma" işlemi olarak düşünülmelidir.

Bu arada söylememiz gereken bir başka şey, her çevirmenin aynı şekilde ve aynı yöntemle mantık yürütme sürecini kullanmayışıdır. Bazı yerlerde, özellikle de çok kullanılan "kodlanmış diller"in çevirilerinde, aynı gösterenlerin seçildiğini görmek son derece sık rastlanan bir olgu. Örneğin "Old Testament" kalıbının çevirisini tabii ki "Ancien Testament" olarak düşünmek gerekir. Fakat aynı yorumun çeşitli şekillerde yazıya geçirilmesi çeviri ediminin en iyi bilinen yöntemlerinden birisidir.

Bazen bir eşdeğerliğin hemen hemen "aniden" en doğru şekilde belirlendiği; bazılarının ise daha uzun ve karmaşık bir bocalamadan sonra oluştuğunu her çevirmen gözlemlemiştir. Çok iyi anlaşılmış bir iletinin eşdeğer karşılığının çok daha kolay bulunduğu bir gerçektir. Çevirmenin "anlatım paleti"nin ne denli zengin ve renkli oluşuna bağlı olarak, şekillerin (gösterenlerin) son derece basit kalması olağandır. Buna rağmen genelde, birçok alanda, yeniden oluşturma süreci zahmetli ve titiz bir mantık yürütme süreci olarak kabul edilebilir.

c) *Sağlama için çözümleme:*

Çeviri ediminin mantık yürütme sürecinde, üçüncü ve en son etap, geçici olarak kabul ettiğimiz eşdeğerliğin doğruluğunun sağlamasının yapılmasıdır. Bu sağlama işlemi kaynak dildeki sözcenin içerdiği tüm anlamın geçirilip geçirilmediğini anlamaya yöneliktir. Örneğin, İngilizce

"The Icy Grip Tightens" tümcesinin tam eşdeğerinin "Le froid ne démord pas" olup olmamasını doğrulayalım: Fransızcada "ne pas démordre", "bir katır gibi inatçı kişi"yi betimlemek için kullanılır. Eylemdeki bu yananlam, // persistance et connotation péjorative // anlambirimciklerini içermektedir. Aynı şekilde soğuğun aşırı olduğu, // froid rigoureux // anlambirimciğini de beraberinde getirecektir Bu yöntemi gazetelerin ve dergilerin başlıklarında, bazı sloganlar yaratmada pek fazla kullandıklarını görmekteyiz. Tüm bu dilsel veya dil-dışı nedenlerden ötürü, "Le froid ne démord pas" başlığının, YALNIZCA BİZE GÖRE, en uygun ve kabul edilebilir *en işlevsel eşdeğerliği* oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Sağlama işlemi bizce iki şeyi kanıtlamaktadır: Birincisi, sağlama işleminin hep yeniden yazmaya başlamadan önceki yorumlama olduğudur. İkincisi ise, kendisinin de yorumlama yöntemini kullanmasıdır.

Çevirisinin sağlamasını yapmaya çalışan bir çevirmen, seçtiği eşdeğerliğin kaynak metindeki anlamı ne denli geçirebildiğini ya da diğer bir deyişle, yazarın söylemek istediğinin kendi kişisel yorumuna ne kadar uyduğunu irdelemektedir. *Nesnel* olarak yanlış sayılan bir yorumlama, *öznel* olarak mantıklı bir sağlamayı getirebilir.Burada, bazı öğrencilerimizin neden ısrarla *kendi* seçeneklerinin en doğru seçenek olduğunu belirttiklerini söylemek istiyoruz. Gerçekten de bazen, çevirmen adayı , hiçbir mantıksal açıklaması olmaksızın, bir çözüm yolu üzerinde ısrarla durur ve bunun en doğrusu olduğunu iddia eder. Oysa, daha önce de belirttiğimiz gibi, çeviri yapmak, " yeniden yaratma *sanatıdır*"

Şu veya bu şekilde olsun, önemli olan şudur: Çevirmenin yorumlaması doğru veya yanlış olsun; her defasında aklındaki en uygun eşdeğerliği meydana çıkaran mantıksal yoruma *mutatis mutantis* hep geri dönecektir. Kafasındaki yorum aynıdır, yalnızca gösterenler değişmiştir.

Örneğimizde, biz "ne pas mordre" ve "mordre" zıtlığının anlam çözümlemesini yapmış ve bu seçimlerin iletiye uygun düşüp düşmediğini öğrenmek istemiştik.

Sağlama yapma ikinci bir yorum yapmadır: Birincisinde, kavramların algılanması, iletinin ortaya çıkarılması ve yeniden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşturulması söz konusudur.İkincisinde ise, yeniden ifade etme ile bir tek seçeneğin seçilmesi ve böylece seçilen sözcüklerin doğru sözcükler olup olmadığının sağlamasının yapılması gerçekleştirilir. Bu işlem, bir şekilde çevirinin kalitesinin garantiye alınması da demektir.*Bir çeviri edimi, demek ki, iki tür yorumlama içerir: Birincisi, özgün metindeki gösterenlerin önem kazandığı yorum, ikincisi, varış dilindeki gösterenlerin bir eşdeğerlik oluşturmalarını sağlayan yorum. Bu iki etaptan oluşan yorumlamanın tek amacı, anlamı ortaya koymaktır.*

Bir çeviri ediminde gerçekleşen mantık yürütme sürecinde,bir şey daha gözlemliyoruz: Dillerin karşılaştırılması, bir sözcenin çevirisinin sağlamasını yaparken, hiç kullanılmayan bir işlemdir. Çevirmen kaynak dilin gösterenlerini amaç dilin gösterenleri ile hiç karşılaştırmaz, karşılaştırmalı dilbilimcilerin yaptığı gibi iki dilin benzeyen ya da benzemeyen taraflarını irdelemez. O sadece, iletilerin içinde bulundukları *"güzel söz çerçevesi"* içinde kalarak, sözel seçeneklerin uygun düşüp düşmemesi ile ilgilenir. Bu açıdan bakıldığında gerçek bir dil teknisyenidir. Dilin kendisini değil, kullanımını irdeler. Karşılaştırmalı dilbilimin, dillerin kalıplaşmış yapıları ile ilgili çalışmalarda çok önemli yeri olduğu yadsınamaz. Karşılaştırmalı dilbilim aynı zamanda, zorunlu olarak söylenmesi gereken eşdeğerliklerin incelenmesinde de öne çıkar. Fakat çevirmenin mantık yürütme sürecini açıklamaya yetersiz kalır.

4. KARŞILAŞTIRMALI YÖNTEM:

Ingilizce ve Fransızca dillerini en zengin ve en detaylı şekilde inceleyen başyapıtlardan birisi Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin birlikte yazdıkları " La Stylistique comparée du français et de l'anglais" adlı eserdir. Bu eser, özellikle Charles Bally'den esinlenilerek, klasik söz söyleme sanatını ve Ingilizce-Fransızca arasında biçem özelliklerini sistemli bir şekilde karşılaştıran bir çalışmadır. Esere dışarıdan bakıldığında ise biçemin üç düzeyde irdelendiğini görüyoruz: sözcük dağarcığı, sözdizim ve biçimbilim, son olarak da, bir bütün olarak algılanan ileti.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazarlara göre, karşılaştırmalı yöntem üç alanda kullanılabilir: okullardaki çeviri çalışmaları, profesyonel çeviri ve dilbilim araştırmaları. Yine yazarlara göre,bir yabancı dil öğrenen öğrencilere, iki dil sisteminin karşılaştırılması bazı dil bilgilerinin edinilmesinde kullanılabilir. Çevirmen adaylarına uygulandığında ise, bu yöntemin bir dilden diğer bir dile geçişte sürekli karşılaşılan bazı zorlukların saptanmasını kolaylaştıracağı düşünülmüştür.

"Stylistique Comparée"nin kategorileri:

Karşılaştırmalı dilbilimciler çözümlerini yaptıkları, sınıflandırdıkları ve betimledikleri eşdeğerlikleri iki kaynaktan elde ederler: a) Dilin kendisinde yani yapısal anlamda dilin kendi kuruluşu. b)Bağlamlarının dışında ele alınmış öğelerle yapılan çeviri metinler.

Böylece hem tümce veya sözcük eşdeğerlikleri hem de metinlerin içerdikleri ileti eşdeğerlikleri, iki dilin karşılaştırmalı biçeminin sınıflandırılmasında işe yarayacaktır.

Bu sınıflandırma yapılırken, incelenen alanlara kısaca değinmek gerekirse, bunların üç bölümde incelendiğini görüyoruz: Sözcük dağarcığı (örn: les faux-amis), kuruluş ve işleyiş (örn: fiillerin zaman, kipleri) ve ileti (Örn: vurgulama ya da yok sayılan kavramlar).

Bize göre, tüm dikkatlerin çeviride anlama değil de gösterenlere, şekillere ve yapılara çekildiği bu kitabın biçem sınıflandırmaları üzerinde fazla durmayacağız.

"Stylistique Comparée" nin çeviribilime katkısı :

Karşılaştırmalı yöntemde en önemli sınıflandırmalar yedi yöntem kullanılarak yapılmıştır.[97] Bunların yöntem sayılıp sayılmaması bile bir tartışma konusu olabilir.*Karşılaştırmalı biçem, iki dil arasında eşdeğerliklerin yerleştirilmesi alanına değil, bulunan ve kullanılması uygun görülen eşdeğerliklerin özelliklerinin betimlenmesi alanına girer.*

[97] Bu yöntemler sırasıyla "emprunt,calque,traduction littérale, transposition, modulation, équivalence, adaptation" olarak açıklanmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yine gözlemlediğimiz bir başka gerçek, karşılaştırmalı biçemdeki sınıflandırmaların tümce yorumlama ve iletiyi yeniden yazma aşamasında hatta bulunan eşdeğerliklerin sağlaması aşamasında hiçbir işe yaramadığıdır.

Karşılaştırma yapmak için iki karşılaştırma öğesi gereklidir ve karşılaştırmalı dilbilim araştırmacılarının elinde bir özgün metin, bir de bunun genellikle kodlanmış bir eşdeğeri vardır. Oysa çevirmenin elinde bir tek metin vardır, o da kaynak metindir.

Bize göre,karşılaştırmalı yöntemle çalışan dilbilimciler ya da çevirmenler, çeviri ediminin baş işlemi olan "yorum getirme" sürecini yok saymaktadırlar. İşte bu yüzden getirdikleri sınıflandırmaları bizler, çeviri yöntemleri veya kuralları olarak sunmamayı yeğliyoruz.

Diğer taraftan, karşılaştırmalı biçemin dilbilime getirdiklerinin tartışılmaz nitelikte olduğunu vurgulamak gerekecektir. Çeviri ediminin bir dil işlemi olduğu düşünüldüğünde,söz konusu yazarların ne kadar haklı oldukları görülecektir. Oysa, *çevirmenler, hep söylenmemiş, yazılmamış formüller yaratmak isteyeceklerdir.*

Yazarların burada yapmış olduklarını düşündüğümüz hataları, belki eserlerini bir "çeviri metodu" olarak sunmak istemeleri ve bazı kurallar önermeleri.

Diğer taraftan, kitabın Ingilizce-Fransızca arasındaki ve "karakteroloji" adını verdikleri özellikler, gerek dilbilime gerek çeviribilime getirilmiş müthiş bir katkıdır. Bir deyimin veya bir kalıbın özelliklerinin incelenmesi, sözcüklerin, deyimlerin oluşturulmasındaki farklılık ve bunların ortaya çıkarılmaları, o yıllarda, büyük bir gereksinimdi. Kitabın arkasında yer alan eklerde de görüleceği gibi, İngilizce ve Fransızcanın yapı ve kuruluş olarak birçok düzeyde benzemelerine karşın, çevirmenin sıklıkla karşılaştığı birçok tuzağı da beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir. Örneğin, Ingilizcenin birbirine yalnızca noktalama işaretleriyle bağlanmış basit yapıları daha sık kulllanması, Fransızcanın ise birbirine bağlaçlarla bağlanmış uzun tümceleri kullanması gibi.

Kanımızca, "Stylistique Comparée", bütünüyle ele alındığında herşeyden önce, iki dil sisteminin *işleyişini gözlemleyen* ama bir "çeviri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yöntemi" sunmayan bir başyapıttır. Nitekim, kitabın giriş bölümünde, yazdıkları sınıflandırmaların veya kuralların bir "*sorgulama yöntemi*" olarak algılanması gerektiğini, böylece bu alanın *dilbilimin bir alt-alanı olduğunu* iddia etmişlerdir.

"Stylistique Comparée"nin, çeviri eğitimine getirdiği katkıya gelince, kitabın bu alanda da bir başyapıt olduğu tartışılmaz niteliktedir. Çıraklık düzeyindeki çevirmenlerin dil alanındaki eksikliklerinde olduğu kadar, *sadece iki-dilli kişilerin dil bilgilerinin* tamamlanmasında da önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu dillerin yapılarının birçok alanda değişiklik göstermesi her iki dile özgü yapısal özelliklerin de ayrıntılı olarak incelenmesini beraberinde getirmiştir.Öyle ki, karşılaştırmalı dilbilim bir yerde çeviribilimin alt-alanı olarak görülecektir, tıpkı, terimbilim, sözlükbilim ya da genel dilbilim gibi...

Bu arada vurgulamak istediğimiz bir başka gerçek, çeviri ediminin iki dil sisteminin karşılaştırılmasının çok ötesinde yer almasıdır. Karşılaştırmalı yöntemle çalışan bir biçembilimci kural koyucu olacak ve betimleme yapacaktır. Oysa çevirmen, yorumcudur ve iletişimi gerçekleştirir. Bunlardan biçembilimcinin çalışmalarının dilbilim alanına, ikincisi yani çevirmenin çalışmalarının, henüz yeni yeni tanınan "metinbilim-textologie" alanına girdiğini düşünüyoruz.Söylemin incelenmesinin iletişim bilimi alanına kaydığında metinbilim adlı karışık bir alana geçildiğini belirtmemiz gerekiyor.

SONUÇ:

Çeviri işlemi, ne göstergebilimsel, ne dilbilimsel ne de karşılaştırmalı dilbilimsel araştırmalarla açıklanabildiğine göre, bizim şöyle bir varsayımda bulunmamız gerekmekte: Bu işlemin amacı mutlaka "anlamın yorumlanması" olmalıdır.

Bazı tümcelerin anlamını parantez içinde verme gibi çıkmazlara düşme de bu yüzdendir. Günümüzde dilbilimin gitgide daha fazla "söylem çözümlemesi" daha fazla "varsayım" ve daha fazla "sözcelem" kuramları geliştirdiğini gözlemliyoruz.Çeviri ediminde gerçekleşen işlemleri tam anlamıyla algılayabilmek için, dilbilimin *söylem çözümlemesine* ve söylemin mantık ile ilişkisine daha fazla yer vermek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zorunda olduğunu biliyoruz. Seleskovitch'in dediği gibi, "bir çeviri yöntemi oluşturulmak isteniyorsa, bu, dilleri karşılaştırarak değil, iletişimi gözlemleyerek yapılmalıdır".[98]

Çeviri kuramı oluşması, dilbilim kuramı oluşmasına göre daha geç kalmıştır;bunun nedeni çevirinin amacının, dilin bilimindeki tüm betimlemelere karşı çıkabilecek güçteki öğe yani *anlam* olmasında yatar. Tüm dilbilimcilerin de katıldığı bir görüş de şudur: Anlambilim dilbilimin alt alanları arasında en zor yapılaştırılabilen olanıdır, çünkü anlambilime ne dilbilgisinin ne de sesbilimin yöntemleri uygulanabilir.

Kanımızca, özgün bir çeviri yöntemi oluşturabilmek için aşağıdaki üç özelliğin mutlaka bulunması gerektiğini düşünüyoruz: 1) Çeviri ediminin amacı iletilerin anlamı olmalıdır. 2) Yalnızca dil alanında değil, söylem (discours) alanında da çalışılmalıdır. 3) Yalnızca sonuçta elde ettiğimiz çeviri ürün değil, çeviri sürecindeki dinamik çalışma yöntemi de bizleri ilgilendirecektir.

Profesyonel çeviri eğitimi almak demek; *iyi düşünmeyi* ve yazılı iletiyi başka bir dilde yeniden verebilmek için *iyi yazabilmeyi ve tüm bunları bir iletişim ortamında gerçekleştirebilmeyi öğr*enmek demektir.

Bir söylem çözümlemesi olarak görülmesi gereken "çeviri öğretimi" demek ki dilin güzel kullanılmasını da beraberinde getirecektir. Bir sonraki konumuzda bunu irdeleyeceğiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

[98] D.Seleskovitch: "*Vision du monde et traduction*" s.107

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KONU III

DİLİN DÜZGÜN KULLANIMI

Bir önceki konudan da anladığımız gibi, çevir yapmak demek aslında söylem üzerinde gerçekleşen ve dil ile düşünce arasında gidip gelen bir işlemdir. Bunun sonucunda, çevirinin pratik alıştırmaları da dillerin betimlenmesini değil, bir iletideki düşüncelerin çözümlenmesini gerektirecektir. Peki, dilin düzgün kullanımı derken ne demek istiyoruz? Bu soruya yanıt verebilmek demek, zaten, çeviri öğretimindeki yöntemin amacını belirlemek demektir. Düzgün dil kullanımının çevirmende iki alanda yeterlik gerektirdiğini biliyoruz: Kaynak metnin yazarının ne demek isteğini anlayabilecek kadar "anlama" yeteneği ve bunu başka bir dilde doğru şekilde "yazabilme" yeteneği. Böylesine genel bir tanımlamadan kaçınmamız gerektiği düşüncesiyle, dilin düzgün kullanımının aşağıdaki dört temel-alanı içermesi gerektiğini belirtiyoruz:

1) Dilin yazı kuralları
2) Sözcük yorumlaması
   a) Tek anlamlı sözcüklerin geçirilmesi
   b) Dil sistemlerindeki alışılmış şekillerin yeniden düzenlenmesi
   c) Bağlamın yeniden yaratılması
3)Biçemsel özelliklerin yorumlanması
4)Metinsel örgencilik

1. TEMEL-ALAN: YAZI KURALLARI:

Bu temel-alanda, bir dilden diğerine değişiklik gösteren yazı kuralları bulunur. Belli bir dili konuşan toplumun bireyleri arasında iletişim kurallari sayılabilecek "yazı kuralları" şöyle sıralanabilir: Kısaltılmış isimler, başharfi kullanılmış isimler,zaman ve ölçü birimleri, özel isimler, tarihi yerler ve bunlara ait işaretler, sözcüklerin yazı içinde bölünmesi, noktalama işaretleri ve diğer işaretler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Biz bu alana, bir taraftan ticari ya da resmi mektuplarda kullanılan kalıpları, diğer taraftan da bazı özel dilbilgisi kurallarını koyuyoruz. Tabii bu, öğrencilerimizin iki dilin dilbilgisi kurallarını bu arada öğrenecekleri anlamına gelmemelidir. Bir çevirmenlik okulu öğrencisinin sözdizim, dilbilgisi ve noktalama alanlarında bilgisinin tam olduğunu varsayıyoruz.

Aslında karşılaştırmalı yönteme bu alanda çok iş düşmektedir. Her iki dilin yazı şekillerinin uygulanması hatta dilbilgisi kurallarını uygulama şekilleri bu alanda önemli yer tutabilir ve çeviri öğrencilerine çok yararlı olabilir.

2. TEMEL-ALAN: SÖZCÜK YORUMLAMASI

Yorumlama, çevirmen ile kaynak metin arasında oluşan bir tür "dışa kapalı konuşma" olarak düşünülebilir. Bu konuşma tabii ki, tüm sözcüklerinin, tüm sözcelerinin anlamının çıkarılmasını beraberinde getirmektedir. Fakat, bu çözümleme, söylemin her tarafı için aynı oranda gerçekleşmez. Bazı yerlerinde çevirmen hiç düşünmeden karşılık bulacak, bazı yerlerde ise, bloke olacak ve hiçbirşey üretemeyecektir.

"Yeniden anlatabilme" zorluğunu söylemdeki bazı özel terimlerin kullanımına ya da bazı sözcüklerin toplumda çok az kullanımına bağlamak yanlış olacaktır. Burada karşımıza çıkan zorluk, kendi içlerindeki anlamlarında değil, bağlamdan kaynaklanan anlamlarındadır.

Metinbilimde ya da çeviri öğretiminde çok önemli yer tutan bu olayı üç düzeyde inceliyoruz:

a) Sıfır düzeyi veya tek anlamlı sözcüklerin "geçirilmesi".

b) Birinci düzey veya dil sistemlerinde yerleşmiş şekillerin "yeniden düzenlenmesi".

c) Ikıncı düzey veya bağlamın "yeniden yaratılması".

a)Tek anlamlı sözcüklerin geçirilmesi:

Çevrilecek hemen tüm metinlerde, belli oranda, yorumlamayı veya çözümlemeyi gerektirmeyen sadece bilgi içeren sözcükler vardır. Tek anlamlı veya tek eşdeğer karşılıklı diyebileceğimiz bu sözcükler, bağlam gözönünde bulundurulmadan geçirilen sözcüklerdir.Bu tip sözcükler arasında, en başta bilimsel terimler olmak üzere, özel isimleri, sayıları

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

veya özel terimleri sayabiliriz. Eşzamanlı çeviri yapan çevirmenlerin not alarak üzerinde hiç düşünmeden karşılık buldukları sözcükler işte bu terimlerdir.

b) İki dil sisteminde de bulunan eşdeğerliklerin "yeniden düzenlenmesi":

Her iki dil sisteminin dilsel yapılarının bilinmesi durumunda, anlamın bağlamdan çıkarılabildiği durumlardır. Aynı ortamda ve bağlamda, öbür dili konuşanların kullandıkları sözcüklerin hemen bulunabildiği bir durumdur. Çevirmen bu durumda, iki dil sözlüklerinden veya karşılaştırmalı biçem incelemelerinden yararlanarak eşdeğer karşılığını kolaylıkla bulabilir.

Bu yöntemle anlamsal olarak eşdeğerliklerin bulunması ile, karşı kodlama (transcodage) yapıldığını söylemek büyük yanlış olacaktır. Karşıkodlama işlemi her türlü bağlamın yok sayıldığı veya iletişim ortamının yok sayıldığı bir durumda yapılmış bir işlemdir. Oysa burada, dilin ve dil sistemlerinin müthiş bir iletişim aracı olduğunu unutmamız gerekiyor. Diğer taraftan, "Stylistique Comparée" adlı eserin ve metinbilimsel incelemelerin bu düzeyde, çevirmene ne denli yardımcı olacağını da belirtmeliyiz.

Bu açıdan baktığımızda, çeviri yapmak demek, bir metni yeniden ifade etmek için gereken eşdeğerlikleri bulma çalışması demektir. Söylem çözümlemesi, dil sistemi düzeyinde yer alan yapıların veya şekillerin çok ötesindedir.

c) Bağlamın yeniden yaratılması:

Çevirmenin aradığı eşdeğer karşılıklar varış dilinde her zaman aynı kolaylıkla bulunamayacaktır. Dilsel bilgilerine sahip olduğu iki dil sistemini tanıması, çeviri yapabilmesi için yetmeyecektir.Doğal dillerin özelliklerinden birisi de sonsuz sayıda sözceler üretebilmek olduğuna göre burada bağlamın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Danica Seleskovitch'in şu sözleri dilin kullanımını daha iyi açıklar: "Dil, anlam söz konusu olduğunda kimya gibi, biçim söz konusu olduğunda fizik gibi işler. Kimya gibi işler, çünkü yaratılır, belli sayıda dilsel öğeler

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kullanılarak sonsuz sayıda ve yeni anlamda yeni dilsel birleşimler elde edilir. Buna rağmen, bu birleşimlere giren öğeler kendi özelliklerini kaybetmezler, böylece dilin biçimi aslında bir anlamda fizik gibi işler.Bu düzeyde çeviri edimini ilgilendiren bir zorluk karşımıza çıkar. Öğelerin, kendi özelliklerini kaybetmeksizin yeni birleşimlere girmesi, anlamın çevirmen tarafından iyi algılanmamasını da beraberinde getirir.Birçok sözcüğün eşdeğer karşılığını hemen bulurken, bazılarının daha fazla çözümleme gerektiği buna rağmen bir türlü gerçek karşılığı bulamadığını gözlemleriz.İşte buradan çıkış yolu" bağlamın yeniden yaratılması"dır. "Eşdeğer karşılığın bulunamadığı" zamanlarda, "bağlamsal karşılık" buna çözüm oluşturacaktır. Metnin tüm öğelerinin birbirleriyle bağımlı bir mikrosistem olarak ele alındığında, sözdizimsel öğelerin bile bir bağlamı oluşturabildikleri meydana çıkacaktır. Çevirmen adaylarının, çeviriye sadık kalma uğruna, metne bir türlü uzaktan bakamadıklarını çok sık görmekteyiz. Salt dilsel karşılığını aramaktan vazgeçemeyen çırak-çevirmenlere, bu işin, bir tabloya uzaktan bakılması gibi olduğu anımsatılmaktadır.

İkinci düzeyde bir yorumlama yani bağlamın yeniden yaratılması, varış dilinde çok çeşitli seçenekleri de beraberinde getirmektedir.Bu aşamada, çevirmen adayları bu seçeneklerden hangisinin kaynak metindeki anlamı verdiğini bulmaya çalışacaktır. İşte bu işlem de bir çeşit yorumlama veya yeniden oluşturma işlemidir. Karşılaştırmalı yöntem burada da işe yaramayacaktır. Parçadaki sözcüklerin çözümlenmesi ve bu sözcükler üzerinde bir mantık yürütme işlemi bu zorluğu aşmamıza yardımcı olacaktır. Bu aşamadaki işlem, gözlemi, sezgiyi, aklı ve düşünmeyi gerektirmektedir.

Bu olayı matematik alanında, cebirde yer alan bazı işlemlere benzetebiliriz: Yorumlama açısından baktığımızda, birinci düzeyde bir yorum yapmak ile ikinci düzeyde bir yorum yapmak arasındaki benzerlik, bir bilinmeyenli denklem ile iki bilinmeyenli denklem arasındaki benzerlik gibidir. Bir denklem iki miktar arasındaki eşitlik formülüdür. Çeviri ediminde bir eşdeğer karşılık aramak da bir çeşit eşitlik ilkesidir, çünkü sözcüklere, deyimlere, tümcelere aynı ağırlıkta anlam verebilmek için uğraşılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İkinci düzeyde bir yorumlama yaparken, çevirmen,iki bilinmeyene bir değer vermek durumundadır: Bir taraftan, kaynak metindeki bağlamdan çıkan anlamın belirtildiği biçimi unutmamak, diğer taraftan, ikinci bir dilde, aynı ağırlıkta biçemsel özellikleri ve anlamsal özellikleri taşıyan yeni bir biçim oluşturmak.

Öğrencilerin bu zorluklar karşısında neler yaşadıklarını öğrenmek için,sınıf içindeki çalışmalarımıza dayanarak, 50 öğrenci üzerinde bir araştırma yaptık ve aşağıdaki istatistiksel bilgiye ulaştık: Öğrencilerimizin çoğunluğu ikinci düzeyde yorumlamada bocalamaktalar:

a) 0 Düzeyinde yorumlama : %99 başarılı
b) Birinci düzeyde yorumlama : Yaklaşık % 70 başarılı
c) İkinci düzeyde yorumlama : %50 den az başarılı.

Bu sonuçlara bakarak, 0 düzeyinde yorumlamanın olduğu tek anlamlı sözcüklerin geçirilmesinde hiçbir problem yaşanmadığını söyleyemiyoruz. Bazen, bir özel simgenin veya işaretin bile karşılığının verilebilmesi, en az ikinci düzey yorumlama yapma kadar zor olabilir. Fakat bu zorluk tamamen ansiklopedik veya dilsel bilgiye dayalı zorluktur. Demek ki bilgi eksikliğinin getirdiği zorluk kolaylıkla aşılabilen bir zorluk olacaktır.

Çevirinin mantık yürütme sürecini iyi kavrayabilmek için, söylemin anlamının yorumlanması ile, söylemin dayandığı ansiklopedik ve dilsel bilgiyi karıştırmamak gerekmekte.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, biz bu satırlarda, sözcük yorumlamasının üç düzeyinin de mutlaka gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia etmiyoruz. Fakat, anlam çözümlemesi sırasında, tüm sözcük veya deyimlerin aynı yorumdan geçmediklerini söylemek istiyoruz.

Bu olgu, çevirmen adaylarının nerelerde yanlış yaptıklarını ve mantık yürütme sürecinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve çeviri edimi uygulamalarına gönül vermiş kuramcılara da ışık tutacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. TEMEL-ALAN: BİÇEMSEL ÖZELLİKLERİN YORUMLANMASI:

Biçem bir yazı yazma şeklidir. Bir metnin düzanlamına, verdiği bilgiye ve bunun işlevine eklenebilen tüm yananlamlardır.Bir kağıdın önü ve arkası gibi birbirlerinden hiç ayrılamayacak şekilde olduklarından, içerik ve şekil, okuyucu üzerinde mantıksal ve duygusal tüm etkileri yaratır. Teknik bir metin bile, yani bir hukuk metni, bir resmi evrak veya bir reklam metni bile bazı biçemsel özellikler taşırlar. Çok genel açıdan baktığımızda, biçemi, "bir işlevi olan özgünleştirme" olarak adlandırabiliriz. Turistik bir broşürün yazılma şekli ile bir sigorta poliçesinin yazılma şekli arasındaki fark bize, pragmatik metinlerde nasıl bir biçemle karşılaşacağımıza örnek oluşturur.

Pragmatik bir metinde her zaman dört öğe bulunur: yazar, irdelenen konu, metnin cinsi ve dilsel öğeleri ile metnin alıcıları. Bu dört öğenin aynı anda bulunmasıyla ortaya çıkabilecek karşıtlıkların tümü metnin biçemini de verebilecektir. Demek ki pragmatik metinlerin çevirisini yapan çevirmen de iletişimi tam sağlayabilmek için bu biçemsel özellikleri göz önünde bulunduracaktır. Basında yer alanan makalelerin biçemini saptamak her zaman kolay olmayabilir. Tüm gazetecilerin, yazılarında, sansasyon yaratacak bazı biçimleri yeğledikleri hep gördüğümüz bir olgudur. Bu uğraşları, onları, özellikle de yazılarının başlığında, daha değişik biçimler kullanmaya zorlamaktadır. Bu değişik biçimler arasında, örnek olarak, reklamcılık alanındaki söylemlerin çoğunda, dilbilgisel olarak, olumlu yapılmış bir tümcenin her zaman için olumuz bir tümceye yeğleneceği varsayımını sayabiliriz. Örneğin, "Les pâtes ne vous feront pas engraisser" tümcesi yerine, "Les pâtes vous gardent mince" tümcesi kullanılacaktır.

Tüm bunlardan şöyle bir sonuca varıyoruz: Metinlerin işlevleri her zaman önemli kalacaktır. Anlamsal açıdan düzgün ve doğru olabilecek bir eşdeğerlik, retorik açıdan böyle sayılmayabilir. Bu da metinbilimsel bir çalışmayı gerektirir.

Burada bir metnin biçemini, mutlaka giyilmesi gereken bir elbiseye benzetmek istiyoruz: İletişim kuralları gereği, okuyucusunun

duygusallığına erişmek isteyen çevirmen, metnini eninde sonunda, biçem özellikleri içeren bir şekle büründürmek zorunda kalacaktır.

Bu olguyu, Kanada Fransızcasında daha çok görmekteyiz. İngilizcenin müthiş baskısı altında üretilen sözcelerin çevirisi sırasında, daha fakir ve daha kısaltılmış hatta daha fakirleşmiş bir biçemi farkeden bazı çevirmenler, pragmatik metinleri daha zengin bir biçemle yeniden oluşturmaya çalışmışlardır. Tabii, bu çalışmalar, aynı zamanda "okuyucuyu etkilemek" gibi zor bir işlev de üstlendiklerine göre, "*toplumdilbilimsel*" alanının "*toplumsal çeviri*" konusuna girmekteler ve "özgürce uyarlama"[99] adını almaktalar.

Peki, bu "özgürce uyarlamalar" ne dereceye kadar çeviri ürün sayılabilirler? Çevirmenin bu denli özgür davranamayacağı bir gerçek. Komik ve başarısız bir uyarlama ile başbaşa kalmamak için, çevirmenin biçemi ve biçemsel yorumu belli bir dozda uygulaması kaçınılmaz.

Çevirmenin sanatı tam ortada yer alan bir sanattır: kaynak metne sadık kalma sınırlarının içinde kalmayı başaracak şekilde uyarlama yapabilmek demek, fazlasıyla olgunluk gerektiren çok zor bir öğrenim görmek demektir.

4. TEMEL-ALAN : METİNSEL ÖRGENCİLİK

Tüm metinler, metni kendi içinde tutarlı yapan bir mantıksal süreç sonucu üretilir. Bu mantık süreci, tıpkı bir binanın hiç görünmeyen iskeleti gibi, çok önemli bir görev üstlenmiştir. Birbirini izleyen tümceler, kaynak metinde kullanılmış olan mantık sürecini aynen izlemek zorundadır. " Metinsel örgencilik" olarak adlandırılan bu olgu, gerçekten de bir örgü gibi, tüm metni kapsar. Metnin "biçem örgüsü" ile karıştırılmamalıdır, çünkü biçem metnin dış "örgüsünü" oluşturacaktır. Burada, "örgencilik" teriminin, bir metnin bütün öğelerinin hiyerarşik bir biçimde birbirine bağımlılığını vurguladığını belirtmeliyiz.

Biraz daha açıklamamız gerekirse, sözcelerin birbiriyle zincirleme sıralanışı, bilgi içeren öğelerin birbirleriyle uyumu, duyguların ya da fikirlerin ilerleyişinin sırası hep bu örgüyü oluştururlar.Bu örgü sistemi

---

[99] Delisle'in " adaptation libre" terimi karşılığı olarak kullanıyoruz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çeşitli söylem tiplerine göre değişiklik gösterir. Yaptığı çeviriye bu örgü sistemini yani diğer bir deyişle canlı, dinamik bir sıralanışı yerleştirebilen çevirmen, meslekdaşları arasında başarılı çevirmen sayılacaktır.

Çırak çevirmenlerimize bu konuda göstereceğimiz çok şeyin olduğuna inanıyoruz. Sözcüklerin basit karşılıkları üzerinde kafa yoran öğrencilerimiz metne kuşbakışı bakmayı unutmaktalar. Böylece sözcük ve tümceleri teker teker ele almaktalar ve sonuçta birbirlerine; ne mantık yürütme, ne de yer-zaman uyumu açısından uymayan tümce çevirileri elde etmekteler.

Fikirlerin sıralanışı, birinin bittiği yerde öbürünün izleyeceği şekilde gerçekleşir.Bir metindeki mantık yürütme işleminin sıralanışı bazen o kadar bozuktur ki, okuyucu devamlı kendisi bunu belirginleştirmek ister ve bu, onu sinirlendirir. En iyi çeviri ürün, gerçekten de, çeviriye en az benzeyen ya da kötü bir kompozisyona en az benzeyen çeviridir.

Metinsel örgencilik, bize bir çevirmenin düşünce tarzının ne kadar düzgün olduğu ya da iletiyi ne denli aklını kullanarak geçirebildiği konusunda bir fikir verecektir. "Açık olması, yazarın terbiyesini belirtir." Bu tümce, çevirmenler için de geçerlidir. Örneğin, eğer iletiyi daha anlamlı kılacaksa, çevirmen neden kompleks tümce yerine basit tümce kullanmasın? Açık olmak, fikirler arasındaki ilişkilerin belirtilmesinde açık olmak demektir. Mantıksal sıralanış her zaman direkt olmayabilir, metnin akışından elde edilebilir. Sözdizimsel yapıların seçimi, varış söylemdeki iç dinamiklere göre oluşturulur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II. BÖLÜM

UYGULAMALI GÖRÜNÜM

AMAÇLAR VE ÖĞRENME TEKNİKLERİ

GİRİŞ

Kuramsal modeller çevirinin genel sorunlarını, öğretme sanatıyla ilgili eserler de aday çevirmenlerin öğrenme zorluklarını ele almaktadır. Fark bazı noktalardan önemsiz gibi gözükebilecektir, fakat II. Bölümde, çevirinin güncel kuramlarının incelenmesi, ne bir kuram ne bir çeviri metodu, fakat iki dilin karşılaştırma tekniği olan *İngilizce ve Fransızca'nın karşılaştırmalı biçembilimi* adlı eser hariç, bu kuramların uygulamalı eğitime ve bütün faydalı amaçlara uygulanamaz olduğunu ortaya koydu. Eğitimcinin görevlerinden biri de, öğrencilerin gerçek ihtiyaçlarına uygulamalı eğitimi uyarlamak ve yöntembilimi de, öğretilecek materyal kadar hedeflenen kitleyi de doğal olarak hesaba katmalıdır. Üniversitelerin çoğunda çeviri eğitimi, ilk amaçları adayları bu sanatın kuramcıları olmayı değil de, çevirmenlik mesleğine hazırlamak olan profesyonel okullar tarafından verilmektedir. Bu eğitim kurumları dolaylı olarak kuramsal modellerle de ilgilenmektedirler. Yine de oralarda kuramsal çalışmaların yoğunlaşması ve özellikle uygulamanın gözlemlenmesi üzerine kurulması istenilebilir. Eğer dershanelerden araştırma laboratuvarları yapılırsa çevirinin yeni kuramlarıda eğitimcilerin çalışma alanından çok uzak olmayacaktır. Böylece kuram ve öğretimbilim daha iyiye gidecektir. Odalarına kapanmış teorisyen çevirmenlerin çok iyi bildiği ve gerçekle bağdaşmayan boş yorumlar, eğitbilime çok uzaktırlar.

Çeviriyi öğretmek, yeteneği iletmek değil, fakat bir yapma tarzını, bir metodu yerleştirmektir. Danica Seleskovitch'e göre, «bu ne bilgileri yansıtmak ne de ağıza gelen kavramları gönlünce kendine mal ettirmek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değil, fakat prensipleri öğretmek ve karşı tepkiyle uygulamalarının sallanmasını sağlayan alıştırmaları oraya birleştirmektir.»[100] Tüm yöntembilimsel araştırmalar «öğrenmenin amaçları nelerdir ?» ve «hangi tekniklerle onlar elde edilecektir ?» şeklindeki iki temel soruya da cevap vermeyi amaçlar.

Anlamsal transferin sonucuna ön eylemlerle kestirmeden giden ve yorumun oluşmasında kavramları ve özgün metinle tam bir denkliğe göre düzenlenmelerini göz önünde bulundurmayan çeviri metodu, işlevsel olmayacaktır. Aktif yöntemde, özgün metinle çevirisi arasında paralellik kurmaktan ve önceden hazırlanmış bir şablonla süreçten doğan dönüşümleri sınıflandırmaya çalışmaktan hoşnut olunamaz. Bu durağan eğitime diller arası geçişin dinamiğine daha uygun, yaratıcı bir yöntemi tercih ettik. Anlamın çözümsel bir yaklaşımını uygun gördük, çünkü «çeviri metodu olarak söylemin çözümlenmesi», çeviri etkinliğini en iyi tanımlayan şekildir.

Edimbilimsel metinlerin öğreniminde amaçlar, bulgusal bir eğitim çerçevesinde, dilin başlıca kullanım görünümlerini keşfettirmeye yöneliktir. Bu amaçlar tek olası amaç olmaktan uzaktır çoğaltmak ve arıtmak kolaydır. 23 tanesi bundan böyle uygulamalı ders yapılanmasının alabildiği şeklin görünümünü verecektir. Sıkı sıkıya dilbilimsel değil de, metinbilimsel bir düzlemde, dilin kullanımının asıl yönünü keşfettirmeye ait bir sisteme göre düzenlendiler. Sözbilimin alanı olan söylemin çözümlenmesi, dilbilimin alanı olan dilin çözümlenmesini aşar.

Bu amaçları destekleyecek olan alıştırmaların dillerin öğretiminde kullanım olarak «yapısal alıştırma»larla hiçbir ortak noktası yoktur: bu alıştırmalar bizzat «yapısal alıştırma karşıtı»dırlar, çünkü onların dil veya çeviri özdevinimini kazandırma gibi bir amaçları yoktur. Eğitsel yararlılıkları düşünce jimnastiği oluşturarak, İngilizce'nin Fransızca'ya çevirinin temel kuralları üzerine tepki geliştirmektir. Bu tip alıştırmalar çeviri ediminde kurallardan tamamen soyutlanmanın mümkün olmadığı durumlarda bile kuralcı değildirler.

---

[100] Yöntem ve çeviri. Giriş, s.6

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Son olarak, çeviri tekniğinin öğretimi, yüz veya iki yüz öğrencilik geniş dinleyici kitlesi önünde verilen büyük dersler şeklinde zor olarak düzenlenir. Daha uzun veya kısa açıklamayı izleyen tartışma ve uygulamalı çalışmalara katılabilen 15-20 katılımcıyla oluşan seminer-kurs, geçerli bir eğitim vermek için uzaktan en iyi formül gibi görünüyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ I

Anlamlama ve Anlam Eşdeğerlikleri

Çeviriye başlamanın ilk amacı anlamlama ve anlam eşdeğerliği üzerinde toplanır. İlk bakışta belli olmayan bu ayrımı ortaya çıkarmak için, ilk önce üç kolonlu bir tablo oluşturulur. Solda, ana metnin tam sözceleri, dizim veya bazı kelimeler; ortada, bu aynı ifadelerin bağlam dışı anlamları, sağda ise Fransızca bir versiyondan alınmış çevirinin eşdeğerlikleri bulunur. Alıştırmanın amacına ulaşması için arkadan gelen aşamalara saygı göstermek gerekir.

İlk olarak öğrenciler, sadece sol kolonu önceden doldurulmuş bir tablo alırlar. Orada sadece bağlamsal çözüm açısından en belirgin olarak yorumlanan geçişler bulunur. Diğer kolonlar boştur. Grubun metin hakkında bilgisi yoktur, çünkü alıştırmanın ilk kısmı, İngilizce metinden alınan ifadelerin herbirini çevirmekten ibarettir. Bu detay önemlidir. Karşı kodlama metinden metine değil de, koddan koda olur. Katılımcılar, ilk kolonun ifadelerinin asıl anlamlarından hiçbirini unutmayacak şekilde, İngilizce tek veya iki dilli sözlükten faydalanabilirler.

Bir kez bu çalışma bittiğinde, özgün metin onu kişisel olarak çeviren grubun bütün üyelerine dağıtılır. İçerdiği yeniden ifade ve yorum güçlüklerini, herbirinin bizzat kendisi tarafından keşfetmesi önemlidir. Bu prensip metodun bütün uygulamaları için geçerlidir. Eğer grubun elemanları incelenecek metnin güçlüklerine önceden hazırlarsa seminere katılım daha iyi sonuç verecektir. Eğer, metnin bütün zorluklarını kişisel olarak aşmayı deneyerek bir uzlaşı sağlayamazlarsa, onu içten hissetmezlerse, tartışmaya katkıları o kadar belirleyici olmaz ve edinecekleri yarar çok az olacaktır.

Son olarak üçüncü aşamada, herkes özgün metnin Fransızca çevirisini alır. Bu çeviri eşsiz bir örnek gibi değil de, daha çok kabul edilebilir işlevsel çevirilerden biri gibi sunulur. Grup olarak, bağlamsal eşdeğerliğe ait olan üçüncü ve son kolonu doldurmaya yarar. Diğer taraftan, her öğrenci, en azından onları karşı kodlanmış ifadelere yaklaştırmaktan çok, çevrilmiş metninkiyle karşılaştırmak için kendi özel çözümlerini oraya yazar. Bu yaklaşım, bağlamsal eşdeğerlik için zorunlu

olan tepkisinin ölçüsünü yansıtma avantajına sahiptir. Yorumlarının yeterli, yetersiz veya hatalı olup olmadığını gösterir. (Tablo'ya bakınız)

TABLO *Anlamlama eşdeğerlikleri ve anlam eşdeğerlikleri*

Yeniden Göğüs Yapım (özgün metin)	*Bağlam dışı anlamlamalar* (karşı kodlanış versiyön)	*Bağlamsal anlam* (çevrilmiş versiyon)
sonra	sonra	(üstü kapalı çevrilmiş)
kaldırma	kaldırma: çıkarma	kesip çıkarma, alma
-den dolayı	nedeniyle, amacıyla	-e yakalanmış, tutulmuş
1970	1970	1970
Mrs. Joan Dawson	M^sc Joan Dawson	M^sc Joan Dawson
sonraki üç yıl	gelecek üç yıl	izleyen üç yıl
bir kayıp duygusu	bir kayıp duygusu bir kayıp duyumu	sakatlanmanın sarsıntısı
o zaman	o zaman; sonra; bu durumda; ozaman	güzel bir gün
onun hakkında bir şey yapmaya karar verdi	bu konu hakkında bir şey yapmaya karar verdi	hareket etmeye karar verdi
çok kadın	kadınların çoğu	kadınların çoğu
dönmek	birine, birinin yardımına koşmak	kendini –e bırakmaya gittiler
psikiatrist	psikiatrist	psikiatrist
yeniden yapmak	yeniden yapmak, yeniden kurmak; tekrar kaldırmak, tekrar yeni durumun getirmek	tekrar yapmak
gerçek ismi değil	gerçek ismi değil	* Bu isim hayalidir
harikulade güzellik	harukulade güzellik	harikulade güzellik
o açıkladı	o açıkladı, o açıkladı	açıkladı o
hemen yenilenmek İşt-lim	sadece onarılmak, düzeltilmek, yenilenmek istiyordum; eski duruma getirilmiş, ortaya konulmuş, oluşturulmuş	fakat sadece kesip almanı izlerini kapasın
operatörü hemen onu yapmaya muktedirdir	bu tamamen operatörünün yapabildiği şeydir. Bu operatörünün tüm yapabildiği şeydir	O doğru kapı çalmıştı
deri altına	deri altı	deri altı
göğsün kaldırıldığı yer	göğsün kaldırıldığı/çıkartıldığı yer	meme bezinin yerine
yeni bir	yeni	yapay göğüs
kopyasını çıkarma	iki kat etme; tekrar, tekrar üretme; ikiye bölme	tekrar bulmadı
şekil	sayı, süret; insan şekli; silüet	silüet
without wincing	aldırmadan	yüzünü buruşturmaksızın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çeviriye giriş kurunun başlangıcında böyle alıştırmadan çıkartılacak çok ders vardır. Üç kolon üzerine kurulu olan bu düzenleme, sadece bir anlam elde etmek için söylemin bölümlerinin çeşitli yorumlarının anlamlarını keşfetme olanağı sağlar. Böylece, *figure* kelimesi sözlüğe göre «sayı», «figür», «şekil», «silüet» anlamlarına gelir. Fakat belirgin anlamı, yani sözkonusu olan metinde anlamı «silüet»'dir; «silüet» kavramı kendini gösterir ve diğerleri, kelimenin bu anlamını bilen çevirmen veya okuyucunun zihninden silinirler, ortaya çıkmazlar.

Bu tablo, dilbilimsel anlamla bağlamsal anlamın bazen uyuştuğunu tespit etme olanağını da verir: sözkonusu olan «psikiatrist», «kadınların çoğu», «şahane güzellik», «deri altı» ifadelerinin durumudur. Önceki bölümde betimlenen sözcüksel yorumun üç seviyesi bu uyumu açıklar. Buna karşılık diğer göstergeler, dilde tek anlamlamalarından itibaren düşünülmesi imkansız olan, bildirişim durumunda bir anlam kazanırlar. Gerçekten, sadece metinbilim aşağıdaki eşderlikleri doğrulayabilir:

because of (-den dolayı): -e yakalanmış, tutulmuş
a sens of loss (kaybetme duygusu): sakatlanmanın sarsıntısı
then (o zaman): güzel bir gün
not her real name (gerçek ismi değil): * Bu isim hayalidir
to be restored (yenilenmiş olmak): kesip almanın izlerini kapatsın
her surgeon was able to do just that: doğru kapıyı çalmıştı
where the breast had been removed (göğsün çıkarıldığı yer): meme bezinin yeri
the new one (yeni bir): yapay göğüs
duplication (kopyasını çıkarma): tekrar bulmadı

Bu örnekler, asla bir dilin diğer bir dile değil de herzaman metinlerin çevrildiği iki dilli metinbilim tarafından ortaya konulmuş çeviribilimin prensiplerini desteklemektedir. Metin kelimelerin anlamını olabildiğince zenginleştirme yetisine sahiptir.

Bu alıştırma sayesinde, önceki paragrafta açıklanan prensibin tamamlayıcı geçerliliğini taşıyan bütün fikirsel eşdeğerlikleri, sözlüğün sağlamadığı kolayca tespit edilir. Buna paralel olarak, dilin işleyişinin ne olduğu daha iyi anlaşılır. Sözlük dillerin sözcük dağarcığındaki boşlukları doldurmak için faydalı bir yardımcıdır, ve değerini küçümsememek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gerekir. Fakat bu çalışma aracı, bağlamsal anlamları üzerine değil de kelimelerin anlamları üzerine bilgi verir. Görevi herhangi bir şekilde anlama doğru yöneltmektir. Sözlük yardımıyla çeviren ve her ne pahasına sözlükbilime ait eserlerde belirtilen eşdeğerlikleri arayan kişi, anlamlama ile anlamı karıştırır. Anlamlama üzerinde bağlamın dönüştürücü etki yok sayar veya en düşük düzeye indirger. Sözlük, bir metnin anlamının belirlenmesi için, çeviri etkinliğinin karakteristik, yapay ve çözümsel kanıtı olan yorumun yerini asla alamaz. Genel veya özel sözlükleri bilinçli olarak kullanmayı çevirmen adaylarına öğretmek arzulanır olsa da, bu sözlükleri kullanmayı bırakmayı onlara öğretmek daha önemlidir. Sözlük çevirinin tüm zorluklarına cevap vermez, her zaman son söz onun değildir.

Bu alıştırma, metni çevirmeden önce bir veya birçok kez onu tam olarak okumanın niçin zorunlu olduğunu en iyi şekilde anlatmaktadır. Söylemin sözcelerinin veya sözcüklerinin herbirinin birleşme gerçekleştirmek için yüksek bir düzeyden hareket etmek gerekir. Çevirmen metnin görsel olarak çözümlenmesine girişmekle birlikte, kavramsal yapısının organik bağlarını anlamı çıkarmak için kod ve dilbilim dışı bilgilerini harekete geçirir. Cinaslar, alışılmamış uyumlar, paralel kuruluşlar...gibi kişisel tepkilerin tespit edilmesi noktasında başka bir yararı daha vardır.

Metinler çok uzun olduğu için, uygulamada edimbilimsel metin çevirmeni özgün metni her zaman tam olarak okumaz. (Çevirmenlere verilen sürenin genellikle çok kısa olduğu bilinmektedir). Uçan-kaçan sözün ritmiyle çalışan simültane çeviri yapan yorumcunun aksine, çevirmen yazılı metin üzerinde çalışır ve metnin akışıyla ortaya çıkan bilgiler ışığında seçimlerini değiştirebilir. Çevirisine müdahale etme olanağına herzaman sahiptir. Diğer taraftan edimbilimsel metinler, bütünlük içinde geniş anlam içeren estetik yapılar kadar şekilsel özellik sunmazlar. Çeviriye başlamadan önce bir inceleme kurulunun raporunu veya yönetimle ilgili bir dokümanın bir kaç sayfasını okumaktan genellikle hoşnut olunurken, bir hikayeyi, şiiri veya romanı tekrar tekrar okumadan çeviriye başlamak bir yanılgıdır. Bu kural bununla birlikte kesin değildir. Özgün metnin tamamen okunmasında ekonomiye gidilse

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

de, çevirmen yorumun genel çerçevesiyle herzaman ilgilenir. Tamamen okunmadan başka bir dile aktarılmaya başlanabilecek metinler olduğu gibi, tamamen okunmak zorunda olan başka metinler de vardır. Bu metinlerin uzunluğundan değilde doğalarından kaynaklanmaktadır. Çevirmen mesleğini sözel söylemler üzerine değil de metinler üzerine uygulamaktadır.

İlk alıştırma, bazı metinleri çevirmeye başlamadan önce okumak zorunluluğunu, sözlükbilimsel eserlerin sınırlarını ve özellikle anlam eşdeğerlikleri ve anlatım eşdeğerlikleri arasında yapılacak ayrımı öğretmek fırsatını verecektir. Daha baştan, müzik enstrümanlarıyla üretilen seslere ait olan porteler üzerinde notalar ne ise, bağlamda sözcelere ait olan ayrılmış kelimelerin aynı şey olduğunu çevirmen adaylarının anlaması önemlidir. Müzik partisyonlar üzerinde varolmasına rağmen sadece gerçek olarak akustik formuyla yaşar. Aynı şekilde, Malinowski'ye göre dilbilimsel kurgular olan kelimeler sadece bir tekstin sözcelerinde gerçek olarak var olurlar. Çeviri kuramcısı, kelimelerin kendi başlarına bir anlamlamaya sahip olup olmadıklarını aramaz, fakat daha ziyade, dilbilimcilerin ve anlambilimcilerin kendilerine sordukları soru olan, göründüğü genel bildirişim bağlamının yararına, hangi kelimeye, hangi dizime veya hangi sözceye en iyi anlam vermeye çevirmen nasıl ulaşır sorusuna yanıt arar.

"Söylemin sözcelerinin ve sözcüklerinin herbirinin birbiriyle uyumlu şekilde birleşme gerçekleştirmek için düzeyin yüksek tutulması ve buradan başlanması gerekmektedir." Çevirmen, metnin görsel olarak çözümlenmesine girişmekle birlikte, kavramsal yapısının bağlarını saptayarak, anlamı çıkarmak için,dil-dışı bilgilerini ve kodlama bilgilerini harekete geçirir. Bir metnin tümünün okunmasının bir başka yararı daha vardır: Metnin kendine özgü değişikliklerini saptamak.Yani metnin yapısal özelliklerini saptamak. Örneğin; tekrarlar, başlığın bazı sözcüklerinin yeniden kullanımı, sözcüklere yeni anlamlar yakıştırmak, göndermeler, paralel yapılar, alışılmamış ritmler...

Pratikte ise, pragmatik metinlerin çevirisini yapan bir çevirmen, her zaman metnin tümünü okuyarak çeviriye başlamaz. Bunun iki nedeni vardır (genellikle çevirmenlere verilen süre çok kısadır). Metinlerin uzun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olup olmaması burada onu pek ilgilendirmez. Zamanla yarışan simültane çeviri yapan çevirmenin tersine, pragmatik metinler çevirisi yapan çevirmen yazılı çalışmaktadır; böylece metinde ilerlediği süre içinde daha önce yaptığı sözce seçimlerini değiştirme şansına sahiptir. Çevirisi üzerinde "retuş" yapması her zaman olasıdır. Ayrıca pragmatik metinler, genelde geniş anlamıyla ele alınırsa, estetik yazılardaki kadar yapısal özellikler taşımazlar. Bir romanı, bir şiiri veya bir haberi daha önceden iki kez okumadan çeviriye başlamak büyük yanlıştır; oysa, bir resmi evrakı veya bir bilimsel komite raporunun tamamını okumak gerekmeyecektir. Bu kural her zaman geçerli olmayabilir. Özgün metni detaylı okumasa da, çevirmen yazdığı metne her zaman geri dönüp bir yorum getirecektir. Demek ki, bazı metinler tamamiyle okunmadan diğer bir dile geçirilebilir, bazıları ise detaylı okuma gerektirir. Bu, metinlerin uzun veya kısa oluşlarından kaynaklanmaz. Metnin cinsine ve aynı zamanda, çevirmenin sözlü değil de yazılı çalışmasına bağlanan bir durumdur. Birinci alıştırmada, metinleri çevirmeden önce nasıl okunmaları gerektiğine değineceğiz. Sözlükçe oluşturan eserlerin sınırlarını ve "belirtme eşdeğerliliği" ile " anlam eşdeğerliliği" arasındaki farkı irdeleyeceğiz.

Bizce, çırak-çevirmenin, bu mesleğe başlarken birşeyi anlaması gerekiyor: Bir bağlamda kullanılan sözcükler, müzik aletlerini çalarken ortaya çıkan seslerin yazıldığı porte üzerindeki notalar gibidir. Müzik, notalar üzerinde yazılı görünse de, sadece ses olarak gerçek değerini bulacaktır. Sözcükler de aynıdır. Malinowski'ye göre, "dilsel düş" sayılan sözcükler, yalnızca bir metnin sözcelerinde yaşayabilirler. Çeviri edimini geliştiren kuramcı da; sözcüklerin kendi başlarına bir anlamları olup olmadığını araştırmayacaktır -dilbilimcilerin veya anlambilimcilerin yaptığı gibi- fakat, çevirmenin, hangi sözcüğe, hangi dizime veya hangi sözceye; iletişimde ortaya çıkan genel bağlamı ve onun anlamını nasıl taşıyabileceğini öğrenmeye çalışacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ II

Cümlesel ve Bağlamsal Eşdeğerler

Bir önceki alıştırma kelimelerin bir söylem içerisinde bağlamsal çerçevelerine göre tek bir anlam kazanmak için ifade güçlerini nasıl kaybettiklerini göstermeye yaramıştır. İkinci alıştırma ise daha büyük bir birimi, cümleyi, yani kelimeyi bağlama iliştiren aracı ele alır. Ama, cümle acaba söylemin özerk bir birimi midir? Bir iletinin anlamını ifade etmek için her cümleyi birbirinden bağımsız bir şekilde çevirmek yeterli midir? İki dilli metinbilim bu sorulara bir cevap getirebilir. Bunu görmek için, çevirmenin çevirisini yapmak için sadece bir metnin cümlelerinin dilbilimsel imleri sayesinde iletilmiş olan bilgiye sahip olacağı suni bir ortam yaratacağız. Çevirmen, yazar ve metnin tarzı hakkındaki her şeyi bilmezlikten gelecektir. Ayrıca, bir cümlenin anlamını daha önce veya sonraki cümlelerin anlamına bağlayamayacaktır da. Çıkış ve varış dillerinin anlambilim ve sözdizimlerinin bilindiğini farz edeceğiz.

Alıştırmanın betimlenmesi: Bir metnin her bir cümlesi ayrı sayfalara yazılır ve ne kadar katılımcı (çevirmenler) varsa hepsine verilir. Çevirmenler önlerindeki cümleyi diğer cümleleri okuyup öğrenmeden çevirirler. Daha sonra, cümlelerin başlangıç sırasına göre metin yeniden oluşturulur. (Şayet sayfalar daha öncesinden numaralandırılırsa, bu işlem gayet kolay olur.)

Katılmalar, metnin yeniden oluşturulmasını takip eden söylem içindeki cümlesel şifrelemelerden (transcodage phrastique) kaynaklanan tüm anlambilimsel sapmaları açığa çıkarırlar. Özgün metin ile çevirisi birbirleriyle karşılaştırılınca, metnin ortaya çıkan üslubu ve türü, çağrışımları ve açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeleri incelenir; aynı zamanda cümlelerin birbirini izleyişindeki aksamalar ve metnin genelindeki kopukluğun nedeni de açıklanmaya çalışılır. Bir uçak şirketinin turistler için yayımlanan dergisinden alınmış bir bölümden ibaret olan aşağıdaki İngilizce metin buna güzel bir örnek oluşturmaktadır:

İngilizce Metin:

I don't have anywhere near as many Saint-Laurent shirts to lug around as some people do.And my entir jewelry collection consists of this Timex and a Legion button.

But I still overflow my suitcase every time I head out of town, even on a business trip to Moose Jaw.

I've tried all the recommended tricks. Take half as many clothes and twice as much money. Ha! On my second day away I find myself in a shirt with a ring around the collar you could snip out and use as a Frisbee. I end up with no travellers' cheques left anyway, and I'm still overweight, with just dirty linen.

It's bad enough on a domestic flight. But imagine the complications of flying to the flip-side of the globe. Nothing in my meanderings around Canada had prepared me for this.

But I was determined to keep my luggage down to öne case.That way I could count on having öne hand free to swat scorpions or unwind any phytons whiçh might wrap themselves around me on my voyage.

I selected with care. All in all, what with summer suiting,tennis shoes,snorkels and suntan öil, I assembled more luggage than a touring company of *Aida*.

By asking a couple of neighbors in to sit on the suitcase, I got it snapped shut.

I didn't expect trouble at customs.

All it takes is for öne pretty girl to turn up with a bandbox full of frothy nylon and the rest of us could bootleg a cargo of horse while the authorities gather around to smirk.

As it happened,there were no starlets on my flight. The cornfed basketball player behind the badge fingered the bulge in my suitcase as tenderly as an obstetrician.

I assured him that nothing inside would jeopardize the American Constitution.

"I'll decide", he told me," Open it!"

So I pulled out the pin and it was every man for himself.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Twenty minutes of rag-pickişining had everything back into a mound. But as my neighbors had not come to see me off, there was no way to re-close the bag. Using my initiative,plus belt and braces,I managed to bind it up.

Çevirisi:

«..... - e giderken başıma komik bir şey geldi.

Bazılarının yaptığı gibi bavullarımı Saint-Laurent marka gömleklerle doldurmam ben. Ve mücevherlerimin hepsi bir Timex ve bir Légion nişanından ibarettir.

Ama yine de, Moose Jaw'a yapılan basit bir iş seyahati de olsa, her seyahate çıktığımda bavullarıma fazla eşya koyarım.

Tavsiye edilen her şeyi denedim. Yanında iki misli az giyecek ve iki misli fazla para götür. İyi fikir! Daha gideli iki gün oldu ve gömleğimin yakası şimdiden o kadar kıvrıldı ki onu kesip kendime bir frizbi yapabilirim. Zaten seyahat çeklerim de yok.

Üstelik hala şişkoyum ve sadece kirli çamaşırlarım var.

İç hatlar uçuşları böylece yeteri kadar korkunç oluyor. Ama bir de çok uzaklara yapılan bir seyahatin neden olduğu sorunları hayal edin. Kanada'ya gidip gelmelerim sırasında hiç bir şey beni buna alıştırmadı.

Ama birden fazla bavul götürmemeye kararlıydım. Böylelikle, seyahatim sırasında akrepleri kovmak veya beni sarmalayabilecek pitonları defetmek için bir elim serbest olabilecekti.

İtina ile seçtim. Ve işin sonunda, yazlık kıyafetlerim, tenis ayakkabılarım, şnorkel ve güneş yağım ile, turneye çıkan Aida topluluğundan daha fazla bavul aldım.

Bavulumu, komşularımdan ikisini üzerine oturtarak kapatmayı başarabildim.

Gümrükten geçerken sorun yaşayacağımı tahmin etmiyordum.

Güzel bir kızın içi belirsiz naylon kıyafetlerle dolu bir şapka kutusu ile gelmesi, aramızdaki diğer yolcuların, yetkililerin kırıtmak için toplandığı sırada, bir sürü eroini kaçak olarak geçirmesine yeterliydi.

Aslında etrafta yıldız adayı yoktu. Mısır ile beslenmiş ve bir rozet taşıyan basketbol oyuncusu bavulumun şişkin kısmını bir doğum hekimi kadar nazik bir şekilde eliyle yokladı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ona bavulumun içinde Amerikan Anayasasına karşı hiçbir şey olmadığına dair güvence verdim.

"Ben karar veririm" dedi bana. " Aç şunu!"

O zaman bavulun tokasını açtım ve herkes nasibini aldı.

Paçavraları toplamak ve hep aynı yere koymak yirmi dakika sürdü. Ama komşularım yanımda olmadıklarından çantayı kapatmam olanaksızdı. Biraz girişkenlik, bir kemer ve pantolon askıları ile bavulu bağlamayı başardım.»

Bu cümlesel şifreleme, birbirini tutmaz anlatıların art arda gelişini ve özgün metnin genel anlamını ayıran mesafe üzerine dayanan düşüncenin çıkış noktasını oluşturur. Şifrelendirilmiş metin belirli bir anlaşılırlığa sahiptir: tamamen anlamsız değildir, fakat, özgün metindeki mantıksal tutarlığı tam olarak ifade edemiyordur. Birbirinden bağımsız şekilde çevrilen bu cümlelerin sıralanışı bir kopukluk etkisi yaratıyordur; bu kopukluk söz konusu olduğunda da şifrelendirilmiş metnin iç tutarlılığından bahsetmek olanaksızlaşır. Bununla birlikte, şunu da söylemek gerekir ki bu başka türlü olamaz. Bu alıştırmanın faydası, bir iletideki anlatıların kesin karşılıklı bağımlılıklarının ortaya çıkarılmasıdır. «Yine, kendi başına bir kelime –özel durumlar dışında- kendine göre bir anlama sahip değildir, bu kelime sadece diğer kelimelerin bağlamları arasında bir anlama kavuşur. Yine bunun gibi, bir cümle de diğer cümlelerin ortasında bir yerde gözükür, ve sadece anlamsal bir bütünün bir öğesi gibi algılandığında bir anlamı olmuş olur.» Bu gibi bir alıştırma, metinbilimde bir cümlenin söylemin en ufak bir birimi olarak kabul edilemeyeceğini göstermeye çalışır. Metin kendi bütünlüğü içerisinde metinbilimin gerçek bir birimidir. (Bununla birlikte, bazı belli durumlarda ve şartlarda, cümlenin çeviri eğitbilimi içerisinde *yeterli bağlam* teşkil edebileceğini göreceğiz. Bknz. *İnfra*) *It's bad enough on a domestic flight* cümlesi bağlam dışı bir şekilde «İç hatlar uçuşları böylece yeteri kadar korkunç oluyor.» olarak çevrilmiştir. Bağlam içinde bu cümlenin anlamı şudur: «ülkeye yolculuk etmem çok sıkıcı oluyor» «Kanada'ya / ülkenin içerisine / yolculuk ettiğimde zaten durum oldukça trajik oluyor.» *Bir ifadenin bağlam içinde anlaşılırlığı, bu ifadeyi önceki ifadelere ilişkiren*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kavramsal bağların bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kavranılmasına eşlik eder. Anlamı aydınlatıcı bu çalışma bir tür yapısalcı işlemdir. Anlamlar algılanmış fakat, fikirler anlaşılmıştır. Kelimelerin doğru anlamı ve bağlamsal anlamları dildeki ifadeler karşılıklı bağımlılıklar sayesinde ortaya çıkarlar. Martinet'e göre böylece, «sesbilim -gösterileninin, dilin 1. ve 2. eklemleme arasındaki birleşme noktasına temasının, dilin ve düşüncenin birleşme noktasına temasta bulunan bir anlam- gösterileni tarafından tamamlanmış gibi olduğu gözükür.» Dildeki 3.cü eklemleme ise, ortak bir ifade imkanı olan dil ile ilintili olan kişisel düşüncedir.

Bağlamın bir diğer etkisi de dilbilimsel şekilleri açığa çıkarmasıdır. *«I'll decide», he told me. «Open it»*. ifadesinde eğer metin normal şartlarda çevrilseydi, «Ben karar veririm, dedi bana. «Aç şunu» cümlesi uygun olmazdı, çünkü bu cümle anlatımın biçemsel ağırlığını yeterince ifade edemiyordur. Bağlamın anlatım hakkında sağladığı bilgi, çevirmeni anlatımı oluşturan dilbilimsel olmayan ayrıntıları göz önünde bulundurmak zorunda bırakır. O zaman, çevirmen özgün metnin boyunduruğundan kurtulup, ifade edilecek fikri değişik çözümlere başvurarak elde etmeye çalışır: «Göreceğiz bakalım, diye kesip attı. Açın şunu!» veya «Buna ben karar veririm, diye kesip attı. Açın şunu!» veya «Buna ben karar veririm, bavulunuzu açın.» Böylece, cümlesel şifrelemenin amacı şekillerin uyumuna dayanır, oysa, anlamların eşdeğerleri çoğu zaman şekilsel uyumsuzluğa neden olurlar. Gerçek anlamıyla bir çeviri söz konusu olduğunda, içdilbilimsel aktarmanın koşulları şifrelemeye nazaran tersine çevrilmişlerdir. Olası bir orta yol yoktur: veya dilbilimsel imlere sadık kalınır ve bağlamsal anlamın sadakatinden ödün vermek gerekir, veya, bağlamsal anlama sadık kalınır ve ifade edilecek şekilleri seçmede oldukça serbest davranılır.

Kuşkusuz, bu zihinsel işlemin niteliği hakkında düşünmeden önce çeviri dersi verme şansına sahip olan kişiler, kişisel anlatım ve kelimelerin aldatmacaları tarafından yanılgıya düşen acemi çevirmenlerin bir metnin genel durumunu çeviren art arda gelen anlatılarını çoğu zaman yorumlayamadıklarını tespit etmişlerdir; bir söylemin her bir anlatısının içinde yerleştiği anlatı çerçevenin önemini bu çevirmenlere anlatmak gerekir. Burada kullanılan yöntem aslında saçma bir uygulamadır, çünkü

normal durumda çevirmen çevirmek için sadece dilbilimsel imleri dayanak olarak almaz. Çevirmen iletinin genel bağlamından bilinçli olarak mahrum kalmaz. Cümlesel şifrelemenin yapmacıklığı, söylem ile dilin incelemesini ayıran uçurumun boyutunu gözler önüne serer.

Sonuç olarak, bu alıştırma bizi bir kez daha çevirinin kendi sürecinin içine sürükler, çünkü bağlamsal yorumlama, anlam eşdeğerinin ve dilbilimsel şifreleme arasında yer alan arabulucu aşamadır. Çevirmen dilbilimsel ifadeleri yorumlamakla yetinmeyip aynı zamanda bunlara bir anlam da kazandırır. Alıştırma, çevirmenin tutarlı bir anlatım bütünlüğünü elde edebilmek için dilbilimsel imlere uyguladığı değişiklikleri ortaya çıkarır. Bu işlemden sorumlu olan tek çeviri yöntemi metin açıklamasıdır. Bu da bir sonraki alıştırmanın konusu olacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ III

Metin Açıklaması

Bir önceki alıştırmada metnin karşı-kodlanmış haline ve ve aslına sadık bağlamsal çevirisine geçmeden önce, bir metin açıklaması yapmanın doğru olacağını böylece her etapta durulması gerektiğini düşünüyoruz. Çevirinin öğretiminde, metin açıklaması özgün metnin içeriğinin çözümlenmesi ile aynı anlama gelecektir: öyle ki bu çözümleme anlamın mümkün olan en mükemmel şekilde algılanmasını beraberinde getirmelidir. Bu alıştırma bir soru-yanıt şeklinde oluşturulabilir ve metinlere göre değişiklik gösterebilir. Örneğin *"A Funny Thing Happened On My Way"* aşağıda sıraladığımız dört bölümü içerebilir: 1-Metnin anahtar sözcükleri yani onun konusunu ve cinsini belirleyen herşey; 2-Anlaşılması için gerekli olan dil-dışı bütün bilgiler ; 3- Göndermelerin ve gizli anlamların ortaya dökülmesi; 4-Bazı sözcüklerin veya grupların veya deyimlerin anlamının yorumlanması.

Bir metni açıklamak demek kesinlikle onu aynen tekrar söylemek değildir fakat onu en ince anlam detayına kadar anlamaya çalışmak ve böylece onu yeniden keşfetmektir. Bir tür ön-etap sayılabilecek olan bu etap tüm çeviri çalışmalarına gerekmekte ve çevirmenin, sözcüklerin bağlamsal değerini ortaya koyabilmesi için büyük önem kazanmaktadır. Çevirmen ancak bu şekilde eylemlerin durumunu, tümcelerin ritmini, biçemin niteliğini sezinleyebilecek ve başka yerde başka anlamlara gelebilecek tümcelerin gerçek anlamını yakalayabilecektir. Kısaca söylemek gerekirse, dil-dışı bilgilerini dilsel boyutla birleştirecek bunu yaparken de işinin mantık-akıl yönünü ortaya çıkaracaktır. Bir çevirmenin yetişmesinde, metin açıklamasının ne denli önemli yeri olduğunu profesyonel çevirmenler de onaylamaktadırlar.[101]

---

[101] Maurice-Edgar Coindreau "Mémoires"adlı anı kitabında, daha henüz liseye giderken en sevdiği konunun "metin açıklaması" olduğunu soylemekte ve bu alıştırmaların onu en kısa yoldan çevirmenlik mesleğine hazırladığını yazmakta. (*Mémoires d'un traducteur, p. 132*) Marianne Lederer bu konuda daha kesin konuşuyor: "çevirmenin yöntemi dilsel çözümleme değil metin açıklamasıdır" (*La traduction: transcoder ou réexprimer, p.14*)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şimdi elimizdeki "A Funny Thing Happened On My Way"in açıklanmasına geçelim: Öncelikle bu metnin Kanada'da yayınlanan bir havayolu dergisinden alındığını ve uluslararası bir topluma seslendiğini belirtelim. Bu bilgi, dilin düzeyinin saptanması için gerekmektedir. Metnin dikkatlice okunmasının ardından, katılımcılar, her yanıtı somut örneklere dayandırmak koşuluyla, soruları yanıtlayacaklardır.

Aşağıda bağlamsal çözümlemenin getireceği anlam boyutunu bulacaksınız:

1- Metnin anahtar sözcükleri :

Eylem nerede oluşmaktadır?
Metnin iç kuruluşu, iç çatısı nedir?
Metnin tonlaması veya kullanılan dil niteliği nedir?
Beş tane abartılı anlatım, üç tane zıt anlamlı anlatım bulunuz.
Üç veya dört anahtar sözcükle metni özetleyiniz.

2- Dil-dışı bilgilerden yararlanma :

"Saint-Laurent" kimdir?
Timex saatlerinin neden ünlü olduğunu bilir misiniz?
Légion *sözcüğünden ne anlıyorsunuz?*
Moose Jaw nerededir?
Bu yerleşim biriminin yaklaşık nüfusu ne kadardır?
Frisbee nedir?
I am still overweight size ne anlatmaktadır?
Snorkel nedir?
A touring company of Aida *ne demektir?*

3- Gizli anlamlar ve göndermeler:

Aşağıdaki tümcelerde hangi göndermeleri buluyorsunuz?
-A Funny Thing Happened On My Way...
-a ring around the collar
-the bulge on my suitcase
-So I pulled out the pin and it was every man for himself
İlk paragrafta gizli olarak söylenmek istenen nedir?

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yazar, Moose Jaw'a nasıl bir yananlam yakıştırmaktadır?
Bu olgu çeviri edimini nasıl etkileyebilir?

4- Sözcük Yorumlaması :

-Aşağıdaki sözcükleri, sözcük gruplarını veya deyimleri nasıl yorumlarsınız? Bağlama uygun düşecek çeviri örnekleri sununuz: *Ha!; overweight; It's bad enough...; I selected with care; a bandbox full of frothy nylon; the rest of us; a cargo of horse ; authorities; to smirk; on my flight; behind the badge ;rag-picking ; initiative.*

-Fransızca çeviri metinde aşağıdaki parçaları nasıl yorumlayabilirsiniz? Açıklayınız:

....this (Timex)
....you could snip out and use as a Frisbee
.....a touring company of Aida
.....The corn-fed basketball player.

Bu soruları daha da çoğaltabiliriz. İşte çeviribilimdeki yorumlamayı açıklayan düşünme mekanizması bu sorularda açıkça görülmektedir. Anlamın açıklanması, bir iletinin dilsel olan veya olmayan tüm bilgisini en kesin biçimde ortaya koyan bir işlemdir. *Metin açıklaması, anlam ile sözlü açıklamalar arasında bir köprü işlevi görecektir.*

Açıklama bir kez gerçekleştirildikten sonra, her katılımcı metni kendine göre çevirmeye çalışacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ IV
Yoruma Açık Çeviri

Bazı pragmatik metinler yoruma açık çeviri alıştırmaları için iyi bir örnek oluştururlar. İçeriklerinin ilgi çekici olmaları nedeniyle, gerek ansiklopedik bilgi olarak gerekse biçimlerinin getirdiği dilsel özellikler açısından yorumlanabilirler. Bir gönderme, yeni bir sözcük oluşturma, ekinsel farklılıklar, kelime oyunları, veya bir kısaltma... Bunların hepsi açıklayıcı veya dayanak noktası oluşturabilecek nitelikte bir parçadır. Doğal olarak, metinler ne kadar zenginleşirse, bu parçalar da o kadar değişik olacaktır. Zorunlu olarak yorumlaması yapılacak parçaları veya sözcükleri bir yıldız ile gösterelim. (Bak. Aşağıdaki metin). Zorunlu olarak istediğimiz bu yorumlara her katılımcının kendi özel yorumlarını da getirmesi ve eklemesi doğru olacaktır.

Örnek metin: Yorumlanacak ve çevrilecek :

" The Great American Animal Farm"

" Din-dins, everyone!"*

First, imported sardines, then chicken croquettes in white wine sauce, with a few Yummies* to follow.That's for* Samantha*. For Buddy, there are flamed medallion of beef and vitamin-enriched doughnuts.* Carol's* getting fruit treats. Oh, for Pa and Ma and you kids, it's spaghetti again. No meatballs.Inflation, remember?

With infinite variation but only slight exaggeration, some such* table d'hôte* is presented daily in countless American households. Samantha the cat, Buddy the beagle, Carol the canary, and myriad other furred, finned, scaly and feathered creatures are not only members of the* great extended U.S.family*; *they are more equal than most*. The U.S.* pet set* gets not only more nutritious meals but also better medical care and vastly more affection than the great majority of the world's people.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Wag and Purr . Pets are the surrogate children- and husbands and wives- of Western society, returning, for* kibbles and kisses* ,companionship and devotion, or at least a cool tolerance accepted as love.Like pharaohs and czars and Caesars, Americans surround themselves with absurdly exalted animals.In a disjointed society and a disquieting world, these* anthropomorphized adoptees* can be counted on to wag and purr and warble, warming human* hearts and hearths* until they pass expensively on to await us in the* Great Pet Sheraton Upstairs*.

The U.S. today is undergoing what can only be described as an* animalthusian explosion* .There are enough pet species in this country alone- some 5,000- so that just one pair from every category would requir, come the deluge, a Noah's ark the size of the * U.S.S. Enterprise* .

The some 100 million dogs and cats in the U.S. reproduce at the rate of 3,ooo an hour,v.the 415 human babies born each 60 minutes. An estimated 60% of the 70 million American households own pets- including 350 million fish, 22 million birds and 8 million horses- and nearly 30% of these families have more than one. No less a journal than the Bulletin of the Atomic Scientists has urgently advocated zero population growth for pets. Otherwise, in dark moments one can envision a vast,real-life re-enactment of George Orwell's * Animal Farm* with all the captive creatures, from * apes to zebras * ,dispossessing their patrons and decreeing:" Whatever goes upon two legs is an enemy;whatever goes upon four legs,or has wings, is a friend."

(*Time*, 23 Décembre 1974, p.42)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ V

Anahtar Kavramların Çıkartılması

Daha önce de gördüğümüz gibi, bir iletiyi yeniden ifade etmeden önce bu iletinin anlamını çıkarmak gerekir. Bu anlam da yalın olmalı, yani dilbilimsel unsurlardan arındırılmış olmalıdır. Anlama sözsel olmayan, zihinsel bir süreçtir, kelimeler sadece iletişimin başarı aracıdırlar. Kelimelerin anlamlarını birer, birer çözmekten uzaklaşmak ve farklı anlatılar elde edebilme ihtiyacını belirtmek için, profesyonel çevirmenler «özgün iletiden uzaklaşmak», «metne yapışıp kalmamaya alışmak» ve «uzaktan çevirmek» gerektiğini söyleyeceklerdir. Bununla birlikte birçok acemi çevirmen doğal olarak "karşılaştırmalı, elde etme" yoluna başvuruyordur: Asıl metin (hareket noktası) ve elde edilecek metin (varış noktası) içinde benzer özellikler teşkil eden bir bütünlük sağlamak eğilimindedirler. Kelime uyumuna araç olan bu güven verici yöntem sayesinde iletinin anlamına sadık kalınır, halbuki bu çoğu zaman sadece kelimelere köle olmaktır. Oysa, «çeviri bir kelimeyi değil, bir kavramı *başka bir şekilde ifade* etmektir.» En kötü çeviriler kelimelere mahkum olarak yapılan çevirilerdir ve çeviriye giriş derslerinin amaçlarından birisi de bu refleksi ortadan kaldırmaktır. Çünkü bu refleks yorumlamalı düşünüş tarzına ters düşmektedir.

Bunu başarmanın yollarından birisi «anahtar kavramların çıkartılması»dır. Çevirisi yapılacak bir metnin satır aralarına yeniden ifade edilecek kavramlar, alacakları son durumu ile çok uğraşmadan not edildiğinde, dilbilimsel unsurlardan ve yorumlarından kurtulmak kolaylaşır. Bu eğitsel alıştırmanın yararı, çeviri mesleği ile uğraşırken karşılaşılacak, anlaşılması çok güç olan bir eser veya bir metin parçasını çevirirken ortaya çıkar. Çevirilen parçaya son halini vermeden önce, mutlaka asıl metine tekrar dönmek gerekir. Böylece, nüansların doğru bir şekilde yansıtıldığından ve fikirler arasındaki ilişkilerin aşama sırasına göre düzenlendiğinden emin olunur.

Söylemin içinde bulunduğu kelimeler zırhını aşabilmeyi kolaylaştıran ardışık yorum için tutulan notlar ile bu alıştırma arasında benzerlikler yok değildir, çünkü notlar söylemin sürekliliğini (*continuum*)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değil, mantığını tespit ederler. Danica Seleskovitch «Göze çarpan şu ki, notun kısalığı orijinal dilden kurtuluyor ve söylemin anlamına tam bir sadakat gösteren söz özgürlüğünü sağlıyordur» demiştir. Aynı şekilde, kavramların not edilmesi, yeniden ifade edilecek fikirlerin ortaya çıkmalarını sağlar. Bu fikirler, anlamı kavrayan düşüncenin dayanak noktasıdırlar.

Bu eğitsel yöntemin iki basit örnek ile uygulanması, anahtar kavramların çıkartılması işleminin yabancı kelimelerin kendiliğinden yer değiştirmeleri ile, içeriklerinin tekrar ifade edilmesi yolunun ortasında bulunduğunu gösterecektir. Normalde bu çözümleme zihinden yapılır, kavramlara her zaman belirli bir şekil vermek gerekmez.

Örnek 1

Bu iletide aşağıda göreceğiniz beş kavram mevcuttur:

" Yakında, atılabilir cep hesap makinesi ve bilgisayarı."

Burada asıl metine geri dönmek şarttır, çünkü "yakında" kavramını çevirmek için birden fazla seçenek vardır ve çevirmen asıl metnin yazarının seçimine saygı göstermek durumundadır. Çevirinin son hali şu şekilde olabilir:

" Atılabilir cep hesap makinelerinin ve bilgisayarlarının ortaya çıkaçağı gün uzakta değildir."

Örnek 2

"Posta taşıtı sürücülerinin yararı için yazılan bu el kitapçığı ve *sürücünün kılavuzu*, sürücülerin güvenli bir şekilde taşıt kullanmaları için gerekli olan yol tedbirlerini daha iyi tanımalarına yardımcı olurlar."

Bu çevirinin yeniden elden geçirilmiş şekli:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Posta taşıtı sürücülerinin yararı için yazılan mevcut el kitapçığı *sürücünün kılavuzu*nu tamamlayıp, sürücülerin tamamen güvenlik içinde araba kullanmaları için bilmeleri gereken yol tedbirlerini benimsemelerini sağlar."

•

Kanada'nın enerji rezervleri hakkında hazırlanan resmi raporun *Natural Gas* isimli bölümünü tercüme etmeden önce satır aralarına, yukarıda tarif edilen yönteme göre anahtar kavramlar not edilecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ VI
Sözcük Yorumlaması

Altıncı alıştırma, sözcüklerin yeniden ifade edilmesinden önce gelen yorumlamanın araştırılmasını ele alır. " İşleri yoluna koyan" olarak benimsenen bu alıştırmanın amacı, acemi-çevirmenleri, bağlamı analiz edip iyice düşündükten sonra, yorumlanması zor olan kelimelerin anlamlarını bulmalarına alıştırmaktır. İngilizce'den Fransızca'ya çeviri derslerinde bu cimnastiğe en elverişli olan terimler, içerikleri geniş olan ve çok sık kullanılan terimlerdir. Pragmatik metinler bu terimlerle doludur. Söz konusu olan bu kelimelerden bazıları: *approach, appropriate, control, corporate, design, development, pattern, policy, process, smooth* ve *-minded,- conscious, oriented*. Sıklıklarından dolayı, bağlam içinden on veya yirmi tane çıkarmak ve bunların çevirilerini ortak bir alıştırma konusu yapmak nispeten kolaydır. Buradaki amaç *corporate, pattern* veya *-oriented* terimlerinin on, on beş veya yirmi muhtemel çeviri şekillerini öğrenmek değildir. Çeviri, çarpım tablosunu ezberler gibi öğrenilmez. Bağlamsal yorum için yapılan alıştırmalar önceliklidir, ifade şekillerinin zenginleştirilmesi ise sadece ikinci planda yer alır. Bazı bölümleri kısaltılmış bağlamlarda iki avantaj vardır. Bir yandan çeviri zorluğunu ayrı tutmayı sağlar, diğer yandan ise, çevirinin neden olabileceği eşdeğerlerin çeşitliliğini öğretirler.

Bununla birlikte, eğitsel amaç için bölümleri kısaltılmış bağlamların kullanılması teorik ve uygulama alanında sorun yaratır. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz üzere, metin bilim, (textoloji) metinleri, anlamın ana çizgi meydana getiren olgular olarak ele alan bilim dalıdır, metin ise kendi oluşturan kelimelerin yorumlandığı çerçeveyi sunar. Bir bağlamın herhangi bir bölümünü, ya bir cümleyi, yada bir paragrafı kısaltmak metin bilimin temel ön gerçeğine aykırı değil midir? Başka bir deyişle, bu kısaltma nerede başlar ve nerede son bulur?

Eğitsel amaç için kısaltılmış bağlamların sınırlarını tanımlamak için «yeterli bağlam» kavramını benimsemek gerekir. «Yeterli bağlam» ifadesiyle, *bir paragrafı, bir iletiyi çevirebilmek için* veya, *çevirinin herhangi bir zorluğunu açıklamak için gerekli olan bilgiyi temin eden*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uzunluğu değişken olan metnin bir parçasını anlıyoruz. Örnek olarak bir kelimeyi ele alacak olursak, kısaltılmış bağlam, bu kelimenin metin içindeki sayısız anlamlarını yok ederek tek doğru anlamını bulmayı sağladığında yeterli olarak kabul edilecektir. «Metinsel birim», bir anlatımın veya bir bölümün çevirin eşdeğerliğini ortaya koymayı sağlayacak yeterli sözcükleri sunan metnin bir parçası olacaktır.

Çeviri öğretim metodundaki metinsel birimlerin uydurulmamış olmaları, yani gerçek olmaları işin en önemli noktasıdır. Mevcut metodun amacını destekleyen hiçbir metinsel birim «uydurulmuş» veya «icad edilmemiştir.» Çeviriye açıklık kazandırmak için zamirler öncelleriyle yer değiştirmiş, veya metinsel birimlerin sonuna anlamayı kolaylaştırmak amacı ile, parantez içine alınmış birkaç açıklayıcı kelime eklenmiş olabilir. Fakat bağlamlara asla «hile» karışmamıştır. Bu kural, eğitsel ve metin bilimsel bir bakış açısından temize çıkar. Bu, çeviri eğitiminin (pédagogie de la traduction) dilleri öğretme sanatından (didactique des langues) ayrıldığı başka bir görüş açısıdır. Dil öğretme sanatında yapısal veya sözsel bir zorluğu açıklamak için iletinin gerçekliğiyle bağdaşmayan örnekler uydurulabilir. Çeviride esas olan kural değil, kural sayesinde açığa vurulan yetenektir.

Yeterli bağlamların uzunluklarını tespit etmek doğal olarak zordur. Cümlenin *her zaman* kelime için yeterli bağlamı sağladığını, veya paragrafın *her zaman* cümle için yeterli bir bağlam olduğunu söylemek yanlış olur. Bu «mekanik» kesmelerin faydaları, metinsel analizin biçimlenmesini gerektiren otomatik çeviride ortaya çıkarlar. Bununla birlikte, bu kesmelerin metinbilim ve çeviri eğitiminde işlemsel bir değerleri yoktur. Tatiana Slama-Cazacu'nun ardından, cümlenin bir «takma bağlam» olduğu söylenebilir.

Cümleler için olduğu kadar, kelimeler için de geçerlidir: paragraf, bir iletinin anlamını açıklığa kavuşturmak için yeterli bir bağlam değildir. *A Funny Thing Happened On My Way...* isimli metinde, *I selected with care* cümlen anlamı, içinde bulunduğu paragrafın sadece bir kez okunmasıyla ortaya çıkmaz. Metnin başından itibaren toplanan bilgiler bu anlamı açığa çıkarırlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eğer anlatım bir dilbilimsel bağlama dayanmayıp da, bir görüş, el ilânı, duvar ilânı veya bir reklam panosunda olduğu gibi direkt olarak bir duruma dayanıyor ise, o zaman, bağlam, yazıtın yansıttığı durumun açıklayıcı bir betimlemesi şeklini alır. HIDDEN INTERSECTION örneğini ele alalım. Bu iki kelimenin çevirisi için gerekli olan «yeterli betimleme» şu şekilde olabilirdi: sürücülere, virajı aldıktan sonra bir kavşak olduğunu gösteren, otoyolun kenarında bulunan bir trafik levhası. Bu dilbilimsel ek açıklamalar İngilizce iletinin anlaşılabilir ve çevrilebilir bir hale gelmesi ve sonunda Fransızca'ya çevrilebilmesi için kaçınılmazdırlar: ATTENTION CARREFOUR (DİKKAT KAVŞAK).

Sonuç olarak, çeviri eğitbiliminin «metinsel birimleri», ne karşılaştırmalı dilbilim tarafından tanımlanmış çeviri birimlerine, ne de genel dilbilimin kategorilerine (kelimeler, dizimler, cümleler) uygun düşmüyorlardır. Dilbilgisel bakış açısından bakıldığında kelimenin bağlamının cümle olduğu doğrudur, ama cümle yapay bir dilbilimsel kesmenin ürünüdür. Cümle ne anlamın en küçük birimi, ne de söylemin en küçük birimidir. Metnin bütünlüğünü bile aşan daha geniş bir bütün ile özdeşleşir. *Yeterli bağlam*, çevirinin belli zorluklarını aydınlatmak için metinbilimsel ve eğitbilimsel açıdan kabul edilebilir bir birim gibi gözükür. Öncelikli ve somut sınırlarını belirlemek imkansızdır. Bir kavramın çevrilebilmesi için gerekli olan en küçük koşullar metinbilim tarafından yansız olarak sağlanmadığı sürece, «mini-bağlamın» doğruluğunun üzerinde bir kanıya varmak görgül olacaktır. Çevirinin öğretim sanatında bir bölümün uzunluğu, incelenen birimin ve aydınlatılacak zorluğun niteliğine göre değişir. Metinbilimsel araştırmaların şu anda bulundukları aşamada daha fazlası söylenemez.

«Corporate»

Sözcük yorumunun ilk alıştırması *corporate* tamlayanını ele alır. Bazen, şu andaki durumda olduğu gibi, sözcük yorumu alıştırmalarının terimsel bir araştırma veya bir bulmaca oyunu haline gelmemeleri için, bu alıştırmaların etrafında biçimlendiği kelimeleri sınırlamakta yarar vardır. Birkaç yıldan beri, terimbilim alanı uzmanları, çeviri öğretiminin hizmetine sunulabilecek mükemmel çalışmalar yayımlıyorlardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Terimbilim çeviriyi tamamlayan bir yöntem, ve aynı zamanda, çeviri öğretme sanatının da değerli bir yardımcısıdır. Yorum alıştırmalarını, gelecekteki çevirmenlerin tanımalarında faydası olacak terimbilimsel araştırmaların konusunu teşkil eden terimlere yönelterek, amaç zenginleştirilebilir. Aşağıdaki açıklama, Québec'teki Fransız dili merkezinin tamamıyla *corporate* kelimesine ayırdığı ve Gilles Leclerc tarafından kaleme alınan bir yayının giriş bölümünü ele alıyordur.

a) Giriş açıklaması

Corporate tamlayanı, «bir ticaret topluluğu ile ilgili olmak» ifadesini açıklayıcı tek ve basit bir kelimeye sahip olmayan İngilizce dilinde, sıfatsal bir boşluğu doldurdu. Fransızca dilinde «social» kelimesi mevcuttur. Böylece, *corporate* tamlayanı Kuzey Amerika ticaret dilinin önemli bir sektörünü standartlaştırmaya yaradı. Pek çok durumda, bu tamlayanı dolaylama yoluyla veya bir değişim ile yansıtmak gerekir.

Corporate şu genel anlamları alabilir: «genel», «merkezi», «büyük» (*corporate business: big business*), «topluma dair», «şirkete dair», «büyük şirkete dair», «toplu», «bütünlüğe dair». Aynı zamanda «işlere dair» veya «işler», «sınaî», ve hatta «kapitalist» gibi anlamları da ifade edebilir.

Bu son anlam yersiz gibi gözükebilir, fakat konuşma dilinde, ekonomik analiz ve toplumsal eleştiri içinde, *corporate* tamlayanı «kapitallerin bir noktada toplanması», «kötü ahlâklılık», «hileli hesaplar», «Devlet içinde Devlet» ifadelerinin neredeyse eş anlamı haline gelmiştir. Bu terim, kapitalist rejimdeki ekonomik gelişimin, ticari ve sınaî yapılanmalardaki değişimlerin baskısı altında, «küresel toplum», «çokuluslu toplum», «dört bir yana doğru yayılan şirket» betimlemelerinin yananlamı olmuştur.

Bazı bağlamlarda, *corporate* sadece «çok sayıda...» ifadesini belirtir. (sınaî tarımcılık: büyük tarım şirketleri: sınaî üretim: büyük ölçekli üretim)

Corporate terimi sanayi, para işleri, ve hukuk konuları ile ilgili olmadığında, ilk anlamlarını ifade eder: «bir mesleğe ilişkin», «toplum,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sendika, belediye ile ilgili bir grup», ve bazen de «meslek birlikleri ile ilgili».

Tüm bunların dışında *corporate* tamlayanının kullanım şekilleri çoğu kez sadece yer doldurma amacı ile yapılmış yanlış ve gereksiz tekrarlardan ibarettir. İşin en kötüsü ise, ukalalık hatta çok bilmişlik yüzünden oluşan kullanımlardır. Örneğin: *corporate plane* «bir iş uçağı» değilse nedir? Veya *corporate wife* «şirket başkanının karısı» değil de nedir?

Sonuç olarak, eğer bağlam oldukça belli ise, açıklık ve basitlik kaygısı ile bu gibi kullanımlara Fransızca'da yer verilmez. Fransızca'daki temel ilke basit ve kesindir; söylenecek hiçbir şey olmadığında hiçbir şey söylenmemelidir.

b) Metinsel birimler

1) (Büyük şirketlerin sosyal görevleri hakkındaki siyasi bir söylemin başlığı ve ilk paragrafı.)

Corporate tamlayanının kullanım örneklerinin listesini uzatabilmek mümkündür; *Gelişmekte olan yeni sözcük kullanma* isimli derginin üçüncü sayısındaki fihristte yüzelliden fazla kullanımın var olduğu görülür. Yukarıda bulunan on metinsel ünite, kısaltılmış ama yeterli bağlamlardan yola çıkarak, kendine özgü çeviri alıştırmalarının nasıl hazırlanabileceğini göstermeye yeterlidir.

2) *«Pattern»*

Sayısız anlamı olan bu kelime, yorum alıştırması için biçilmiş bir kaftandır. Profesyonel bir çevirmenin not ettiği defterde *pattern* kelimesinin olası altmışbeş eşanlamı alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Bir akıl defteri görevi gören bu eksik listeye, bağlam açısından açık olmayan pek çok çeviri eklenir. Yanında yıldız işareti olan kelimeler *Harrap's Standard Dictionnary English-French* de bulunurlar. İki dil üzerine olan en iyi sözlükler bile «fourre-tout» ve *pattern* kelimelerinin sayısız anlamlarını ifade etmekte zayıf kalıyorlar. 1978 yılında basılan yeni *Robert & Collins* isimli sözlüğün de daha iyisini yaptığı söylenemez: «formül» ve «izlenecek yol» haricindeki on eşanlamın hepsi de *Harrap's* da bulunmaktadır. Bir dilin sözcük dağarcığında (özellikle İngilizce)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlambilimsel bir sınırı yok gibi görünen kelimeler vardır. *Pattern* da bunlardan birisidir. Bu yüzden sözcük yorumu açısından özel bir önem taşımaktadır.

3) Kelime eşanlamları:

Düzenleme (parti için)
Görünüş (bir şeyin bulunduğu durum için)
Bir araya gelme (renkler için)
*Nakışlı dokuma (kumaş için)
Kadro (alışma için)
*Çap
Karakter (saisonnier d'une réalité économique)
Belirtici nitelikler
Oluşum biçimi (bir bütünün)
Anlayış (eğitim)
Görünüş, arazi yapısı (gerçek ve gizli anlam)
Metin (davranış şekli)
Toplu koşullar (bir durumun)
Sınır (politikada)
Kesim (giysi için)
Ticari akımlar
Eğri (ekonomik bir olayın)
*Resim
Grafik (ışıma için)
*Örnek (renkler için)
Denge (güçler için)
*Örnek (bir şey için)
Tarz (yapmak için)
Şekil
*Gerçek ölçüde yapım örneği
Kitle uyumu (karoseri için)
*Kutucuk (bulmaca için)
*Toplanma (nişan tahtası üzerindeki kurşunlar için)
Alışkanlık (hayat ve iş için)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Görüntü (radar için)
Değişmez (her iki dilde de ortak)
Genel biçim (bir taşıt için)
Tuhaf alışkanlık (belirtici)
Mekanizma(hareket için)
Şekil (ticari alış-veriş, hayat için)
*Model (alet için)
Biçimlenme (coğrafi bir bölge için)
Değişme (elektrik tüketimi için)
*Neden, Konu
Hareket (genelde)
Özellik (sıkıntı verici bir yazı için)
Görüş açısı (öze)
Düzenleme (bir bütün için)
Yönelme (eğilim için, ticaret için)
Ana parçalar (vitray, tablo için)
Palet (renkler için)
*Patron (dikiş için)
Kendine özgü nitelik (bir halk için)
Plan (izlenen)
İlke (eğitim için)
İnceleme (şekiller için)
Düzen (doğum oranı, ölüm oranı için, siyaset için)
Kural (davranış için)
Dağılım
Şarkıda giriş
Senaryo
Şema
Kavram
Yapı (ticaret için, tüketim için)
Tarz
Tablo (bir politikanın ana hatları için)
Ton
Üslup

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gelişim (olaylar için)
Çizik (deniz topografyası yapısı için)
Yapı (anlatı için, ardarda gelen olaylar için)
Biçim (tepkiler için)

4) *«minded», «conscious», «oriented»* tamlayanları

Bir düşünce tarzını, bir İşteği, bir eğilimi, insanların belirgin arzularını belirtmek için İngiliz dili, en azından Anglo-Amerikan dili diğer sözcük olanakları arasında *-minded*,- *conscious* ve *-oriented* devrik tamlayanlarına başvurur. Bunlar eşanlamlı değildirler, çünkü her biri özel bir nüans ifade eder: birincisi psikolojik görüşü, ikincisi ahlâki görüşü, sonuncusu ise fiziksel ve toplumsal görüşü vurgular.

Bu nüanslar Fransızca'da şu şekilde ifade edilebilir:

-minded: "-meye hazır" (*commercially-minded* : tüccar düşünüşlü: *open-minded*: açık fikirli);

-conscious: "-den üzüntü duymak", "-in bilincinde olmak" (*pollution-conscious* : kirlilik sorununa karşı duyarlılık);

-oriented: "-e açık olmak", "-e dayanmak", "-e yöneltmek" (*computer-oriented*: otomatikleşmiş, mekanikleşmiş).

Tabii ki, anlambilimsel bir karışıklığın söz konusu olduğu alanlar da vardır, fakat bunları basitleştirerek ve şemalaştırarak aşağıdaki çevirileri elde edebiliriz:

To be music-minded : "müzikten başka bir şey düşünmemek"
To be music-conscious: "müziği her şeyin üzerinde tutmak"
To be music-oriented: "müzikle uğraşmak istemek"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ VII

«Aktarma», «Yeniden Ortaya Çıkarma» ve «Yeniden Yaratma»

Bir metnin sözcüksel öğelerinin tümü başka bir dile çeviri esnasında aynı yorum düzeyini gerektirmez. Bazı eşdeğerlikler kullanım yoluyla kabul edilmiş veya bir «derleme dili»ne ait olduklarından dolayı zorunludurlar; diğerleri ise bağlamsal bir yeniden yaratmadan ve bağlam tarafından üretilen anlambilimsel etkilerden ileri gelirler. Dilbilimsel aktarma esnasında, bir metinden diğerine «aktarılacak» öğeleri, «yeniden ortaya çıkarılacak» (bir başvurma kitabı, belleğin ve ansiklopedik bilginin somut bir şekilde gelişmesi sayesinde) ve son olarak da bağlamsal bir «yeniden yaratma» gerektiren öğeleri çok iyi tanımak gerekir. Her iki dilde sahip olunan bağlamsal inceleme bilgisi bu üç türdeki eşdeğerliği tanımayı sağlar.

Şimdiki alıştırmanın amacı *A Post Office Called Chicken adlı* metni çevirmek ve altı çizili kelimelerin her birisinin yorum düzeyini belirlemektir. Üç sütun halinde yapılacak bir liste («tek anlamlı kelimeler», «belirtilen kalıplar» ve «bağlamsal yeniden yaratma») işi kolaylaştıracaktır. Bu tablo aynı zamanda zorunlu eşdeğerlikleri ve isteğe bağlı olan eşdeğerlikleri ayırt etmeyi de sağlamış olur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ VIII

Bağlamı Yeniden Yaratma ve Örneksemeli Yaklaşmalar

Yeniden dile getirilecek ifade dilbilimsel sistemler içinde belirtilmediği için, daha önce de söylediğimiz gibi, çeviri edimi bir beyin jimnastiğidir. Aşağıda bulunan *A «Speedway» For Pedestrians* adlı metindeki *variable speed integrator, works the same way as* ve *exit integrator* bölümleri ikinci düzeyde bir yorum gerektirirler. Kanada Ulaştırma Bakanlığının halkla ilişkiler bölümünün bildirisi şehir taşımacılığının yeni bir şeklini kısaca özetlemektedir. Bu yeni şekil, bir koşuta dayandırılmaktadır: Dunlop firması tarafından teklif edilen bu yepyeni toplu taşımacılık şekli bu koşutun içerisinde «yayalar için otoyol» olarak sunulmuştur. Bu örneksemeli yaklaşma önemlidir, çünkü sadece daha önce sözü geçen üç bölümün çevirisi için kaynakça tablosu sağlamayıp, aynı zamanda ulaştırma ile ilgili sözcük dağarcığı, hatta metnin bütünlüğü için de bir kaynakça sağlamaktadır.

Alıştırmanın ilk aşamadaki amacı sözcük yapısının incelenmesini gerçekleştirmektir. Ulaştırmanın genel sözcük dağarcığı, otoyollar ve bir tüpün içerisinde düzenlenmiş yürüyen bant ile ilgili olan terimler bir araya toplanacaktır. Normalde, çevirmen anlatımın yapısal incelemesini, edilecek metne şekil verdikçe yapar.

Alıştırmanın ikinci bölümünün amacı, daha önce sözü geçen üç bölümün Fransızca olarak dile getirilmesi için takip edilen örneksemeli yöntemi göstermek ve metni bireysel olarak çeviren her katılımcının vardığı sonucu karşılaştırmaktır.Böylelikle, bu alıştırma, bir metnin terimlerini birleştiren iç tutarlık üzerine, örneksemeli yaklaşımların önemi ve çevirideki sistemli düşünce üzerine dayanmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ IX

Açıkça Söylenmeden Anlatılmış İfadelerin Hesaplanması

Bir iletişim eyleminin içinde, ifadeyi iyice anlayabilmek için bu ifadenin altında yatan açıkça söylenmeden anlatılmış ifadelerin ağırlığını kavramak önemlidir. Doğal diller ekonomi yapmak kaygısı ile her şeyi söylemezler. «Bir ifadeyi anlamak, bu ifadede bulunan bir cümleyi iyice tanımak, (başka şeyler arasından) bu cümlenin sadece ve sadece bir tek anlamını saklamak, göndergesel ifadelere bir değer vermek, açıkça söylenmeden anlatılmış kelimeleri hesaplamaktır.» Şimdiki alıştırmanın amacı, ifadeleri yorumlamak, ve bunların kendi yapısal anlamlarının sınırları içerisinde açıkça söylemeden anlattıkları kelimeleri belirlemektir. Bir ifadenin kapsamını hesaplamak için en az iki yöntem vardır: açıkça söylenmeden anlatılmış kelimelerin açıklaması ve geniş açıklama. Geniş açıklama içdilsel (intralinguale) bir çeviriden başka bir şey değildir. Aşağıdaki örnek Noam Chomsky'den alıntılanmıştır.

1. John bir Watusi için iri yarıdır.
   Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeler:
   John bir Watusidir.
   Watusiler genelde iri yarı değildirler.

2. John bir Watusi için iri yarı olurdu.
   Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeler:
   John bir Watusi değildir.
   Eğer John bir Watusi olsaydı, boyu Watusilerin boy ortalamasından daha büyük olurdu.

3. John bir Watusi için bile iri yarıdır.
   Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeler:
   John bir Watusidir.
   Watusiler iri yarıdırlar.
   John'un boyu Watusilerin boy ortalamasından daha büyüktür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. John bile bir Watusi için iri yarıdır.
   Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeler:
   John bir Watusidir.
   Watusiler genelde ufak tefektirler.
   John ufak tefektir.

Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadeleri kavramaya alışmak için aşağıdaki iki ifade kesin olarak açıklanacaktır.

The first patient took this medication the next day
only
Mutlu bir olay strese yol açabilir.
Bile
Yaşamak için yemeli, yemek için yaşanmamalıdır.

Örtmeceler, başka bir deyişle detayları düzenlemeye yarayan güçsüz anlatımlar, açıkça söylenmeden anlatılmış ifadelerle doludurlar. Gündelik konuşmalarda veya toplantılarda genellikle «örtmece sözler» ile konuşulur; söylenmeyen kelimelerin ağırlığı ile söylenenlerin ağırlığı birbirini tutmuyordur. Talleyrand çok doğru olarak şunu söylemiştir: «İnsanoğluna verilen söz söyleme yeteneği, sanki onun düşünce saklaması için verilmiş gibi görünür.» Geniş açıklama bir örtmecelerin «maske kaldırma» ve anlamını kesin olarak açıklama şeklidir.

Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadelerin şifrelerini çözme işi bazen belli bir öğrenme gerektirir. Bu durum dar bir çerçeveye özgü diller için geçerlidir. Bu diller uzman olmayan bir kişi için kapalı bir kutudan öteye gidemezler. Üniversite çevresi de bu kurala uyar. Bu çevrenin kullandığı basmakalıp kelimeler ve nezaket kalıpları söylemek istediklerinin tam aksini veya tamamen ayrı bir anlam ifade edebilirler. Aşağıdaki cümleler bunların örnekleridir.

Geniş açıklama bir çeviri şeklidir, aşağıdaki ifadeler Fransızca'dan Fransızca'ya çevrilecektir. İçdilbilimsel (interlinguistique) çeviride olduğu gibi, geniş açıklama da da asıl ifadenin anlamına bir şey ekleyerek veya çıkartarak elde edilen durum önem kazanır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

a) «Kalbin sahip olduğu nedenleri mantık hiç tanımaz.» (Pascal)
b) «En güçlü olanın mantığı en iyi olandır.» (La Fontaine)
c) Paul dövüşmek istiyordu, fakat Pierre onu yola getirdi.
d) Projesinin hiçbir anlamı yok.
e) «Akıl sonunda haklı olacak.» (D'Alembert)
f) Tamamen haklı olduğunu ispatladı.
g) Yedi yaşına doğru, çocuk erinlik yaşına gelir.
h) Her İstediğini elde ediyordu; şikayet etmeye hakkı yoktu.
i) Haklı yada haksız bugüne kadar sizi arkadaşlarımdan birisi olarak saydım.
j) Çocukları onun tek varoluş nedenidir.
k) Tutümünün değişmesine hak vermeden ona hak verdi.
l) «Gelenek pek çok şeyi mantıkla, pek çok şeyi nedensizce, pek çok şeyi de usa aykırı yapar.» (Vaugelas)

«With»

Bağlaç gibi edat da cümle içinde bir bitişge rolü üstlenir. Edatın görevi yer, zaman, iyelik, hal, birliktelik, zıtlık, ve araç ilgi belirtmektir. Aynı edat birbirinden farklı ondan fazla ilgiyi belirtebilir. Kullanıla, kullanıla edatlar eskimiş ve özanlamlarını yitirmişlerdir. Cümleleri birleştirmeye yarayan basit kelimeler haline gelmişlerdir. Edatları çevirmenin zorluğu, karşıtlaştırmalı dilbilimin de gösterdiği gibi, bunların her dilde her zaman aynı ilgiyi belirtmemelerinden kaynaklanıyordur. Bunlardan birisi de *with* edatıdır. Fransızca'da olduğu gibi İngilizce'de de *with* ve -ile- edatları bir neden ilgisi bildirirler. İngilizce'de pek kesin olmayan *with* Fransızca'da açık bir şekilde belirtilmelidir. «Tepki motorlu uçakların ortaya çıkması ile zaman kazanmamız mümkün oldu» cümlesinde -ile- edatının Fransızca'da aynı uyumu vermediği görülüyor. Halbuki, İngilizce'de *With the introduction of jet aircraft, we were able to gain time* cümlesi kabul edilir bir cümle oluşturuyor.

Fransızca'da varolan yine aynı anlaşılırlık kaygısı, anlam belirsizliklerine yol açabilecek birliktelik ilgilerini de dışlar. «Amerikalı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ekip ile üç Kanadalı» derken, şu anlam çıkar: Üç Kanadalı Amerikalılara eşlik edecek. Oysa demek istenilen şudur: Üç Kanadalı Amerikalı grubun üyeleridir.

Gördüğümüz gibi anlaşılır olmayı sağlayan unsurlardan biri ilgilerin doğruluğuna dayanır. Bir neden, veya yanlış bir birliktelik ilgisi bildiren *with* edatı sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde, ortaya bir anlam belirsizliği çıkar ve Fransızca'daki sözdizim bozulmuş olur.

«When»

«-diği zaman», «-diğinde», «-sine karşın» ve «oysa» bağlaçlarının bulunduğu cümleleri İngilizce'ye çevrilirken her zaman ya iki olayın aynı zamana rastlamasını, ya da bir neden ilgisi belirten *when* bağlacı kullanılır. «-sine karşın» ve «-oysa» bağlaçları bir karşıtlık belirtmeye yararlar ve pek sık olmasa da bazen de çelişki havası taşıyan bir eşzamanlılık ilgisi bildirirler. Bu edatlar zaman ve neden ilgilerini belirtemezler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ X

Sözdizimsel Yapıların Aşılması

Özgün metinde fikirlerin içinde bulunduğu sözdizimsel kalıbın, amaç metinde de aynı biçimde kullanılması hemen hiçbir önem taşımaz. Fikirlerin yeni kalıplar içinde sunulması bazen bazı yapıların atılmasını da beraberinde getirir. Bu işi yaparken iki önemli iş ile karşılaşılır. Birincisi dilin çok iyi bilinmesi, ikincisi dilin yapılarıyla çok iyi oynayabilmek. Karşılaştırmalı dilbilimin artık klasik sayılabilecek örneklerine dayanarak şunu belirtmemiz gerekir: İki dil arasında görünüşte birbirleriyle karşılaştırılabilen yapılar aslında anlam olarak birbirlerinden ayrı ilişkiler içindedirler. Biçimlerin aynı olması anlamlarının da aynı olmasını doğurur gibi bir sonuç kesinlikle çıkmaz.

Aşağıda İngilizce verilen tümceler, *İngilizceyi tam olarak bilmeyenler için* bazı tuzaklarla doludur:

I don't think much of her:
Je ne la tiens pas en grande estime.
Je n'en pense guère de bien.
(Et non pas : Je ne pense pas beaucoup à elle.)

You can say that again :
A qui le dites-vous!
C'est bien vrai.
Vous avez bien raison.
(Et non pas : Vous me le dites).

The cost of the work has been Le coût des travaux a été ramené de 9000$ à 7000$ *reduced from $ 9,000 to $ 7,000*.: (Et non pas: .....a été réduit de 9000$ à 7000 $).

There is nothing like a good meal :
Rien ne vaut un bon repas.
Il n'y a rien de tel qu'un bon repas.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rien n'est plus agréable qu'un bon repas.
(Et non pas: Il n'existe pas de bons repas.)

That Italian family has not been *Cette famille italienne n'est à Montéal que depuis peu de in Montréal very long:* temps. (Et non pas: Cette famille italienne n'a pas été à Montréal très longtemps.)

Karşılaştırmalı dilbilim, dil kullanımının doğruluğunu irdelemekten çok, sadece dilin iyi bilinmemesinden kaynaklanan bazı yapısal zorluklarla ilgilenmiştir. Öyle ki, bunun sonucunda dilin bilinmesi ile dilin doğru kullanılması arasında bir çözüm getirememiştir. Oysa, tüm bu zorluklar söylemin yeniden oluşturulması düzeyinde yer alan zorluklardır ve metinbilim (textologie) alanına girmektedir.: Bu konuda aşağıda iki örnek sunuyoruz :

a) This book is designed to increase the future-consciousness of its reader. The degree to which the reader, after finishing the book, finds himself thinking about, speculating about, or trying to anticipate future events, will provide one measure of its effectiveness. (*Alvin Toffler*, Future Schock, *p.4)*

En écrivant ce livre j'ai cherché à faire prendre davantage conscience de l'avenir au lecteur. Si *après avoir reposé cet ouvrage il se surprend à penser aux événements de demain, à spéculer sur eux ou à essayer de les imaginer*, c'est que j'aurai en partie atteint mon but. *(*Le choc du futur, *p.11 Traduit par Sylvie Laroche et Solange Metzger)*

b) To the editor:
I have just read with great interest **your** article in a recent issue of **In Search**," Is there a Good Market for a Good Technology?" I would very much liketo be on a mailing list to receive **your** publication. I could not ascertain **through this** publication whether there was a **charge** but if there is, I would be **glad to pay.**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I am in the process of putting together a series of articles dealing with future technologies and their impact on the broadcasting industry. My plan is to distribute them to our television **member stations,** which now number 574. Would you have 600 **copies of your** article(or the entire publication) **already printed** and available to us at cost? /..../

Lettre à la rédaction:

> *Je viens de lire avec beaucoup d'intérêt dans un récent numéro d'***En quête** l'*article " Une technologie de pointe à la recherche d'un marché."*

J'aimerais bien recevoir *cette* revue; pouvez-vous m'inscrire sur votre liste de distribution? Dans le numéro *que j'ai en main, il n'est pas fait mention d'abonnement*, mais *je suis prête à m'abonner s'il le faut.*

Je suis en train de réunir des articles sur les technologies de pointe et leurs répercussions sur l'industrie de la radiodiffusion. Je compte les distribuer aux 574 stations de télévision membres de notre association. J'aimerais savoir si vous pouvez nous vendre, à prix coûtant, 600 *tirés à part* de l'article susmentionné (ou 600 exemplaires de tout le numéro où il figure)/.../

Bu ikinci örneğin aşağıda belirtilen bölümleri, özgün metnin anlamına sadık kalarak yarattığı yapısal ve sözlüksel değişimleri açıklamaktadır. Çeviri yapmak demek, aynı sayıda sözcük ya da aynı yapıları kullanmak olmadığına göre, ancak **anlam** bize fazla mı eksik mi çevirdiğimizi gösterecektir. Böylece,

- *through this : this* belirteci, sadece "*bu*" şeklinde çevrilmeyecek kadar anlam yüklüdür; biz burada daha açıklayıcı olmayı yeğliyoruz: " Dans le numéro que j'ai en main": "*Elimdeki sayı*" veya "*bu son sayı*".
- *A charge/ glad to pay:* Bağlamdan anladığımıza göre, kişi dergiye abone olmaya hazırdır. *Glad* burada kesinlikle "mutlu" olarak çevrilmeyecektir (bir dergiye abone olmak mutluluk

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mudur?), uygun sözcükler "ödemeye hazır olmak" "ödeyebilmek" olabilir.

- *Television member stations*: Okuyucuyu aydınlatma amacıyla çevirmen burada televizyon şirketlerinin aynı zamanda birer radyo istasyonuna da bağlı olduklarını belirtir. Oysa bu bilgi mektupta gözükmez.
- *600 copies*: Bu yapı Fransızcaya "*tirés à part*" olarak geçecektir.

Bu kısa metinde de gördüğümüz gibi, çeviri edimi dilin son derece kıvrak, dinamik ve yaratıcı yapısını ortaya çıkarır, ve bu edimin basit kodlama işlemi ile hiçbir ilintisi yoktur.

Ingilizcedeki:

-"Whichever"

-"on....basis"

-"with"

""when"

sözcüklerinin bulunduğu cümle parçalarında, bu yapıların *hiç kullanılmadan* Fransızcaya çeviri yapılabilmesini mümkün kılan bazı kalıplar olduğunu göreceksiniz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XI

Fransızcada "Superlatif" - Ingilizcede "Comparatif"

Fransızca Dilbilgisi uzmanları uzun zaman önce yaptıkları açıklamalarla, "Fransızcadaki" superlatif" yapısının, iki kişi söz konusu olduğunda,Ingilizcedeki "comparatif" ile çevrildiğini ortaya koymuşlar ve şu sonuca ulaşmışlardır:

Iki fikir ya da iki ayrı kategori arasındaki zıtlık ile Fransızcadaki olumlu tümce yapısı Ingilizcede" comparatif" yapısı ile verilebilir:

Örnekler:
The lower classes : Les basses classes;
It is my better ear : c'est ma bonne oreille;
Higher Education : L'Enseignement supérieur ;
Lower Canada/ Upper Canada : Le Bas-Canada/ le Haut-Canada ;
The bigger end : le gros bout(d'un bâton)

Bu konuda Jean-Paul Vinay "*Vision comparative et vision absolue*" adlı makalesinde, özellikle reklam alanında, İngilizcenin "Karşılaştırmalı Tümcelere-Phrases comparatives" başvurduğu yerlerde, Fransızcanın "superlatif" ya da "en yüksek" konumda bazı yapılara başvurduğunu göstermiştir.

Örneğin, bir sigara reklamında "*they taste better*" tümcesi ile reklamı yapılan ürün ile diğer ürünler arasında bir gizli-karşılaştırma vardır. Yani İngilizcedeki karşılaştırma kalıplaşmış bir karşılaştırmadır. Oysa Fransızcada böyle bir gizlilik söz konusu değildir. Bize göre, "*they taste better*" tümcesi "*leur saveur est unique*" ya da "*leur goût est incomparable*" gibi eşdeğer yapılarla karşılık bulacaktır.

İngilizcenin "karşılaştırma-comparatif" anlamını veren yapısını Fransızca aşağıdaki iki yöntem ile karşılamaktadır:
1) Anlamı yoğun bazı özel niteleme sıfatları kullanarak. Bu sıfatlar şunlar olabilir:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"parfait", "total", "étonnant", "foudroyant", "illimité", "extraordinaire", "grand", "incomparable", "maximum", "éternel", "unique", "idéal", "absolu", "entier", "mirobolant", "incroyable"....

Örnekler:

greater safety : sécurité absolue

better road stability : tenue de route parfaite

2) Anlamında karşılaştırma bulunduğu varsayılan bazı fiiller yada fiil kalıpları kullanarak:

Örneğin: *for longer engine life :* prolonger la vie de votre moteur

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XII

Zamirli Cümle Şekilleri

İngilizce'den Fransızca'ya çeviri öğretme metodunun dikkate alacağı diğer bir konu da Fransızca'nın zamiri her şeyden üstün tutma eğilimidir. Her ne kadar kesin istatistiksel yöntemler tarafından yansız bir şekilde kanıtlanmamış da olsa, birçok dilbilgisi uzmanı, çevirmen ve karşılaştırma uzmanı bu eğilimi gözlemlemişlerdir. «Kuşkusuz dilimiz zamiri her şeyden üstün tutuyordur. Olayları ve hatta eylemleri fiiller yerine isimlerle ifade etme eğilimi özellikle XIX yüzyılda yoğunlaşmış ve özellikle yazılı dilde belirmiştir.»[102] Bununla birlikte sadece isim kullanarak yapılacak tümceler de ortaya ağır cümleler çıkaracaktır: « L'inscription à l'ordre du jour de l'Assemblée générale de la crise du Proche-Orient est probable.» cümlesi, ismin kötü kullanılış örneğidir. Bir fiil yardımıyla cümle hafifletilebilir: «Muhtemelen Yakın-Doğu krizi Genel Kurul gündemine gelecektir.» Bir sonraki örnekte ise aksine, fiilli bir cümle yerine, zamirli bir cümle kurmak tercih edilir. Fiil cümlesi: «Alınan borcun tamamen ödenebilmesi için, odaların özel bir kredi açmaları gerekir. » (Pour que l'emprunt soit complètement remboursé, il faudra que les chambres ouvrent un crédit spécial) Bu cümlenin isim cümlesi: «Alınan borcun tamamen ödenebilmesi odaların özel bir kredi açmasını gerektirir.» (Le remboursement complet de l'emprunt exige des Chambres l'ouverture d'un crédit spécial.)

[102] Georges Galichet: "Psychologie de la langue française" Paris, P.U.F., Coll. "Que sais je?" p.118

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XIII

Belirtme Yansıması ve «dolaylamalı» Yansıma

«Bir heykel yapmak için, bir parça mermer alır fazlasını çıkartıp atarım» derdi Rodin. Şakayla karışık söylenmiş bu söz bizi sadeliğin güzelliğine sürükler. Anlatışta kısalık bir dil olgusu değil, söz olgusudur; o halde, anlatışta kısalık metinbilime bağlı olan bir olgudur. Bir dili konuşan kişi düşüncelerini yazılı şekilde ifade ettiğinde az çok anlatışta kısalık gösterir. Pragmatik metin çevirmenlerinin görevlerinden birisi, özgün metin içinde bulunsa bile, yazarın düşüncelerini bir yığın dolaylama, gereksiz yineleme, dolaşık anlatımlar ile uzatmaktan kaçınmaktır. Bir çevirmenin yazara karşı belli görevleri olduğu gibi kendisinin yaptığı çeviriyi okuyacak olan kişilere karşı da görevleri vardır. Çevirmenin sahip olduğu iletici işlev onu kısalığa doğru yönlendirir, bununla birlikte, anlatışta kısalık özgün metnin özeti demek değildir. Bir düşünceyi mümkün olan en az kelime ile ifade etme çabası ile, bir düşünceyi özetleme çabası birbirine karıştırılır. Pragmatik bir metni gereksiz kelimelerden tasarruf ederek başka bir dile çevirmek söz konusu olan metne ihanet etmek anlamına gelmez. Henri Van Hoof pek yerinde olarak; «İletişimsel değer açısından en kısa çeviri en doğru çeviridir.»[103] demiştir. *Belirtme yansıması «dolaylamalı» yansımanın yerine konmalıdır.* Ve niçin bir çevirmen bir yazara anlaşılırlık dersi vermesin? Her çeviri başlı başına bir yaratma değil midir? Çevirmenin hata riski bulunan bu girişimi, onun edilgenliğinden kaynaklanan donuk doğruluğuna tercih edilir.

Çevrilen metinler genelde özgün metinlerden daha uzun olurlar. Pragmatik metinlerde (İncil'in çevirisi ve yazınsal çeviriler hariç) bu uzunluğun birçok nedeni vardır. Bunlar başlıca olarak şunlardır:

1) Konuyu bilmemek. Konuya hakim olmayan bir çevirmen, doğru terimleri kullanmak yerine dolaylı kullanma eğilimi gösterir. Belirtmek yerine betimler.

---

[103] Henri Van Hoof: "Recherche d'un modèle d'analyse en traduction" p.94

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2) Yetersiz yorumlama. Çevirmenin gösterdiği gayret çok azdır ve özgün metne fazlasıyla yaklaşır, böylece ortaya gereksiz uzunluklar çıkar.
3) Sadık kalma kaygısı. Özgün metnin anlamını bütünüyle ifade edememekten korkan kuruntulu çevirmen «ölçüsü kaçan çeviri» tuzağına düşer, yani fazla bir çeviri yapmış olur. (fazla çeviri başlangıç dilini anlayamamaktan da kaynaklanabilir)
4) Varış dilinin kaynaklarını bilmemek (kullanımlar, deyimler, anlatımlar, vs...)
5) Özgün metne bağlı yazı düzeni zayıflıkları.
6) Zaman kıtlığı. Çevirinin çabuk bir şekilde yapılması gerekiyor ise, fikirleri toparlayacak zaman yoktur, bu durumda, Sénèque'in de dediği gibi «kısaltacak zaman yoktur».

Anlatışta kısalık hiçbir zaman kendi niteliği olan bir son değildir: fikirleri mümkün olabilecek en açık şekilde göstermeyi amaçlar. Bir fikri açık bir ifade ile özetleyen ve kavramları derli, toplu bir düzen içinde toplayan anlatışta, kısalık aynı zamanda bir iletinin bağlantısını vurgulamada da etkilidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XIV

Çevirinin Somut Güçlükleri

Her ne kadar çevirmenler genelde boşluk engellerine katlanmak zorunda olmasalar da, pragmatik metinlerin çevirisi söz konusu olduğunda yine de bu engeller ile karşılaşırlar. Metin ile yan yana ve satırı satırına iki sütun halinde yapılan çeviriler, iki dilde yazılmış soru fişleri, yazılı başındaki tanıtma amaçlı iletiler, resimlerin, karikatürlerin altına yazılan açıklayıcı yazılar, madeni levha üzerine kazılmak süretiyle yazılmış yazılar, kataloglar, (ismi belirtilmemiş altyazılı filmler) çevirmenin fikirleri ekonomik bir şekilde toparlama becerikliliğini sınamadan geçiren somut güçlükleri oluştururlar.

Çeviri belirli bir satır sayısı çerçevesinde olacak, her satırda ise en yüksek harf sayısı bulunacaktır. Boşluk kullanma hakkı metnin sol tarafında gözükecektir: h = harfler, s = satırlar.

Günlük bilgilendirici metinlerin bir çoğu, eğer çevirmen iletiyi derinlemesine düşünecek vakte sahip ise, özgün metinlerin kapladıkları yer ile aynı yeri kaplar. Anlatışta kısalık ile tekrar yazılması mümkün olan metinler sadece kötü bir şekilde kaleme alınmış metinler değildir. Eğitbilimsel bağlam içinde, pragmatik metinlerin Fransızca çevirisine bir sınır koymak gereklidir. Bu sınırın gerekliliği, anlatışta kısalığın kendi niteliği gereği bir değeri olduğundan değil, (bir çevirinin kalitesi sadece kısa oluşuna bağlı değildir) çeviri yapmayı öğrenen kişiye özgün metni yorumlaması için fazladan bir güç sarf etmesi ve varış dilinin kaynaklarından iyi bir şekilde yararlanmasını zorunlu kılmasındandır. Böyle bir alıştırma, ikili eğitbilimsel amaça uygun gelir. Dilde ekonomi kuralı her dilde geçerlidir, fakat çeviri doğası gereği, bu kurala ters düşer gibi gözükür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XV

Tekrarlamaların Yeniden Düzenlenmesi

Çevirmenler, dilbilimciler ve karşılaştırma uzmanları tekrarlama ve önyinelem (bir etki sağlamak için, bir sözcüğün, tümcenin çeşitli öğeleri başında yinelenmesi) kullanımının Fransızca'ya göre İngilizce'de daha sık olduğunu gözlemlemişlerdir. Tekrarlamaları değiştirme kaygısı çevirmeni hile ve kurnazlıklara başvurmaya zorlayabilir. Burada, iki dilli metinbilim ve anlatma yolunun kullanılmasının diğer bir görünümü ortaya çıkar.

Örnek:

Clothes:

Mettel, Inc., makers of Barbie, also sells a complete wardrobe for her, including *clothes* for ordinary daytime wear, *clothes* for formal party wear, *clothes* for swimming and skiing

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XVI
Eğretilemeler

Eğretileme bir metnin canlılığını arttıran bir biçemdir. Hem mantığa hem de hayal gücüne hitap eder. Eğretileme aynı zamanda bir çeviri şeklidir: somut terimler yardımı ile somut bir gerçekliği ifade eder. Bununla birlikte, eğretileme üç temel niteliğe sahip olmalıdır: *açıklık, doğruluk ve tutarlık*. Barok simgeler ve aşırı özentili ündeşler ile yüklenmiş süslü anlatımların simgeleri, mizahçıların yararlanmaktan geri kalmadıkları gülünç etkiler yaratırlar. Aşağıdaki alıştırma kendisine, bir biçemi eğretiler kullanarak canlı hale getirmenin değişik şekillerini konu almaz. Bu alıştırmanın amacı daha çok bu biçem simgesini çeviri kuşatan gereklilikleri ortaya çıkarmak ve bazı simgelerin çevirilerinin ortaya koydukları tehlikeleri göstermektir. Çevirisi dilbilimsel hassasiyet, sağbeğeni, yaratıcı hayal gücü ve mantık gerektiren eğretilemeli bölümlere takılıp kalanlar acemi çevirmenlerdir.

İki tür eğretileme olduğunu hatırlayalım: basit kalmış ve canlılığını yitirmemiş. Birinci türü oluşturanlar, artık dile iyice yerleşmiş ve basma kalıp. "Masanın ayağı", "kötülüğün kökü", "küfür seli" derken, farkında olmadan eğretilemeler kullanmış oluyoruz. Canlı eğretilemeler ise, özgün bir anlatış sayesinde ifadeyi yenileyen eğretilemelerdir: bunlar, bir yazarın yaratıcı hayal gücünün meyveleridir. Aşağıda resmi bir belgeden alınan bölümde bu eğretilemeler görülecektir:

" The easily swayed manager, who flows with the tide of senior officer opinion, up one day and down the next, demonstrates a pendulum style."

Çeviriler:

1)Her zaman üstlerinin değişken düşüncelerini paylaşan ve herşeyden etkilenebilen kadro, rüzgarın estiği yöne dönen bir rüzgar gülüne benzer.

2)Rüzgarın yönüne göre eğilen bir saz gibi, etkilenebilen kadro da her zaman üstlerinin görüşüne doğru eğilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi eğretileme eğer art arda gelen birçok benzetme ortaya koyarsa, buna *değişmeyen, düzenli* veya *gelişmiş* bir eğretileme denir.

« Köln: Büyük Fotoğraf Fuarı

Bir sergi fuarı mı? Hayır sadece bu değil. Bu aynı zamanda, iki senede bir binlerce inananın büyük bir tutku ile izlediği şaşırtıcı bir törendir. Foto sinema tekniğinin en son mucizelerinin gerçekleşmesini görmek için dünyanın dört bir yanından Köln'e gelen yüz bin ziyaretçinin sanki hac ziyaretindeymişler gibi bir halleri vardı. Rhin nehrinin sağ kıyısında bulunan devasa bir beton mabedin içindeki labirentte yedi gün boyunca kendilerini tüketinceye kadar döndüler. Ayin yöneten papazların dinin (mezhepleri ve büyük papazları tanımayı, parolaları söylemeyi, peygamberleri seçmeyi öğreten bir kitle dini) yeni konularını ortaya çıkardıkları kilometreler boyu uzanan sunak alanları.»

Eğretileme birbirleriyle bağdaşmayan kavramlar arasında benzerlik kuruyor ise buna *kopuk* veya *kırık* eğretileme denir. Aşağıda bulunan *Focus on the Consumer* metninden alınmış bir bölümün Fransızca çevirisi bu eğretilemenin iyi bir örneğidir.

«With theCanadian economy apparently caught in a temporary backwater, therefore, it is important to look at the consumer to see if he is likely to break out of the eddy he is in and generate enough of a current to push the economy back into the mainstream of ztable growth.»

«Kanada ekonomisi geçici olarak durgun sularda yüzüyor gibi göründüğüne göre, kendisini engelleyen ters akıntıyı kırabilip, ekonomiyi sürekli bir büyümeye sürükleyecek yeterli akıntıyı yaratabilmesini görmek için tüketiciyi gözlemlemek önemlidir.»

(Öğrenci çevirisi)

Ekonomi durgun suda nasıl yüzebilir? Ve tüketici ters bir akıntıyı kırarak nasıl bir akıntı yaratır? Bu eğretilemeler net bir ifade oluşturmuyorlar. Böylesi bir tutarsızlık Decartes anlayışını rahatsız eder.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

üstelik bu parçanın anlamı büyük bir ölçüde karanlıkta kalmıştır. Kelimesi kelimesine yapılan bir çeviri netliği yok eder, bu da görevi iletişim ve anlaşılırlığı sağlamak olan çevirinin ilkesine aykırı düşer.

Her dil eğretilemelere karşı aynı duyarlığa sahip değildir. Her ne kadar basit kalmış eğretilemeler çoğu kez İngilizce ve Fransızca'da uyum gösterseler de, bazı özgün(canlı) eğretilemeler kelimesi kelimesine çevrildikleri zaman Fransızca'ya geçmezler. Böylece, bir bakanın Posta İdaresi memurlarının özverilerini övmek için kullandığı *Service is the elevator in the human hotel* eğretilemesi hiçbir şekilde Fransızca'ya çevrilemez. Fransızca düşünüş tarzı, Posta hizmetinin otelde bulunan bir asansörle karşılaştırılmasını pek iyi algılayamaz. Oysa, bakan sadece mükemmel bir hizmet sunulduğunda, memurların halkın sevgi ve saygısını kazanacaklarını söylemek istemiştir. İngilizce, karşıtlık gösteren simgeler ile daha rahat oynar, oysa Fransızca bilhassa kırık veya fazlaca popüler olmuş eğretilemeler için katı bir sınır koymuştur. (Kuşkusuz psikolojik nedenlerden çok toplumsal nedenler yüzünden.) Anlatışta kısalık gibi eğretilemenin de bir amaç değil, bir araç olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Bir fikrin kavranılabilirliği mutlaka imgelendirilmiş anlatışa bağlı değildir. Yine de çevirmen uzanlatım biliminin bu simge mümkün ise her seferinde çevirisinin içinde korumaya çalışmalıdır. Çevirmenin önünde üç çözüm yolu vardır: kelimesi kelimesine yapılacak bir çeviri, eşanlamlı bir eğretileme kullanmak ve son olarak da, sadece açıkça görünmeyen fikri ifade etmek.

Sonuç olarak, eğretileme, doğruluğu veya özgünlüğü sayesinde dikkat çeken bir karşılaştırma ile cansız bir biçeme daha canlı bir şekil verir. Bununla birlikte, Fransızca mantığı, gülünç ve anlamı açık olmayan simgelere karşı çıkacaktır. Eğer eğretileme korunacak ise, o zaman tutarlı olmak ve anlamını bozan karmaşık unsurlardan arınmak gerekir.

André Martinet'den alınmış aşağıdaki bölümün konusu aslında denizcilik değildir, ama denizcilik terimleri kullanılmıştır. Bu bölümün içdilsel çevirisi, denizcilik terimlerini kullanmadan, günlük konuşma diline uyarak, imgelendirilmiş ifadelerin yerine bunların anlatmaya çalıştıkları kelimeler kullanılarak yapılacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Rüzgar yelkenleri dolduruyordu, ama sürüklendiği için batma tehlikesi içindeydi ve rakipleri kolayca batmışlardı bile. Gemiyi tekrar yüzdürme girişimlerinin birer, birer karaya oturduğunu ve hiçbir zaman doğru limana ulaşamayacağını gördükten sonra, yavaş yavaş dümeni bırakmaya başladı, sonra da gemiyi terk etmeyi tercih etti. Gemisini elinden geldiğince iyi kumanda etmişti, ama akıntı ona karşıydı. O andan itibaren ümitsizlik sularına gömüldü ve bir enkaz oldu.»

Aynı alıştırma «Köln: Büyük Fotoğraf Fuarı» için yapılacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«this» göstericisi

«Göstericî» kelimesinin kökeni Yunanca *deixis* (yani parmakla gösterme hareketi) kelimesinden gelir. Gösterici bir iletinin içinde belirli bir noktayı veya durumu gösteren dilbilimsel bir öğedir. Bir dilde bu görevi üstlenen birçok kelimeler arasından işaret sıfatlarını, yer ve zaman zarflarını, kişi adıllarını ve tanımlıkları sayabiliriz. Bunların çevirileri genelde dilleri iyi bilen bir kişi için sorun yaratmaz. Bununla birlikte, karşılaştırma uzmanlarının da belirtmiş oldukları gibi çevirisi pek de kolay olmayan bir gösterici vardır: *«this»* Bu gösterici çoğunlukla cümlenin başında bulunur. Çeviri yapmaya yeni başlayanlar için zorluk oluşturduğundan, acemi çevirmenlerin bu noktaya dili iyi kullanabilme açısından büyük bir özen göstermeleri gerekir.

a) **Güncelleştirici-gösterici *this***

This is ile başlayan cümle kuruluşu iletiyi amacına bağlamaya yarayabilir. *This is your receipt:* İşte makbuzunuz. Bu eşdeğerin kabul edilebilir olması için, kendisi ile konuşulan kişilerin söz konusu makbuzu görmeleri gereklidir. Bir tezgahtar müşteriye makbuzu verirken: "İşte makbuzunuz" diyecektir. *This is your receipt* ifadesi bir el hareketiyle değil de, makbuz yerine geçen bir fatura nüshasının üzerinde yazılı bir şekilde belirtildiği zaman durum değişir. Bu ikinci ileti bu durumda birinciye göre daha az göstericidir; somut bir olguyu sözlü olarak belirtmediği için, genel bir değer edinir. Artık belirli bir kişiye değil de, iletiyi okuyacak herhangi bir kişiye hitap eder. O zaman, daha soyut bir kuruluş ile çevrilmesi uygun olur. Örneğin: «Müşteri makbuzu» (Aynı eğilim genel ilanlar için de geçerlidir.) Sonuç olarak, şu ilke konulabilir: «Fransızca genel bağlamlarda, fazla güncelleştirici göstericilerden faydalanamaz, ama İngilizce faydalanabilir.» Aşağıdaki örneklerde bu uygulama görülecektir.

1. "Not to be taken away from *this* area."
2. "It's so difficult to park when *those* snow removal."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. "*This* is CFMO-FM, Ottawa."
4. "*This* space has been paid by X."
5. "Make *those* miracles happen!"

b) **Birleştirme noktası göstericisi *this***

This göstericinin başka bir kullanımı da bir iletideki fikirlerin birbirini izleyişi ile ilgilidir. Bir metinde ve genellikle cümlenin başında bulunan *this*, az önce söylenmiş olan bir şeyin yerini tutar. Böylelikle birleşme noktası görevini üstlenmiş olur. «..... bu ise.....», «.....budur.....», «.....işte», «söz konusu olan» kuruluşları İngilizce'de *this* ile bağlı olan ve Fransızca'da fikirlerin birbirini izlemesi açısından çok gerekli olan yansız birleşme noktası göstericisi örnekleridir. Bazen, az önce söylenmiş olan bir şey belli bir sözcük ile nitelenebilir: «bu olay», «bu tepki», «bu fikirler»,«bu yöntem», «bu çözüm yolu» Aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere, bu belirginliği gerekli kılan söylemdeki fikir zincirlemesidir:

«Votre nom et celui de votre mandataire doivent figurer sur la même liste électorale. En outre, vous ou votre mandataire devez présenter une demande de certificat de procuration au président d'élection de votre circonscription. Cette demende doit être faite le plus tôt possible après l'affichage de la liste électorale et au plus tard le vendredi précédant le jour du scrutin.»

«İsminiz ve vekilinizin ismi aynı seçim listesinde gözükmelidir. Ayrıca, siz veya vekiliniz seçim bölgenizin başkanına bir vekaletname dilekçesi başvurusu sunmak zorundasınız. Bu başvurunun seçim listesinin asılmasından sonra mümkün olan en kısa zamanda ve en geç oylama gününden önceki cuma günü yapılması gerekir.»

Aşağıdaki alıştırmayı oluşturan birinci hariç diğer tüm paragraflarda 600'er kelime vardır. Ve her bir paragrafta birleşme noktası göstericisi *this* (*these*) en az bir kez kullanılmıştır. Her bir kullanışın karşılaştırması yapılacaktır. Bu metnin çevirisi tekrarlamaların değişmesi alıştırması ile iki kez yapılmış olacaktır: *durum* kelimesi 22 kez kullanılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XVIII
Metinsel Örgencilik

1) **Fikirlerin bağlılığı**

Daha önceki bir alıştırmada görmüş olduğumuz eğretilemelerin tutarlığı bizi doğal olarak daha da önemli olan başka bir tutarlık şekline yöneltir: Fikirlerin birbirini izleyişi. İngilizce, tercihini bağımsız ve eşgüdümlü tümcelerden yana, Fransızca ise tercihini birbirini izleyen ve bağımlı tümcelerden yana kullanır. «Fransızca'nın bir bütün içerisinde birleştirmeyi tercih ettiği düşünme anlarını İngilizce yan yana bağımsız bir şekilde sıralar: genellikle ucuca eklenmiş birbirleriyle orantılı parçaçıklar ile kurulmuş İngilizce cümleye, Fransızca örgensel birim bütünlüğü ile karşılık verir.»[104] Örgensel birim ifadesinden, *fikirlerin birleşmesi* anlaşılmalıdır. İyi bir şekilde kaleme alınmış İngilizce bir metin, yine iyi bir şekilde kaleme alınmış bir Fransızca metin kadar tutarlıdır. Bir dilden diğerine farklılık yaratan fikirlerin toplanma ve birbirini izleyiş şeklidir. Diller, sözcük dağarcığı ve sözdizim ve aynı zamanda fikirlerin düzenlenmesi ve açıklanması açısından farklılık gösterirler. Bağımsız veya eşgüdümlü İngilizce tümceler Fransızca'ya bağımlı tümceler kullanılarak çevrildiğinde daha iyi bir çeviri eser elde edilir.

İngilizce'nin anlamsal olarak birbirine bağımlı ama zaman açısından birbirine çok yakın olan fiilleri isteyerek bağımsız hale getirmesinin örnekleri çoğaltılabilir. Bu fiiller Fransız bir çevirmenin içgüdüsel olarak bağımlı kılacağı fiillerdir. İşte birkaç örnek:

"Take off your boots and walk in."
"Veuillez en lever vos bottes avant d'entrer."
"Girmeden önce lütfen ayakkabılarınızı çıkartın."

---

[104] Jacques Duron: *"Langue Français, langue humaine"* Paris, Larousse, 1963, s.104 "Un français moderne, se soumettant au système actuel d'expression, ne construit plus ses phrases en se basant sur tout sur la coordination, mais bien sur la subordination."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Read the text and translate it."
"Lire le texte avant de le traduire."
"Çevirmeden önce metni okuyun."

Yine aynı şekilde, Fransızca'da etki-neden ilişkisi belirten iki tümce nadiren eşgüdümlüdür. İngilizce modele bakarak

"Satın alın ve tasarruf edin."
"Achetez et économisez."
"Yazın ve broşürümüzü alın."
"Ecrivez et obtenez notre brochure."

yazmak yerine, bu cümleleri bağımlı tümceler kullanarak çevirmek daha doğal olacaktır:

"Hem alın hem para kazanın."
"Achetez tout en faisant des économies."
"Broşürümüze sahip olmak için yazın."
"Ecrivez pour obtenir notre brochure."
"..... yazarsarız broşürümüz size gönderilecektir."
"Obtenez notre brochure en écrivant à ....."

Kesin bir kural eksikliğinde, (burada metinsel ve istatiksel çalışmalar eksiktirler) geleceğin çevirmeni, dili çok iyi bilmesi ve sahip olduğu dilbilimsel sezgi sayesinde, anlaşılması güç İngilizce eşgüdümlü tümceleri kullanmaktan kaçınır. Hareketler kendilerini her seferinde aynı planda göstermiyorlar ise, (az önce gösterilen yazmak ve elde etmek örneği) Fransız dili, bağımlı tümceyi basit bir eşgüdümlü tümce ile ifade etmekten hiç de hoşnut kalmaz.

Bu farklılığın ne kadar gerçek olduğu cümle kuruluşları ve metnin oluşumunun içinde ortaya çıkar; o halde, yazılı dilin bu görünüşü metinbilime bağlıdır. Aşağıdaki İngilizce metnin satırlar arasına yazılarak yapılmış Fransızca çevirisinde, çevirmen birbirini izleyen anlatıların mantıksal bağlantılarını açık bir şekilde belirtme ihtiyacı hissetmiştir ve çevirisinin içine birbirini izleyen birleşme noktalarını yerleştirmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The most fundamental problem which confronts students of person-
La question la plus fondamentale aujourd'hui est celle de savoir

ality today is that of the degree to which the deeper levels of
jusqu'à quel point les niveaux profonds de la personnalité sont

personality are conditioned by environmental factors. This problem
conditionnés par les facteurs environnants. **Or**, on ne peut pas la

cannot be solved by laboratory techniques. It is impossible to
résoudre par des techniques de laboratoire. Il est en **effet** impos-

create controlled environments comparable to the social-cultural
sible de créer des environnements contrôlés comparables aux confi-

configurations within which all human beings develop. Neither
gurations socio-culturelles dans lesquelles les êtres humains se déve-

can one appraise the influence of many environmental factors by
loppent. On ne peut pas **davantage** évaluer l'influence d'un grand

observations carried on within the frame of our own culture and
nombre de facteurs environnants par des observations pratiqués à

society. Many of the factors operative here are taken so much
l'intérieur de notre culture et de notre société. Quantité de

for granted that they never enter into the investigator's calcul-
facteurs actifs sont **alors** tellement présupposés qu'ils n'entrent pas

ations. The only way in which the Personality Psychologist can
dans les calculs du chercheur.**Par conséquent**,la seule manière pour

get the comparative data which he requires is by the study of
le psychologue de la personnalité, d'obtenir les données compara-

individuals reared in different societies and cultures.
tives don't il a besoin, c'est d'étudier des individus élevés dans des sociétés et des cultures différentes.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marianne Lederer, bir anlat›n›n yap›s›n› oluflturan mant›ksal ba€lar›n önemini çok iyi anlam›fl›r. «E€er bir metin yazar›n düflünce süreklili€inden çok, özgün dilden esinlenip cümle, cümle çevrilir ise, bir dilden di€erine uyum gösteren ayr›, ayr› dilbilimsel ö€eler yan yana dizilmifl olur, ama bu ö€eler bir araya geldiklerinde di€er dildeki düflünce yanl›fl flekilde kurulmufl bir puzzle'›n fleklini al›rlar.»[105] *Kötü kurulmufl cümleler gibi, kusurlu paragraf ve metinler de vard›r.* Cümlelerin sürekli li€i normalde düflüncenin hareketini izler. Fakat, Georges Mounin'in *"Çevirinin kuramsal sorunlar›"* isimli eserinin önsözünde, Dominique Aury ««ngilizce'deki düflünce, Frans›zca'daki düflünce ile ayn› kefeye konmaz» demifltir. Cümleler, yan yana dizilmesi yeterli olan tu€lalar de€ildirler. Metnin anlafl›l›rl›€›, metni daha belirgin bir hale getiren birlefltirme noktalar›n›n say›s›ndan çok, fikirleri kendi aralar›nda birlefltiren örtük ba€lar›n belirginli€ine ve do€rulu€una ba€l›d›r. Bir örnek ‹ngilizce'den Frans›zca'ya çeviri iflleminde dilin kullan›l›fl›n›n bu di€er gerçekli€i gösterilir.

Bu paragrafta bulunan Fransızca'ya oldukları gibi geçirilmiş beş bağımsız cümle tekdüze bir etki, uzun ve bıktırıcı bir hal alır. Aşağıda bulunan birinci çevirinin okunuşu bunu açıkça gösterir. İkinci çeviride ise, cümleler arasına yerleştirilen mantıksal bağlantılar «olmak» fiilinin yarattığı tatsız kuruluşu ortadan kaldırırlar.

Bağlantısız şekil:

«Formda olmak, günlük uğraşılara neşeli bir şekilde kendi vermekte becerikli olmaktır. Bu, baskı altında yorulmadan çalışabilmek demektir. Bu, genel bir huzur ortamıdır. Bu enerjidir. Bu, her zamankinden daha yoğun zihinsel veya bedensel bir güç harcadıktan sonra hissedilen yorgunluk halinin tam tersidir.»

(öğrenci çevirisi)

Bağlantılı şekil:

[105] M.Lederer: *"Traduction: transcoder ou réexprimer"* s.14

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Fiziksel olarak formda olan bir kişi kendisinin günlük uğraşılarına neşeli bir şekilde verebilir ve baskı altında yorulmadan çalışabilir. Kişi enerji ile dolar ve bu da kendisini huzurlu hissetmesini sağlar böylelikle, her zamankinden daha yoğun zihinsel veya bedensel bir güç harcamasını kolaylaştırır.»

Bu alıştırmanın amacı, sürekli bir metnin «kopuk cümleler» ile çevrilmediğini, metnin gelişiminin canlılığını ve metni oluşturan düşünceyi de göz önünde bulundurmak gerektiğini göstermektir. Acemi çevirmenleri metinlerin örgenciliği konusunda hassaslaştırmak için cümlesel ve bağlamsal eşdeğerlikler arasındaki farklılığı anlamayı sağlayan eğitbilimsel yöntemin aynısı uygulanabilir. Çeviriye giriş yöntemi sadece kısaltılmış bağlamlar (mini bağlamlar) ile yapılan alıştırmaları kapsamaz. Bu yöntem aynı zamanda öğrencinin seminerler süresince bahsedilen genel ilkeleri uygulayarak her türlü zorluğu aşabilmeyi denemesi için belirli bir uzunlukta olan metinleri de kapsamalıdır. Sürekli metinler kısa metinsel birimler içerisinde ortaya çıkarılamaz çeviri zorluklarını belirtirler.

2) **Metin izlenimi**

Bir metnin izlenimi redaktörün bu metni kaleme alırken takındığı tavrı yansıtır:

İzlenim metinsel örgencilik ile bağıntılıdır. Redaktörün tavrı tarafsız, acıklı, nükteli, alaycı, saldırgan..... olabilir. İzlenim uyumu ile dildeki seviyelerin uyumu bir bütündür. Çevirilmesi için değişik tavırdaki metinlerin verilmesi, biçemin esnekleşmesi açısından yararlıdır.

3) **Başlıkların çevirisi**

Aşağıda bulunan metinler için Fransızca'nın kaynaklarından (yazınsal anıştırmalar veya diğer anıştırmalar, atasözleri, deyimler, biçim değişikliğine uğramış özdeyişler, vs,...) yararlanarak, bir veya birkaç başlık konulacaktır.

Alıştırmanın amacı bazı sözcüklerin 5, 8, 10 çeviri şeklini ezbere öğrenmek veya çeviri özdevinimleri geliştirmek değildir. Bu kelimeler

sadece açıklayıcı değerlere sahiptirler. Biçimsel bakış açısından genellikle a) Fransızca'da tıpatıp benzer anlamı olan İngilizce kelimelerin sistemli bir şekilde kopyalanmasını engellemenin (*to affect, approach, appropriate*) ve b) ilk anlamın, özgün anlam olarak değil de, o anda akla ilk gelen anlam olarak (*available*=yararlanılabilen) algılanmasına karşı mücadele etmenin daha iyi olduğunu göstermektir.

Bazı çevirmenler *to affect* sözcüğünü «duygulandırmak», *available* kelime ise «yararlanılabilir» olarak çevirir. Bu gibi içgüdüsel-taklitler varış metinlerinin simgesel ve deyimsel yükümlülüklerini azaltır ve iletişim emekçisi olan çevirmenin kelime dağarcığının yoksulluğunu gösterir. «Eğer Fransızca dili her zaman bir çeviri durumuna sokulur ise, kendi öz kaynaklarından yararlanamayan, normal tepkilerini gösteremeyen, kısırlaştırılmış bir dil ortaya çıkar, ve «bağımlı» bir haline gelir. /.../ Eğer Fransızca'nın serbestçe yaşaması, her zaman çevirisi yapılacak bir metine bağımlı kalmaması sağlanır ise, o zaman kendi üstün yeteneği sayesinde çarpıcı, anlamlı ve canlı biçimler bulur.» Çevirmenden istenilen çevirisini yapacağı metni sanki özgün bir metinmiş gibi ele almasıdır.

Öğretmene Mektup

«Sayın Öğretmen,

Baş öğretmenliğini sizin yaptığınız orta 1. sınıfta okuyan oğlum Jean'ın sınıf atlama sınavında elde etmiş olduğu zayıf notları nedeniyle, orta 2. sınıfa hazırlık amacı ile, tatil süresince özellikle en zayıf dersleri için mektuplaşma yoluyla ders aldırmam hakkında sizden önerilerinizi rica ediyorum.

Bu yüzden, bu özel derslerin uygunluğu hakkındaki düşüncelerinizi bildirmeniz, ve şayet özel dersler hakkındaki düşünceniz olumlu ise özellikle hangi dersleri ele almam gerektiği hususundaki düşüncelerinizi bildirmeniz beni çok mutlu edecektir.

Bana bir karar almama yardım edeceğiniz için size şimdiden teşekkürlerimi bildirir, en içten dileklerimi kabul etmenizi rica ederim.»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Düzeltilmiş hali:

«Sayın Öğretmen.

Orta birde okuyan oğlum Jean sizin öğrencilerinizden birisidir. Orta ikiye geçiş sınavını kıl payı geçebildi. Acaba tatil boyunca biraz çalışması için onu özel bir derse kaydetmeli miyim?

Bu konuda sizin fikrinizi almak İşterim. Tatil ödevlerini onaylayanlardan mısınız? Eğer öyle ise, size göre oğlum özellikle hangi derslere daha fazla önem vermeli?

Nezaketinize sığınır, teşekkürlerimi arz ederim.»

Çeviri öğreniminde içdilsel alıştırmaların yöntemsel bakış açısından özel bir faydası vardır. Çevirmen tarafından kullanılan «malzemeye» daha fazla uyarlar: çevirmenin en iyi bildiği dil ana dilidir, yaptığı çevirinin varış dili de genellikle bu dildedir. Bundan dolayı içdilsel çeviri, yazım tekniklerinin önemini meydana çıkarmak için biçilmiş bir kaftandır, çünkü *bir an gelir ki çeviri yapma öğrenimi düzgün kaleme alma öğrenimi ile birbirine karışır*. Yazar Michel Tournier şunu yazmıştır: «Hiç şüphe yoktur ki çeviri, acemi bir yazarın boyun eğebileceği en yararlı alıştırmalardan birisidir. *İngilizce'den Fransızca'ya çeviri bir İngilizce sorunu değil, bir Fransızca sorunudur*. Bununla birlikte, İngilizce bilgisine sahip olmak kaçınılmazdır. Fakat, çevirmenin Fransızca'daki etkin ve yaratıcı yazıma nazaran, İngilizce'nin edilgen, ve alıcı bilgisine sahip olabilmesi çok daha kolaydır. Zaten yazıyı ve okumayı birbirinden ayıran farklılık da buradadır. Bunun içindir ki bir sınıfta öğrencilerin yabancı bir dildeki bilgilerini sadece anadilden yabancı dile yapılan çeviri ölçebilir. Yabancı dilden ana dile yapılan çeviri öğrencilerin sadece Fransızca bilgilerini ortaya çıkarır. Bu aynı zamanda pragmatik metinlerin acemi-çevirmen-yazarı için de geçerlidir.»

Rivarol, Valéry, Gide gibi başka yazarlar, çevirinin kendilerini yazarlık mesleğine hazırlayan bir biçem okulu olduğunu kabul etmişlerdir.

Bir danışmanlık şirketi tarafından çalışmaya yeni başlamış bir bakana gönderilen aşağıdaki mektup bir hizmet teklifidir. Bu mektup aslına uygundur; hiçbir yerinde bir değişiklik yapılmamıştır. (İşin eğlenceli kısmı, bakanın kabine şefi bu metni anlaşılabilir bir hale gelebilmesi ümidiyle çeviri bölümüne vermiştir. İçdilsel bir çeviride bile, çevirinin amacı «anlamayı sağlamaktır.»!) Her açıdan uygun ve kabul edilebilir bir şekilde yeniden ifade edilebilmesi için, içerik tekrar elden geçirilecektir. İkinci metin «Tanıtmacıların televizyonu», telekomünikasyonları halkın anlayabileceği bir dilde sunan bir dergide gözden geçirilip yayımlanmıştır.

Metin 1

«Hizmet teklifi

Québec..... 197...

Sayın Bay, Bayan,

Görev başına geldiğiniz günden beri, geleneklerin artık yeteri kadar karşılayamadığı, görevinizi teşkil eden bazı işleri yeniden tanımlamaktan çoğu zaman sorumlu oldunuz, yine bir çok kez son güne kadar geciktiğini gözlemlediniz, bilhassa toplu çalışmayı gerektiren süre bitimlerinde.

Halka karşı üstlendiğiniz ağır sorumluluk yükü ile, çalışma arkadaşlarınız ve siz tüm gücünüzü ve sağlam bilginizi amaçlar, politikalar, sistem ve yöntemler saptamak için ortaya koydunuz. Bununla birlikte, toplu ihtiyaçların karşılanmasının düzenlenmesinin maruz kaldığı sürekli değişimin gerekliliğini algılayabilmek için yeteri kadar yüksek bir seviyedez.

Bu toplu ihtiyaçlar idarî örgütlenmenin gelişmesinde bir gelişim gerektirirler, fakat aynı zamanda sizin de düşündüğünüz gibi, ihtiyaçların değişimine uyumunu ve sizin ve çalışma arkadaşlarınızın beklentilerinin bütünleşmesini de gerektirir.

Bir çok kez şahsi olarak ve örgütünüzün çerçevesi içinde, işletme teknikleri, nitelikli karar süreçleri, duygusal iletişim ağları, çalışma ve danışma ekiplerinin birlikte çalışması ve dinamizmi hakkında daha fazla bilgiye sahip olmayı arzu etmişimdir.

Bu ihtiyaçlar karşısında, bizim işbirliğimizi bunlara karşı koyabilmek için kullanabilirsiniz. Böylesi bir teklif sadece örgütünüzün küresel tutumunu desteklemektir.

Claire Obscure
Genel Müdür»

Metin 2

«Tanıtmacıların televizyonu

Pazarlama alanında bugün artık şunu kesinlikle söylemek gerekir ki, eğer televizyonda tanıtımı yapılmış bir tüketim maddesinin satışı iyi gitmiyor ise, satışlar hiçbir zaman iyi gitmeyecektir.

Bunun haklı nedenleri vardır.

Öncelikle, televizyon Kanadalı ailelerin toplamının yarısına erişebilir. Aslında, ailelerimizin yüzde doksan sekizinin en az bir televizyonu vardır. Radyonun dışında, hiçbir kitle iletişim aracı televizyon ile karşılaştırılamaz.

Üstelik, televizyon gündelik yaşantımız içerisinde başlıca bir yer işgal eden, kendisini kabul ettirmiş kalıcı bir vasıtadır. Günde yaklaşık altı saat boyunca (aile başına ortalama saat) göz ve kulaklarımızı küçük ekrandan ayıramıyoruz. Ortalama altı saat yirmi dört dakika ile, Québec'liler gerçek birer televizyon bağımlısıdırlar.

Böylece, bir toplu tüketim maddeleri üreticisi, belirli bir saat dilimi içerisinde potansiyel tüketicileri nerede bulabileceğini otomatik olarak bilir.

Ve üretici açısından televizyonun tartışılmaz başka bir avantajı daha vardır çünkü televizyonun neredeyse etten ve kemikten yapılmış bir satıcı kadar ikna gücü vardır. Aynı satıcı gibi, televizyon da hareket eder ve konuşur, bir ürünün güzelliğini, iyi niteliğini veya kullanışlılığını

gösterir. Bunları yaparken renk ve müzik bile kullanır. Üstelik satıcının yaptığı gibi örnek ürünlerini yığmak için evin kapısını zorlama ihtiyacında da değildir, bu anlamda televizyon etten kemikten olan satıcıdan daha üstündür.

Fakat televizyon aynı zamanda iki ucu keskin bir silahtır. Önemli bir tüketici kitlesini, reklamı yapılmış bir ürünü denemeye çabucak ikna eder. Eğer ürün iyi ise (eğer ürün tüketicinin hoşuna gidiyorsa) üreticisinin de amaçladığı gibi ürünün satış ömrü uzun ve pazardaki payı yüksek olacaktır. Eğer ürün kötüyse ve insanlar da aptal değillerse ilk denemeden sonra ürünün satış ömrü çok kısa olur.

Reklam işindeki ilk patronum, kötü bir ürünü öldürmenin en iyi yolunun bu ürün için iyi bir reklam kampanyası hazırlamak olduğunu başıma kakıp dururdu. Bunun doğruluğu bugün için de geçerlidir. Ve reklamın televizyona çıktığından beri, tüketicinin istemediği bir ürün hakkındaki edindiği yargı çok daha çabuk ve kesin bir hal almıştır.

Daha da ileri gidip tüketicinin bu davranışı hakkında ahlâki bir sonuç çıkarabiliriz. Aslında tüketici genellikle sanıldığı kadar saf değildir. Hiçbir zaman tamamen saf olmamıştır, gittikçe de saflığı azalmaktadır. Tüketici reklamı olduğu gibi algılar: reklam kendisini bilgilendirmeye ve baştan çıkarmaya çalışan ticari bir haberdir. Tüketici bazı şeyleri hesaba katmayı bilir. Televizyon veya başka bir araç tarafından yapılmış bir reklamın, bir evin yapımında kullanılan veya bir kafatasını çökertmeye yarayan bir çekiç gibi olduğunu bilir.»

a) Silahlanma yarışını durdurması gerekenler siyasetçilerdir.
«Silahlanmanın frenlenmesi siyasetçiler tarafından gerçekleştirilmelidir.»

b) Uganda'yı her gün yeni ekonomik kısıntılar vuruyor.
«Uganda'nın boğazını sıkan ekonomik cendere gün geçtikçe daha da fazla sıkılıyor.»

c) Kültür Bakanlığı sözcüsü, hükümet tarafından kaleme alınan ve halkça sevilmeyen kemer sıkma tedbirlerini açıkladı.
«Kültür Bakanlığı sözcüsü, hükümet tarafından hazırlanan kemer sıkma tedbirleri satırını indirdi.»

d) M. Rabin'in önünde iki türlü hareket etme seçeneği var. Bir saniye bile kaybetmeden hazırlanan raid projesi. Ve pazarlık.

«M. Rabin ateşte iki demir bırakmayı seçiyor. Bir saniye bile kaybetmeden hazırlanan raid projesi. Ve pazarlık.»

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XXI
Deyimler ve Basma Kalıp Sözler

Basma kalıp söz ve deyim iki fikir arasındaki en kısa yoldur. «Fransızca, basma kalıp sözler kullanarak yazılması ve konuşulması çok kolay bir dildir. Bu dil kesin yöntemlere, ve genellikle karşısav kaynaklı çarpıcı özdeyişlere meraklıdır.» Basma kalıp sözler cansız çevirilerin ve fazlaca uzun çalışmaların bir numaralı panzehiridirler. Bir dile (anadil veya yabancı dil) hakim olmak o dildeki dilbilgisini veya kelimeleri iyi tanımakla ölçülmez, önemli olan o dildeki deyimleri ve özel yöntemleri bilmektir. Çeviri öğretme sanatı açısından hem dile hem de söze ait oldukları için bu dizimsel deyimlerin özel bir faydası vardır. «Basma kalıp sözler dil ile söz arasında vasıtadırlar; anlamları tahmini olmayıp önceden belirtilmiş olduğundan yarı-dil, anlam varsayımı değil de bir fikri belirttikleri için de yarı sözdürler; dilbilgisine uygun olan cümle, kesin yapısı ve anlambirimi arasında bulunan karma bir oluşum biçimidir. Basma kalıp sözler belli bir fikrin dilbilimsel imgelerinin bozulmaz ortaklığı ile belirginleşirler. Dil içinde yaptıkları saptamalar ile kişisel düşünce şüphesini ortadan kaldırırlar; bir fikri dile getirdikleri zaman ise söylemin içine katılmış olurlar.»[106]

Bu alıştırmanın amacı aşağıdaki deyimleri önce Fransızca'ya çevirmek daha sonra da bunları genişçe açıklamaktır. İçdilsel çeviri alıştırması olan geniş açıklama aynı zamanda bu durum için bir bilgi doğrulama vasıtasıdır.

[106] Marianne Lederer: *"Synecdoque et traduction"* p.31

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XXII

Göndermeler Çağrıştırmalar

Deyimler ve basma kalıp sözler bizi doğal olarak göndermelerden, özellikle de «saygın» olarak bilinen göndermelerden bahsetmeye yöneltirler. «Saygın» göndermeler tarihi olayları, romanları, şiirleri, çocuk oyun şarkıları veya başka türdeki yazıları, ünlü sözleri, kültürel, toplumsal veya dini değerleri, atasözü değerinde halk sözleri veya deyimleri çağrıştırırlar. Gazete ve reklam dili bu sözbilimsel yönteme pek düşkündür. İşte bazı örnekler:

1. İsveç'te sosyal-demokrat partisinin uğradığı yenilgiden sonra, *Express* (27 Eylül – 3 Ekim 1976 sayfa 42) de görev yapan bir gazeteci bu yenilginin nedenlerini araştırır. Ona göre, bu nedenlerden biri vergide uygulanan zorbalıktır ve bu konuda şunları yazmıştır: «Her yeni vergi toplama işleminde daha dün fısıltı olanlar artık çığlık haline gelmiştir.» Gazeteci burada Ingmar Bergman'ın *Çığlıklar ve Fısıltılar* adlı ünlü filmine göndermede bulunmuştur. Bu yazıdan birkaç ay önce vergi dairesi ile görülecek hesabı olan Bergman İsveç'i terk etmişti.
2. Temizleme ilacı ALL' nin tanıtımı: «Parıltı, benim!» XIV. Louis'nin ünlü sözüne şeffaf bir gönderme.
3. 1976 yılındaki otomobil sergisini izleyen ziyaretçilerin coşkusunun İlkbahardaki satışları yükseltmediğini belirtmek için *Express*'ten (18–24 Ekim 1976, sayfa 49) bir gazeteci tanınmış bir özdeyişi biraz değiştirip makalesini şöyle tamamlar: «Sonbahar sergisiyle İlkbahar olmaz ki.»
4. J&B Scotch Whiskey Tanıtımı: «Değer yıllar ile ölçülmez. Fakat scotch whiskey ler arasında istisnalar vardır.» Corneille'in eseri *Cid*'in ünlü bir mısraına gönderme.

Saygın göndermeler genellikle iletinin içinde harmanlanmışlardır ve bu nedenle iletiyi çok okumayan acemi çevirmen bazen tırnak işareti ile yazılmış olsa bile, çağrışım bağlamsal olarak açık olmadığı için bunu görmeyebilir. O halde çağrışımları tanımak bir bilgi veya genel kültüre

bağlıdır. Bununla birlikte, çevirmenin «cezalandırılmayan kötü bir alışkanlık» olan okumaya kendi vermesi ve değişik türdeki ilanları okumaktan zevk alması çok önemlidir. Çağrışımların çevirisinin eğitimindeki yeri onları iyice tanımaktan çok, iyi bir şekilde kullanmakta saklıdır. Bir ulusun atalarından kalma kültüründen gelen çağırışımları varış diline çevirmek, ünlü sözleri, dünyaca tanınmış olay veya İncil gibi yapıtları varış diline çevirmekten daha zordur. Elektrik ampullerinin ilanında bulunan *Let there be light*! cümlesinin tercümesi, (Eski Ahit'te doğuş) öyküsüne göndermede bulunulduğunu anlayan bir kişi için sorun teşkil etmez. Dünyaca tanınmış Kitap olan İncil, çevirisi en fazla yapılmış olan yapıttır. Buna karşın, *Time*'da (14 Şubat 1977 sayfa.14) yayınlanan *Florida: Frost-Kissed Oranges* isimli makalede bulunan gönderme, Kuzey-Amerika'da hiç yaşamamış bir okuyucu için pek de anlaşılır değildir.

Sunkist, Kuzey Amerikalılar tarafından iyi tanınan bir portakal markasıdır. Söz konusu olan makale 1977 yılının başında Birleşik Devletlerin kuzeyini vuran yıkıcı soğuk dalgası *(Frost-Kissed)* sırasında Florida'daki narenciye üreticilerinin maruz kaldıkları ağır kayıpları ele alıyordu.

Çağrışımların ve aynı zamanda kelime oyunlarının çevirisini yapmak arzu edilir, ama bu her zaman mümkün olmaz. Söz konusu olan kültürel olgular değil iseler - kültürel derken belli bir topluluğun toplumsal alışkanlıkları veya geleneklerinden bahsediliyordur - çevrilemez olmaları iletinin anlaşılırlığını etkilemez. Özgün bir metni okuyan kişiler bu metinde gizlenmiş olan çağrışımları bazen görmeyebilirler, ve bu da onların okuduklarını anlamalarını hiçbir şekilde engellemez. Çevirmenin görevi varış metnine mümkün olduğu kadar çok sayıda çağrışım geçirebilmektir. Anıştırmalar bir metnin genel tarzını belirlemede yardımcı olurlar ve çevirmen için ipuçları üretirler; bazen çevirmende, kültürlü ve biçemine hakim olan bir yazarı çeviriyor hissini, bazen de «mirandolite» seviyesine ulaşmış değerli bir kalem ustasını çeviriyor hissini uyandırırlar.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AMAÇ XXIII

Öğretme Bağlamında Gözden Geçirip Düzeltme

Bir çeviri programında gözden geçirip düzeltme alıştırmaları, başlıca görevi gerektiğinde iki bazen de üç çevirmenin çalışmalarını gözden geçirmek olan düzeltmen için bir hazırlık çalışması oluştururlar. Tecrübeli çevirmenler tarafından yapılan profesyonel düzeltme ile, acemi-çevirmenler için kendilerini geliştirmede vasıta olan öğretme bağlamındaki düzeltmeyi ayırt etmek gerekir. «Öğretme amaçlı düzeltmenin» özelliklerinden bir tanesi kaliteyi bulabilmek için profesyonel düzeltmeden daha fazla mesafe kat etmektir. Profesyonel düzeltme öğretme sanatında bulunmayan değişik güçlüklere tâbi olduğundan: alacak verecek defterleri, uygulanacak üretim ölçüleri, müşterilerin özel istekleri, çevirmenlerin gözden geçirilip düzeltilmiş çalışmalarının nitelik ve niceliği vs.... Eğitim programlarında düzeltme konusunu işleyen seminerler genellikle son sene verilirler.

Çeviriye giriş dersinde düzeltme alıştırmalarını varış dilinin deyimsel temeline yönlendirmek uygun olur, çünkü bu dersin başlıca amacı öğrencinin sadece dilbilgisi, kelime, ve sözdizimi açısından düzgün bir metin oluşturması değil, aynı zamanda deyimsel açıdan da düzgün bir metin oluşturmasını sağlamaktır. Öğrenciye «iki su arasında» çeviri yapmasını öğretmek gerekir, yani şekil olarak Fransızca, yöntem olarak ise İngilizce. Fransızca kelimeler ile İngilizce yazmak mümkündür.

Bir çeviriye giriş dersinin sonunda yapılan düzeltme alıştırmaları birçok nedenden dolayı faydalıdırlar. Öncelikle, **öğretici düzeltme** çeviriden bile daha çetin olan bir tarz okuludur, (içdilsel çeviri gibi) çünkü düzeltmen-öğrenci çift taraflı bir güçlük ile karşı karşıyadır: Özgün metnin güçlüğü ve çevirisi yapılmış metnin güçlüğü. Düzeltme alıştırmalarının bir başka faydası ise öğrencilerin eleştirme ve yargılama duyularını keskinleştirme sağlaması ve «dilin dehası» hakkında sahip oldukları sezgisel bilgiyi denemeye tâbi tutmasıdır. «Dilin dehası» dilbilimsel çevrelerce dışlansa bile, metinbilimde «anlatım alışkanlıkları»'nı belirtmede oldukça kullanışlıdırlar. Bu alıştırmaların son faydası ise: detay ve nüansları gözlemleme duyusunu geliştirmek, bir

metnin yorumunun ve başka bir dile çevirin gerektirdikleri zihinsel kesinliği öğretmektir. Kelime oyunu haline getirmemek şartı ile, yöntem öğrenme amaçlarını süsleyen düzeltme alıştırmalarının, daha önce öğrenilmiş olan kural ve ilkeler için «genel bir gözden geçirme» fırsatı olduklarını söyleyebiliriz. Gözden geçirme yorumlanacaktır, yani hataların belirli bir kısmının düzeltilmesi yapılacak, ve yöntem alıştırmalarından birisine eklenecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İngilizce ve Fransızca'nın karakterbilimsel nitelikleri

a) *Jean Darbelnet ve Jean –Paul Vinay'e göre*

1. İngilizce gerçeklik alanında, Fransızca ise sağduyu alanında boy gösterir. (s.114)
   «Gerçeklik alanı derken, dilbilimsel betimlemenin somut gerçeklik ile yan yana gittiği alan kastediliyordur. Sağduyu alanı zihnin gerçeği daha geniş bir açı sayesinde algılayabildiği alandır.» (s. 58) «İngilizce favori alanı olan gerçeklik alanında kaldığı zaman, anlatışta kısalıkta çok başarılı olur /.../ Fransızca ise sağduyu alanında oldukça çabuktur. Tasvir edeceğine, sonuca varır ve detayların eksik oluşu da düşüncenin ileti hafifletir.» (s.188)
2. Fransızca kelimelerin soyutluk düzeyi, İngilizce kelimelerin soyutluk düzeyinden daha yüksektir. (s.59)
   İngilizce benzetmeler, Fransızca imler kullanır. (s.58)
   Fransızca İngilizce'den daha soyuttur; bununla birlikte eğretileme açısından daha zengindir. (s.207)
3. İngilizce bağımsız tümceler, Fransızca ise birbirini izleyen tümceleri tercih eder. (s.218, 221, 222)
   İngilizce yapay ifadeler yaratabilir, Fransızca'da bu ifadeleri çözümsel anlatım biçimleri ile belirtmek gerekir. (s.154)
4. İngilizce'nin aktarmak ile yetindiği gerçeği Fransızca yorumlar. (s.137)
5. İngilizce olayın gelişimini dikkate alır, Fransızca ise önce sonucu daha sonra vasıtasını dikkate alır. (s.105)
   İngilizce genellikle benzetmelerin sırasını takip eder /.../ olayın filmi. Fransızca ise, soyut alanda bile olsa, duyumların sırası olmayan bir sırayı
6. İngilizce sezgisel veya duyumsaldır, Fransızca ise eni konu düşünülmüştür. (s.222)

7. Fransızca'da dönüşlü fiiller ağır basar, İngilizce ise edilgen çatıyı tercih eder. (s.32)
8. Fransızca'daki edatlar İngilizce'dekilerden daha az özerkliğe sahiptirler. (zenginleştirme ihtiyacı da bundan kaynaklanıyordur) (s.33)
9. Genellikle Fransızca kelime bir dizi İngilizce eşanlam için ortak bir payda oluşturur. (s.59)
10. İngilizce karşılaştırma ve göreceli üstünlük derecesine belli bir yakınlık duyar, oysa Fransızca tercihini kesin üstünlük derecesinden yana kullanır. (s.129)
11. Fransızca anlaşılırlık kaygısı ile, İngilizce'nin yaptığı gibi sezinletmeyip olayı olduğu gibi tasvir eder. (s.155)
12. Fransızca olayın özüyle başlamaz, fakat okuyucuyu anlatımın başına doğru sürükler. (s.202; 217)
13. Fransızca önce belirtir daha sonra niteler, yani «konuyu» «lakırdı» dan önce dile getirir, oysa İngilizce bunun tam tersini yapar. (s.203-204)
14. Fransızca olayları bir konuya bağlı olarak tasvir etme eğilimindedir, oysa İngilizce bu anlamda daha tarafsızca davranır. (s.205)
15. Fransızca İngilizce'den daha fazla hitap eder. (s.218)
İngilizce konular ve olayları Fransızca kadar derin bir şekilde ele almaz. (s.218)
16. İngilizce kullanışlılık ile genelleştirmeden yanadır. Birçok anahtar kelime /.../ Fransızca'da özel duruma uygun gelen kelime ile dile getirilir. (s.62)
17. Fransızca adlaştırmayı tercih eder ve edilgen çatıya karşı belli bir tiksinti duyar. (s.201)
18. Fransızca İngilizce'den daha canlı ve dinamik yapıları yeğler. (s.205)

b) *Jacques Duron' a göre*

1. İngilizce kelimeleri toparlar, Fransızca ise fikirleri birbirine bağlar. (s.109)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. İngilizce belirsiz kalmaktan rahatsızlık duymaz, oysa Fransızca belirlilik arayışındadır. (s.109)
3. Fransızca'nın bir bütün içerisinde bağlamayı tercih ettiği fikirleri İngilizce bağımsız tümceler ile ifade eder. (s.104)
4. İngilizce belirgin kalıplardan kaçınır, Fransızca ise belirgin kalıpları sever. (s.105)
5. Fransızca mantığa uygun bir dil, İngilizce ise pragmatik bir dildir. (s.110)
6. İngilizce olayı meydana geldiği esnada ortaya çıkarır, olayın bağlamsal çevirisinden çok soyut izlenimini ifade eder. (s.104)
7. İngilizce cümle maddi dünyayı araştırır, Fransızca cümle ise daha fazla düşünceseldir. (s.106)
8. Fransız dilinin genel anlayışı açık olmayan, birbirini tutmayan ve belirsiz anlatımlardan hiç hoşlanmaz, aynı zamanda az veya fazla anlatım, gereksiz uzunluklar, anlaşılmazlık, özenticilik, gevşeklik, gösteriş, özensizlik, zevksizlik, kısacası sadelikten ve açıklıktan yoksun olan tüm üsluplara Fransızca karşı çıkar. (s.85)
9. İçgüdüsel, görgül, ve oldukça duyumsal olan İngilizce maddi görünüşü, olayların oldukları gibi gelişmelerini, varlıkların maddi görünüşlerini benimser. Ayrıca İngilizce cümle biraz da keşfe benzer. (s.105-106)

   Genel olarak, İngilizce daha anlık, Fransızca ise eni konu düşünülmüştür. Birisi daha somut ve renkli, diğeri daha saf ve belirgindir. Birisi daha belirsiz, diğeri daha belirlidir. İngilizce dünyanın filmini çeker, Fransızca ise dünyayı düşünür. (s.112)

SONUÇ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pragmatik metinlerin çevirisine giriş yöntemlerini açıklamaya ve anlatmaya çalışan elinizdeki bu kitap, aynı zamanda çeviri alıştırmalarının ve pratik çalışmaların çeviri öğretimindeki yerini de saptamaya çalışan bir eserdir.Çeviri eylemi, basit bir kullanma kulavuzundan şiirsel bir esere kadar her tür metin üzerinde gerçekleşir.Bunu gerçekleştirirken çevirmen resmi, teknik, hukuksal ve hatta dinsel bir dil seçer. Bu olgudan yola çıkarak, her bir metin çeşidi için ayrı çeviri yöntemi uygulamasının olanaksızlığını ve çeviri sanatı öğretiminde bazı yöntemlerin değişmez doğrular getirdiğini ortaya koyduk.

Bununla birlikte, yazılı dil kullanımının getirdiği kısıtlamaları gözönüne alarak, çeviri öğretiminin sadece bu alanda gerçekleştirilmesinin de sakıncalı olduğunu gördük. Çevirmenin çiftdilli oluşundan tutun da, bize göre en fazla kullanılan çeviri yönü olan İngilizceden Fransızcaya çevirinin getirdiği özel sorunlara kadar her türlü alanı ve sorununu içerecek bir çeviri yöntemi oluşturmak gerekiyordu. Demek ki, bağlamsal eşdeğerliliği yakalamak için bu alandaki en geçerli yöntemleri kullanmak kaçınılmazdı.

Bu durumda çeviri yapmanın entellektüel bir eylem olduğu, öyle ki, gerçeğin, aklın, dilin ve düşünülenlerin kesiştiği bir eylem olduğu ortaya çıktı.Bunların ışığında, çeviri yapabilmek için dört alanda uzmanlığın şart olduğu sonucuna vardık:

-Dil yeteneğine sahip olma ve hatta bu alanda uzmanlık.

-Ansiklopedik bilgi sahibi olma

-Anlama yeteneğine sahip olma

-Yeniden ifade edebilme yeteneğine sahip olma.

Metinbilimsel alandaki söylem çözümlemesi bize şunu göstermiştir: Yalnızca dil yeteneğinde uzmanlık, iletinin eşdeğerliğinin yakalanışında yeterli değildir. Yalnızca genel dilbilim açısından ele alınmış kuramsal modeller, çevirinin dinamik ve karmaşık oluşumunu açıklamaya yetmemiştir. Dünyamızdaki en son durumu, düşünsel veya fiziksel açıdan her türlü bilgi ile bize aktaran ansiklopedik bilgi, en az dilin bilgisi kadar önem taşır. Bilinen birşeyin çevrilmesi daha kolaydır ve bir iletinin anlaşılması ve yeniden ifade edilmesinde ansiklopedik bilgi şarttır.

Anlama yeteneğine gelince, yazarın söylemek istediğini, yani metnin iletisini, elindeki metinden ortaya çıkarabilme yeteneğidir. Hem dış dünya bilgisini, hem de dilin bilgisini gerektirir.Söylemde yer almış düşüncelerin yazı olarak karşımıza çıktığı yer olan metin yorumlanmalıdır yani başka dile geçmeden önce iyice anlaşılmalıdır. Bir akıl işi sayılan "yorum yapabilme" yazılı iletişimin

tüm parametrelerini hesaba katan kapalı bir alıştırmadır: konu, yazar, metnin işlevi, metnin alıcıları hep hesaba katılacaktır. "Anlama yeteneği" bir yerde tüm bu parametrelerin sentezini gerçekleştirme kapasitesidir. Yayınevleri, genç çevirmenlere, metni sadece çevirmek yerine "yorumlamak ve çevirmek" gerektiğini anlatmaya çalışır. Zaten aslında, anlamın yorumu gerçekleşmemişse, çeviri yapmak da gerçekleşemez.

Diğer taraftan, çeviri yapabilmek için, bu üç yeteneğin yani dilin bilgisi birikimi ,ansiklopedik bilgi birikimi ve anlama yeteneğinin bile yetmediğini gözlemliyoruz. Burada *yeniden ifade edebilme yeteneğinin* çok önemli bir yer tuttuğunu söylememiz gerekiyor: Bir metnin yeniden oluşturulabilmesi kişinin yazı yazabilme yeteneğine bağlı bir olgudur. Dolayısıyla güzel yazım tekniklerine dayanan bir yazı yazma sanatı elbette pragmatik metinlerin çevirisinde de karşımıza çıkacaktı. Çevirmenin yaratıcı gücü estetik bir söylemde yazarın öznel ifadesi ile karşılaştırılamazdı. O öncelikle iki yeteneğini ortaya koymak zorundaydı: Yazarın söylemek istediğini sezebilmek ve sonra bunu başka bir metinde yazıya dökebilmek.

Bize göre şöyle bir sonuca varılabilir: Çeviri yapmak demek, iki alanda bilgi donanımına (dil ve ansiklopedik bilgi) dayanan bir beceri işidir: Yorumlama becerisi ve yeniden ifade edebilme becerisi.

Profesyonel çeviriye giriş alanında ise, çevirmenin becerilerini dilsel ve ansiklopedik bilgi donanımından ayırdetmek gerekmekte.Bu beceriler dilin en kıvrak şekilde kullanımını gerektiren 4 ana çatıyı oluştururlar: Yazım şekilleri, sözcük yorumlaması, biçemin yorumlanması ve metinsel örgencilik. Bu dört çatı yöntemimizi oluşturmada bize temel sağladı ve bunlardan en önemlisinin yeniden ifade edebilme sanatının olduğunu bize gösterdi. Roger Zuber'in tümcesini anımsayalım: "Çevirmenin, her ikisi de gerekli iki işi vardır: Aklını kullanabilme ve zarif bir şekilde yazabilme."

Genellikle kuramlar uygulamalar ışığında gelişir. Bu durum çeviride de geçerlidir." Çevirmenlerin hareket alanların genişlediği her durumda çeviri eyleminin de sınırları, amaçları, sadakat kavramı değişiklik gösterecektir."[807] Çeviri tarihini incelediğimizde böylesi değişimlerin , çağımızın başlangıcında, "kelimesi kelimesine çeviriyi" dayatan dinsel metinler çevirisinden " anlam yorumu" çevirisine dönüşüm sırasında gerçekleştiğini görüyoruz. Bu iki tip çeviriyi, özellikle 17. ve 18.yüzyılda yazınsal alanda (örneğin şiir çevirilerinde) "serbest çeviri" tipi izlemiştir. 19. yüzyıldan itibaren günümüze kadar gelen ve

[807] Alexandre Ljudskanov:" *Traduction humaine et traduction mécanique*", fasc.1, p.19

halen sayısız çevirmen tarafından uygulanan modele gelince; "uygun çeviri" diye adlandıracağımız bu çeviri tipi özgün metnin içeriğini ve biçimini değiştirmemeye özen gösterir.İlk üç çeviri tipindeki gibi sadece sözcüklere ve güzele sadık kalmayı değil, anlama genel olarak sadık kalmayı amaçlar.

Günümüzde ise, ruhdilbilimsel (psycholinguistique) bir eylem olarak çeviriyi düşündüğümüzde, iki yeni olgu ile karşılaşıyoruz: *Otomasyon ve çeviri öğretimi*. Bunlardan birincisi,şimdiye dek hiç karşılaşılmamış problemleri ortaya çıkarmış ve sibernetik-enformasyon tekniği ile dilin yapılarının çok ileri düzeylerde işbirliğini önümüze sermiştir.

Çevirinin öğretimine gelince, otomatik çeviri bilgilerinin yeni yeni kullanılmaya başlanması ile aynı zamanlarda üniversitelerimizde bir bilim dalı olarak görülmeye başlanmıştır. Oysa bu öğretim aslında yaklaşık son 30 yıldır şu veya bu şartlarda çeviri kavramını profesyonel anlamda gören kişilerce verilmekteydi.Bugün ise bu okullar artık *çevirmen yetiştiren öğretim birimleri* konumundalar.Çeviri yaparken, dilin işleyişini ve düşüncenin mekanizmasını çözümleme artık kaçınılmazdır. Daha önce hiç düşünülmemiş olan bu çözümleme gereği ve onun getirdiği ilk çeviri kuramları ile ilk profesyonel çeviri okullarının aynı yıllarda kurulmuş olması bir rastlantı değildir.

Çeviri ediminin düşüncenin merkezinde bir eylem olduğunu gördüğümüzde otomatik çeviri projelerine de sıcak bakılması gerektiği ortaya çıkmakta. Üniversitenin araştırmadan uzak olamayacağı düşünüldüğünde ise, araştırma ve öğretimin yanyana gitmesi gerektiği, birbirini tamamladığı ve bir "akıl işi" dediğimiz çevirme eyleminin de bunun tam ortasına yerleştiğini görüyoruz. Çeşitli metin tipleri için, çeşitli çeviri yöntemlerinin varlığını artık kimse yadsımıyor. Yine, çeviri ediminin tamamen dilsel boyutta olduğunu veya dil yapılarının karşılaştırılmasının bir model oluşturduğunu kimse iddia edemiyor. Günümüzde çeviri kuramı artık tamamen yoruma dayalı ve metinbilim büyük önm kazanmakta.

Burada ideal olanın, çevirinin düşünce yapısı ile belli bir sistemin yerleştirilebileceğidir. Dillerarasında geçişleri öğrenciye anlatmaya çalışan eğitimciler aslında çeviri ediminin işlevini de belirtmekteler. Pratik uygulayıcılar ile kuramcıları burada birleştirebileceğimizi düşünüyoruz. Çeviri öğretimindeki araştırmalar kuramsal araştırmalara doğal olarak yol gösterecektir.Çevirmen adaylarının eğitimi sırasında yapılan tartışmalar, ortaya çıkan zorluklar çevirinin kuramsal düşüncesine katkıda bulunmakta. Tüm bunların, çevirinin işlevsel kuramını oluşturacak, aynı zamanda anlamın yorumunu ön plana çıkaracak bir çeviri kuramını meydana getireceğine inanıyoruz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Giriş 9
I. Bölüm: Kuramsal Görünüm
Konu I: Yöntemsel Yaklaşımlar 16
Konu II: Metodun Kuramsal Dayanakları 48
Konu III: Dilin Düzgün Kullanılması 92
II. Bölüm: Uygulamalı Görünüm
Amaçlar ve Öğrenme Teknikleri 100
Amaç I: Anlamlama ve Anlam Eşdeğerlikleri 103
Amaç II: Cümlesel ve Bağlamsal Eşdeğerler 109
Amaç III: Metin Açıklaması 115
Amaç IV: Yoruma Açık Çeviri 118
Amaç V: Anahtar Kavramların Çıkarılması 120
Amaç VI: Sözcük Yorumlaması 123
Amaç VII: "Aktarma", "Yeniden Ortaya Çıkarma" ve "Yeniden Yaratma"... 131
Amaç VIII: Bağlamı Yeniden Yaratma ve Örneksemeli Yaklaşımlar 132
Amaç IX: Açıkça Söylenmeden Anlatılmış İfadelerin Hesaplanması 133
Amaç X: Sözdizimsel Yapıların Aşılması 137
Amaç XI: Fransızcada "Superlatif" – "İngilizcede "Comparatif" 141
Amaç XII: Zamirli Cümle Şekilleri 143
Amaç XIII: Belirtme Yansımabı ve "dolaylamalı" Yansıma 144
Amaç XIV: Çevirinin Somut Güçlükleri 146
Amaç XV: Tekrarlamaların Yeniden Düzenlenmesi 147
Amaç XVI: Eğretilemeler 148
Amaç XVII: "this" göstericisi 152
Amaç XVIII: Metinsel Örgencilik 154
Amaç XXI: Deyimler ve Basmakalıp Sözler 165
Amaç XXII: Göndermeler Çağrıştırmalar 166
Amaç XXIII: Öğretme Bağlamında Gözden Geçirip Düzeltme 168
Ek Bölüm 170
Sonuç 173

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

J.Ümran Derkunt. 1981 yılında Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları bölümünden mezun oldu. Doktorasını, Paris Üniversitesi'nde (Paris IV-Sorbonne) Fransız Dili ve Dilbilimi alanında (Langue et Linguistique Française) 1990 yılında tamamladı. Daha sonra çalışmalarını, ülkemizde yeni bilim dalları sayılabilecek "dilbilim" ve "çeviribilim" alanları üzerinde yoğunlaştırdı. "Karşılaştırmalı Dilbilim" konusunda, bir üçüncü dili (İngilizce) de içeren yayınları olan Derkunt, yaklaşık 20 yıldır Fransız Dili öğretimi alanında çalışmakta ve halen, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi bölümünde doçent olarak görev yapmaktadır.

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
0028088